

Treball de fi de grau

Títol

Autor De

~~XXXXXX~~ Tutor De

Grau

Data

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Autor/a:

Tutor/a:

Any:

Titulació:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès

Compromís d'obra original*

L'ESTUDIANT QUE PRESENTA AQUEST TREBALL DECLARA QUE:

1. Aquest treball és original i no està plagiat, en part o totalment
2. Les fonts han estat convenientment citades i referenciades
3. Aquest treball no s'ha presentat prèviament a aquesta Universitat o d'altres

À

I perquè així consti, afegeix a aquesta plana el seu nom i cognoms i la signatura:

***Aquest full s'ha d'imprimir i lliurar una còpia en mà al tutor abans la presentació oral**

Resum del Treball de Final de Grau

El pal de paller d'aquest Treball de Final de Grau és la periodista Irene Polo. L'objectiu del mateix ha estat conèixer la seva vida i obra —a més del seu context; és a dir, la Segona República Espanyola— per tal d'elaborar un guió per a còmic. Darrere de l'interès personal que ens ha dut a escollir aquesta figura del periodisme català, també hi ha una funció divulgativa. Aquest ha estat el nostre projecte, que esperem poder culminar editant l'obra.

Concretament, el format escollit per adaptar la història d'Irene Polo és el docucòmic; és a dir, un còmic que explica una història real. Els articles de la periodista publicats a l'antologia *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)* de Pilar Tur i Glòria Santa-Maria, a més de la investigació que les autores van fer de la vida de Polo, han estat la base documental de la història. Tanmateix, hem introduït elements de ficció per tal de dotar l'obra d'un fil conductor i tensió dramàtica. No obstant això, durant el procés d'adaptació hem cuidat especialment que els esdeveniments que s'hi relaten tinguessin un referent en la realitat de l'època. Perquè aquesta obra també es pot entendre com una adaptació històrica del temps de la Segona República a Catalunya. Hem creat personatges que simbolitzen realitats personals d'aquella època i també situacions, però s'han respectat els fets històrics. El resultat, creiem, és versemblant i fa justícia a l'apel·latiu docucòmic.

Irene Polo és un perfecte exemple de la modernitat i el grau de professionalització que havia assolit el periodisme català dels anys trenta. Va ser la primera dona en exercir el periodisme generalista a Catalunya oferint una obra viva i fascinant. A banda de l'aspecte professional, Irene Polo també suscità el nostre interès per una història personal tràgica i dramàtica.

El volum de feina s'ha concentrat en tres grans apartats: el marc històric, la relació entre periodisme i còmic, i el guió pròpiament dit. D'aquests, els dos primers són essencialment teòrics.

En un ens hem fixat en el context històric, les característiques del periodisme de l'època i la vida de Polo. Pels dos primers apartats ha estat de gran ajuda la tesi d'Enric Marín *La premsa diària de Barcelona durant la Segona República (1931-1936): aproximació històrica i anàlisi formal*. Per escriure la nostra biografia de la vida de la Irene Polo real ha resultat crucial la antologia de la periodista anteriorment citada.

A continuació, hem abordat la relació de maridatge entre el periodisme i el món dels còmics. Aquest format, és relativament desconegut pel gran públic però ha brindat obres periodístiques de gran valor. Primer, ens fixem en els motius que han dut tants autors a crear personatges que exerceixen aquesta professió a les vinyetes. Després, hem estudiat el còmic com a suport periodístic, i les avantatges que aquest té sobre altres mitjans. Destaquem l'entrevista que vam fer a Joe Sacco, un dels màxims referents a nivell mundial del periodisme dibuixat, i que incloem en el treball. Finalment, abordem el docucòmic des del marc teòric que ens ofereix el cinema documental.

La tercera part del treball ha estat la més pràctica, i ha consistit en aplicar els coneixement adquirits en els dos apartats anteriors escrivint un guió per a còmic de la vida de Irene Polo. El guió literari —és a dir, la història pròpiament dita— ocupa un gran volum de pàgines. Ho complementem amb un breu estudi semiòtic dels personatges que hi apareixen, una explicació de com hem fet el pas de la realitat a la ficció i el guió tècnic de mostra del primer capítol. També hem inclòs un apartat de producció que ofereix disseny i pressupost de la hipotètica obra acabada.

En conjunt, el resultat és un treball teòric, d'una banda, i el guió del còmic, de l'altra. Aquest últim és una primera versió, encara subjecta modificacions, de l'obra que, esperem, ajudi a donar a conèixer una mica més la vida d'aquesta periodista fascinant.

Índex

1. INTRODUCCIÓ	1
2. LA SEGONA REPÚBLICA D'IRENE POLO.....	3
2.1. CONTEXT HISTÒRIC: LA SEGONA REPÚBLICA.....	3
2.1.1. <i>El camí cap a la República</i>	3
2.1.2. <i>La Segona República</i>	5
2.2. EL PERIODISME CATALÀ EN EL CONTEXT DE LA SEGONA REPÚBLICA.....	7
2.2.1. <i>La construcció de la societat de masses a Catalunya</i>	7
2.2.2 <i>El paradís perdut del periodisme català</i>	11
2.3. DISSORTADA MODERNITAT: UNA BIOGRAFIA D'IRENE POLO.....	19
2.3.1. <i>Educada per iniciativa pròpia</i>	21
2.3.2. <i>Trascendent l'artículisme femení</i>	22
2.3.3. <i>Una cronista per temps difícils</i>	24
2.3.4. <i>Hores de cuarto fosc</i>	26
2.3.5. <i>Canvi de prioritats</i>	28
2.3.6. <i>Encallada a les Amèriques</i>	30
2.3.7. <i>Crònica d'una depressió</i>	32
3. DESCRIPCIÓ DEL MÈTODE DE TREBALL.....	36
4. PERIODISME I CÒMIC: HISTÒRIA D'UN MARIDATGE.....	38
4.1. PERIODISTES A LES VINYETES	38
4.2. DOCUCÒMIC: EL CÒMIC COM A MITJÀ PERIODÍSTIC.....	40
4.3. APROXIMACIÓ TEÒRICA AL CÒMIC DOCUMENTAL	43
5. GUIÓ PER L'ADAPTACIÓ DE LA VIDA D'IRENE POLO AL DOCUCÒMIC	47
5.1. ESTUDI SEMIÒTIC DELS PERSONATGES.....	47
5.2. UNA ÀREA GRIS I PERILLOSA: EL PAS DE LA REALITAT A LA FICCIÓ	49
5.3. IRENE POLO: UNA ADAPTACIÓ AL GUIÓ PER A CÒMIC DE LA VIDA I L'OBRA DE LA PERIODISTA	51
5.4. GUIÓ TÈCNIC DEL PRIMER CAPÍTOL DE L'OBRA – L'ORINOCO	111
6. PRODUCCIÓ	116
7. BIBLIOGRAFIA	118
8. ANNEX	123
8.1. PRESSUPOST	123
8.2. REGISTRE DE LA PROPIETAT INTEL·LECTUAL	124
8.3. ENTREVISTA A JOSEP MARIA CASASÚS.....	125
8.4. ENTREVISTA A JOE SACCO REALITZADA EL DIJOURS 30 D'OCTUBRE.....	128

1. Introducció

La primera vegada que els autors d'aquest treball vam sentir a parlar d'Irene Polo va ser a les classes de l'assignatura Història del Periodisme dels professors Enric Marín i Joan Manuel Tresserras. En aquell context, va ser un exemple de la avantguarda del periodisme dels anys trenta a Catalunya: el preludi d'un sistema de mitjans de comunicació de masses en català i una manera de fer periodisme plenament professionalitzada i que desbordava de modernitat. A la vegada, era **una veu personal i amb caràcter propi, d'escriptura viva i espontània influenciada per mitjans com la radio i el cinema**. És recordada, també, com **la primera dona en exercir el periodisme a Catalunya** amb una voluntat diàfana de dedicar-se exclusivament a aquesta professió monopolitzada pel gènere masculí.

Més enllà de l'interès purament professional, els responsables de l'assignatura també van despertar la nostra curiositat en explicar-nos la seva història personal. Irene Polo, que ja en aquella època no amagava el seu lesbianisme, **va enamorar-se de l'actriu Margarida Xirgu a qui va acompanyar en una gira teatral per Amèrica** que les va condemnar a un exili involuntari fruit de l'esclat de la Guerra Civil i l'establiment de la dictadura franquista. Una etapa vital que **va conduir la periodista al suïcidi l'any 1942** per raons personals impossible d'esclarir avui dia.

El potencial dramàtic de la història personal de la Irene Polo i l'interès professional per una figura cabdal del periodisme català va estimular la nostra imaginació fins al punt de dedicar-hi el nostre Treball de Final de Grau. Vam voler fer-ho, a més, amb la **voluntat de relatar la seva vida tot explorant les possibilitats del guió per a còmic**. Aquest és el format que hem escollit per traslladar a la ficció una vida i una obra desconegudes per molts amb una clara vocació documental i divulgativa. Per això, el format escollit ha estat el **docucòmic**, subgènere relativament desconegut del còmic que fa anys que viu un auge editorial important. Hem pogut treballar, doncs, el guió audiovisual, un suport que la carrera de Periodisme passa de puntetes.

Cal pensar que una obra de ficció documental històrica requereix d'una recerca important del moment en què està ambientada. Per això aquest treball també recull **una síntesi de la història de la Segona República espanyola i del periodisme català de l'època**. Hi ha un cert grau de mimetisme entre la figura de Irene Polo i aquesta etapa històrica de canvi profund, modernitat i malestar social a Espanya i a Catalunya que hem treballat en el guió.

La diversitat dels diferents camps que abraça el treball, l'extensió del guió amb la càrrega de feina addicional que comporta i la varietat de les seves tasques és el motiu pel qual aquest Treball de Final de Grau ha estat realitzat per dos autors amb interessos i competències similars, però amb perfils complementaris. **Tots dos hem contribuït en cada àmbit del treball però cadascú aportava idees d'inqüestionable valor en els àmbits on se sentia còmode**.

A continuació, presentem el treball. Consta de 5 parts. La primera és, segurament, la més completa. L'hem anomenat La Segona República de Irene Polo. Ens referim a la Catalunya de l'època, la situació del periodisme i la vida de Polo. En el segon apartat expliquem la metodologia que hem seguit. En el tercer, ens hem fixat en el món del còmic: en els periodistes que han protagonitzat algunes obres, el còmic com a suport periodístic i el docucòmic des del punt de vista de la teoria del cinema documental. El quart punt és el guió. Consta d'una guia dels personatges, una primera versió del guió literari, una explicació de com ha funcionat el pas de la realitat a la ficció i el guió tècnic del primer capítol. La cinquena part és una explicació del pressupost provisional, que adjuntem als annexos.

Bona lectura.

2. La Segona República d'Irene Polo

La *Historia, política, societat i cultura dels Països Catalans* editada per l'Enciclopèdia Catalana consta de 14 volums. Sense comptar els glossaris, són 12 els títols dedicats a l'estudi de la història pròpiament dita. Cadascun abasta un cert espai de temps. El primer cobreix milers d'anys. A mesura que ens aproximem a als nostres dies, els períodes són més curts. Un segle, mig, trenta anys o vint. El volum novè és el que abraça un temps més breu, només vuit anys: de l'abril de 1931 al mateix mes del 1939. És a dir, el que dura el règim de la Segona República; dins el qual cal comptar la Guerra Civil.

A partir d'aquí, els toms següents tornarien a cobrir cicles més llargs. Són els anys de dictadura del General Francisco Franco i de democràcia. La conclusió que es desprèn d'aquesta ordenació històrica és clara:

“Ni abans ni després no han passat en tan poc temps tantes coses que hagin marcat tan decisivament la nostra existència individual i col·lectiva. (Referint-se als anys de dictadura i de democràcia) no han estat tan densos ni tan gràvids de conseqüències històriques com els vuit anys de la gran esperança i la gran ensulsiada. (De Riquer, 2002:17)

Aquest fou el moment històric en què Irene Polo exercí la seva tasca com a periodista. De la mateixa manera que la Segona República fou transcendental a nivell polític i social, també ho va ser a nivell periodístic. Fet que pot resultar fins i tot obvi si tenim en compte dos factors. El primer és que per primera vegada els periodistes espanyols treballaven en un règim de llibertats consolidat. El segon és que la feina d'aquests periodistes era, precisament, documentar el moment excepcional que vivien. Així que no els hi van faltar mai notícies.

Però cal analitzar amb més profunditat els motius que van fer possible el que el Doctor en Ciències de la Informació Enric Marín ha considerat l'Edat Daurada del periodisme català i espanyol. A continuació presentem el nostre estudi, en què ens hem fixat, primer, en el context històric pròpiament dit; en segon lloc, en la formació de la societat de masses; després en el desenvolupament d'una variant periodística singular; i, finalment, en la biografia de la mateixa Irene Polo.

2.1. Context històric: la Segona República

2.1.1. El camí cap a la República

Com el seu nom indica, la Segona República Espanyola no fou el primer règim modern republicà de la història d'Espanya. El cert, però, és que els intents de democratització anteriors mai van ser tan profunds ni reeixits com el dels anys 30. En part, per la “manca de tradició veritablement democràtica” (García, Gatell, Palafox i Risques, 2009:242) que el país havia demostrat des de feia segles.

Partim de la Primera República (1873-1874) per buscar els precedents que expliquen el succeït els anys 30.

Aquesta va ser l'última etapa del Sexenni Democràtic (1868-1874), un intent de fer un gir liberal a Espanya després d'enderrocar la monarquia d'Isabel II. El període republicà va estar precedit pel govern provisional dels generals Francisco Serrano i Joan Prim, i la monarquia d'Amadeu de Savoia. Fou una etapa convulsa i plena de conflictes polítics, i el règim mai s'acaba de consolidar.

Després del fracàs del sexenni, torna la monarquia borbònica en la persona d'Alfons XII. Comença l'etapa coneguda com la Restauració, que duraria més de cinquanta anys. El sistema polític consistia en el "torn pacífic", ideat per Antonio Cánovas del Castillo, en què els dos partits (conservadors i liberals) s'alternaven al capdavant del govern. No va arribar a ser mai plenament democràtic (García, Gatell, Palafox i Risques, 2009:146), tot i les reformes que es van produir durant la regència de Maria Cristina (1868-1890), com el sufragi universal masculí (1890).

El sistema es va anar esquarterant mica en mica, a mesura que es descomponien els dos partits hegemònics i es feia palès que els nous moviments emergents (obrerisme, republicanisme i catalanisme) no tenien cabuda en el marc polític establert.

Un dels fets més transcendents d'aquest període és la pèrdua de les darreres colònies espanyoles, Cuba i Filipines, l'any 1898. Tot i que les conseqüències polítiques i econòmiques limitades, la crisi moral i ideològica, en canvi, fou profunda. Tant, que l'episodi passaria a conèixer-se com a "desastre del 98". Així ho expliquen García, Gatell, Palafox i Risques (2009:162):

"La derrota va sumir la societat i la classe política espanyoles en un estat de desencís i de frustració perquè va significar la destrucció del mite de l'imperi espanyol (...) la premsa estrangera va presentar Espanya com una 'nació moribunda', amb un exèrcit totalment ineficaç, un sistema polític corrupte i uns polítics incompetents, i aquesta visió es va generalitzar en una bona part de l'opinió pública espanyola"

Destaquem aquest fet, sobretot, perquè va crear la necessitat d'iniciar un procés reformista que modernitzés la vida social i política espanyola (García, Gatell, Palafox i Risques, 2009:146). Aquest anhel es va conèixer com a Regeneracionisme.

A Catalunya va expressar-se de manera particular. Aprofitant que l'orgull nacional espanyol havia rebut un cop molt dur, va prendre encara més força el catalanisme. Tot i que al principi es tractava d'un moviment cultural, a finals de segle aquest havia esdevingut un projecte polític que pretenia reformar l'estat espanyol i aconseguir l'autonomia de Catalunya.

Amb la majoria d'edat d'Alfons XIII (1902) seguiria el procés de descomposició del règim de la Restauració i creixeria la tensió social (Setmana Tràgica, crisi del 1917, pistolisme). A

Catalunya, els partits catalanistes i republicans ocupaven el centre polític i es constituïa la Mancomunitat, la primera forma d'autogovern des del 1714.

La fallida del sistema es va consumir l'any 1923 amb el cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera. Va posar fi al parlamentarisme, va instaurar una dictadura militar i va abolir la Mancomunitat. Durà 7 anys, fins que el mateix Alfons XIII decidí prescindir d'ell i col·locar Dámaso Berenguer al capdavant del govern. Aquest breu parèntesi seria conegut com la *Dictablanda* (García, Gatell, Palafox i Risques, 2009:235).

L'oposició al règim, mentrestant, s'havia organitzat. Les forces republicanes, els catalanistes d'esquerres i el PSOE van acordar en el Pacte de Sant Sebastià l'agost del 1930 un programa conjunt per reformar el país.

Les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931 van donar-los la victòria i van esdevenir de facto un plebiscit per la continuïtat de la monarquia. El rei va renunciar a la corona i va abandonar Espanya. El 14 d'Abril es proclamava la Segona República.

2.1.2. La Segona República

Començava així una de les etapes més renovadores de la història contemporània d'Espanya i Catalunya. El nou règim intenta resoldre els problemes crònics que pateix el país i, en poc temps, trenca la marginació d'Espanya respecte a Europa (Duarte i De Riquer, 2006:303).

Els signants del Pacte de Sant Sebastià van constituir un govern provisional a Madrid, amb Niceto Alcalá Alzamora de president, que va convocar eleccions a Corts constituents per al 28 de juny.

La coalició republicana va guanyar els comicis. Els 464 electes que formaven les corts van escollir una comissió encarregada d'elaborar el projecte de la que seria la Constitució de 1931, aprovada per majoria. Havia de ser la solució a molts dels problemes que arrossegava el país. Aquesta és l'enumeració que Duarte i De Riquer en fan (2006:303):

“la separació de l'Església i de l'estat, amb la implantació d'un estat laic i una Església que renunciés als privilegis aconseguits durant els segles; la modernització de l'exèrcit fent-lo professional i sense temptacions intervencionistes; una nova legislació social més justa i progressiva; una veritable reforma agrària, i la reforma de l'estructura de l'estat fent-lo compatible amb les autonomies regionals, si més no amb la catalana, que és la que amb més força s'havia manifestat”

La nova carta magna separava els tres poders, incloïa drets i llibertats, com les que van suposar millores en les condicions laborals, concedia el sufragi a les dones, establia la laïcitat del país que pretenia secularitzar la societat i estructurava Espanya com un Estat integral obert a governs autònoms, amb els seus respectius estatuts d'autonomia. Aquesta era la solució que s'havia acordat per al “problema” català, que Duarte i De Riquer consideren “decebedora” (2006:304).

Els anys següents van evidenciar el difícil que resultava l'empresa de modernitzar el país. S'ha assenyalat que fou un període inestable. Si bé això és cert, cal tenir en compte que aquest fou el "signe dominant arreu" (Duarte i De Riquer, 2006:303): també són els temps de la crisi del 29, l'aparició dels feixismes i la radicalització de les esquerres.

En pocs anys se succeïren desenes de governs. Distingim tres grans etapes. La primera (1931-1933) es correspon amb la de la coalició de forces progressistes del Pacte de Sant Sebastià. Foren els anys en què s'aprovaren les grans reformes. ES volia canviar tot i molt ràpid, agricultura, exèrcit, educació, església... No obstant, com ja hem dit, la conjuntura econòmica mundial i nacional li va anar en contra.

A més, el govern no va deixar de rebre pressions per les dues bandes. L'esquerra sindical liderada per la CNT no es conformava amb la república i volia fer la revolució (a l'Alt Llobregat l'any 1932, o a Casas Viejas el 1933). Les dretes, en canvi, van tenir temps de reorganitzar-se; al ja existent Partit Radical d'Alejandro Lerroux s'hi va sumar una gran coalició de sectors catòlics i conservadors liderada per José María Gil Robles: la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA).

A la tardor del 1933 el cap de govern, Azaña, va dimitir i el president de la República va dissoldre les corts i va convocar eleccions el novembre. Aquesta vegada, la victòria va ser de les dretes. Els dos anys posteriors es coneixerien com a Bienni Negre (1933-1935). Els intents de govern de Lerroux sense la CEDA queien com mosques. La tensió social va ser encara més important. L'entrada al govern de la CEDA (5 d'octubre de 1934) va ser contestada amb una vaga general organitzada per la UGT.

A Catalunya aquests fets prendrien una especial rellevància, ja que comptarien amb el suport del president Lluís Companys, qui temia les conseqüències que podia tenir per a Catalunya la consolidació d'un govern que estava clarament en contra de les autonomies. Després d'una jornada de gran revolta social, coneguda com els Fets del sis d'octubre, el President de la Generalitat va proclamar la República Catalana dintre de la República Federal espanyola per mirar d'apaivagar la revolta. El Govern central, creient que Companys s'havia excedit amb la declaració, va declarar l'Estat de Guerra. Companys i la resta de membres del govern van ser detinguts, jutjats i empresonats.

Els pitjors auguris de Companys es van complir quan el govern va suspendre l'autonomia de Catalunya. Però en poc temps l'executiu, dirigit encara per el Partit Radical, no va tardar a patir una crisi provocada per nombrosos casos de corrupció. El país era cridat de nou a les urnes. Dreta i esquerra s'agrupaven en els seus respectius blocs, fruit de la profunda divisió del país. A Catalunya el bloc de les esquerres demanava la llibertat pels presos (el Govern Català empresonat) i el retorn de l'autonomia. Les esquerres, agrupades en el Front Popular, van ser les vencedores tant a Catalunya com a Espanya.

Sectors de la dreta, tement que les esquerres s'havien legitimat per dur a terme les reformes que detestaven, no tolerarien un nou cicle progressista i s'alçarien en armes, capitanejats

per l'exèrcit. El que havia de ser un cop d'estat ràpid va acabar sent una Guerra Civil que s'allargaria tres anys i desembocaria en una dictadura que duraria quatre dècades.

2.2. El periodisme català en el context de la Segona República

2.2.1. La construcció de la societat de masses a Catalunya

El periodisme tal com l'entenem avui només és possible com a resultat de la formació d'una societat de masses. Aquesta, al seu torn, neix com a conseqüència dels canvis produïts en els estils de vida a l'edat contemporània. S'abandona l'ordre establert durant l'Antic Règim i se'n forma un de nou que pren com a pal de paller la Revolució Industrial. És un procés llarg i desigual, que van encetar els països econòmicament més desenvolupats, amb Gran Bretanya i Estats Units al capdavant, el segle XIX.

El retard econòmic i polític de Catalunya —i, en igual o major mesura, el de tot l'estat espanyol— en comparació amb els països que són la punta de llança d'aquests canvis suposa, per tant, una tardança en la transició cap a una societat de masses. Transició que consistia, segons Marín (1991:195), en el pas d'una societat caracteritzada per “unes formes de producció i d'intercanvi comunicatiu tradicionals predominantment preindustrials”, a una amb unes “formes massives de producció i d'intercanvi i consum comunicatiu”. Les pròpies del capitalisme industrial.

A continuació estudiem la gènesi de la societat de masses en el cas català. Francesc Espinet i altres autors (1989:5) s'hi refereixen, de manera breu, però completa:

“Cal cercar la gestació i la implantació primera de l'ecosistema comunicatiu de masses (societat/cultura/comunicació de masses) a Catalunya en les transformacions operades al llarg del primer terç del segle XX. Aquestes transformacions, en bona part encetades la darrera dècada del segle anterior (Exposició Universal de Barcelona, 1888), reberen una acceleració i un impuls notable com a conseqüència del 'boom' econòmic dels anys de guerra europea i de l'establiment i acció de la Mancomunitat. L'impuls i acceleració, malgrat la greu crisi econòmica iniciada el 1918-1919 i l'adveniment de la dictadura que liquidà la Mancomunitat, es projectaren —bé que amb modificacions— durant el període posterior fins la nova rebrotada —ara només institucional i política— de la República”.

A continuació ens fixarem en algunes d'aquestes “transformacions” que Espinet assenyala. Per començar, abordem un factor que tot i no aparèixer de manera explícita en el fragment anterior està estretament relacionat amb tot el que s'hi menciona: la demografia.

Aquesta és vital per entendre els canvis produïts a la Catalunya de principis del segle XX; n'és causa i alhora conseqüència. A la taula següent observem el creixement de la població a Catalunya i Barcelona en el període que va del 1887 al 1936. Hem escollit aquests dos anys perquè ambdós estan marcats per esdeveniments d'una notable transcendència demogràfica. El primer, l'Exposició Universal del 1888, marca l'inici d'un període de creixement sostingut i progressiu. El segon és l'inici de la Guerra Civil, que tella en sec aquesta tendència.

	1887	1900	1910	1920	1930	1936
Barcelona	405 913	544 137	595 732	721 869	1 005 565	1 062 157
Catalunya	1 843 549	1 966 382	2 084 868	2 344 719	2 791 292	2 921 216

Població a Catalunya i Barcelona. Font: Idescat

A la taula anterior observem com la població de Barcelona augmenta en major mesura que la catalana. Mentre que la de tot el país ho fa en un 58% durant tot el període, la de la ciutat comtal creix un 162%.

Per entendre aquesta evolució desigual cal fixar-se en els moviments migratoris típics d'una societat en procés d'industrialització. D'una banda, hi ha els interns: persones que van deixar les comarques interiors més rurals per instal·lar-se a les grans ciutats, on les fàbriques oferien feina a milers d'obrers. Però a aquest èxode rural cal sumar un altre moviment de persones que transcendia les fronteres catalanes: la immigració que venia de la resta d'Espanya.

1887	1900	1910	1920	1930
1,25%	4,00%	5,50%	14,00%	20,00%

Percentatge de la població immigrada sobre el total de la població catalana. Font: Tresserras i Espinet, 1999

L'any 1930 a Catalunya, una de cada cinc persones era immigrada. Aquesta realitat marcaria profundament el país a nivell social i polític. Els cicles en què es van donar les "allaus" més importants són els que van del 1916 al 1920 i del 1926 al 1930. El motiu, segons Tresserras i Espinet (1999:36), fou la demanda de mà d'obra provocada, primerament, per la conjuntura econòmica de la guerra europea; i després, per la sèrie d'obres urbanes que es van realitzar en el marc de l'Exposició Internacional de 1929 a Barcelona.

El principal pol d'atracció és la ciutat comtal i les seves rodalies. Però no és l'únic. Molts municipis també acullen més persones a mesura que es construeixen colònies tèxtils. El que havien estat petits pobles van creixent, creuen la frontera dels 10.000 habitants i esdevenen ciutats. Podem observar aquesta tendència comparant les taxes d'urbanització del 1860, el 1900 i el 1930.

1860	484 626	29,00%
1900	830 361	42,00%
1930	1 500 000	54,00%

Taxa d'urbanització (població vivint en municipis de més de 10.000 habitants). Font: Espinet i Tresserras, 1999

Les ciutats assumeixen un paper protagonista en aquesta nova societat que, mica en mica, es va conformant. L'associacionisme està a l'ordre del dia. Des de les classes populars a la burgesia s'identifiquen en col·lectius segons ideologies o interessos: ateneus, sindicats, casinos, centres excursionistes, agrupacions corals, esbarts, clubs esportius, partits polítics, organitzacions juvenils. Un símptoma, segons Marín (1991:162), de "l'articulació de la societat civil".

La reducció de l'horari laboral deixa més temps a l'oci, que passa a ocupar un lloc prominent en el dia a dia. La gent va als toros i al futbol, i també segueix el ciclisme. Comença a familiaritzar-se amb el cinema, i gaudeix dels espectacles del Paral·lel. Mentre els obrers acudeixen a representacions teatrals populars, la burgesia es reuneix a les portes de l'òpera.

En pocs anys apareixen desenes d'invents que canviaran per sempre la vida en societat. Com l'automòbil, la motocicleta, l'autobús o el metro. Josep Maria Francès (1962:559) es referia a aquesta època amb sentit de l'humor:

"Si miro hacia atrás recapacito que no he perdido el tiempo. En 1899, vi nacer el primer tranvía eléctrico, el cinematógrafo y el fonógrafo; en 1903 viajé en automóvil, 'sorprendiendo a la gente'; en 1910 asistí a los vuelos de Bleriot, sobre el hipódromo de Casa-Antúnez... Ahora le toca a la radio. No está mal, a decir verdad. No había visto tantas cosas Carlomagno"

Parla Francès de l'arribada de la ràdio a Catalunya. Les conseqüències que la irrupció d'aquest nou mitjà de comunicació en el panorama periodístic va tenir per a la premsa de l'època són notables. Els diaris, quan tot just començaven a esdevenir un producte de consum de masses, van perdre la batalla de l'actualitat abans de poder disputar-la. La premsa, doncs, es va veure obligada a aportar quelcom més al discurs periodístic; a valorar les informacions i aprofundir en aquestes. El testimoni de l'anarco-sindicalista A. Bueso (1976:201-289-334), citat per Espinet (1996:465), ens serveix per il·lustrar-ho:

"[referint-se a l'inici de la dictadura del general Primo de Rivera] Los barceloneses quedaron muy sorprendidos, en la mañana del 13 de setiembre de 1923, al leer los periódicos matutinos, llenos de blancos de la censura y, en el centro de las primeras páginas, el manifiesto lanzado a la nación por el Capitán General de Cataluña, Miguel Primo de Rivera, anunciando que, ante el desbarajuste que imperaba, y para salvar España, asumía la responsabilidad de apoderarse de las riendas del estado (...) El día 28 de enero de 1930 la prensa y la radio dieron la noticia de que 'Su majestad había

prescindido de los servicios del general Primo de Rivera y había encargado de formar nuevo gobierno al general Berenguer.' (...) [sobre la proclamació de la República] "su esposa le confirmó la noticia, pues la radio lo había dicho y lo repetía cada diez minutos".

Espinet ho resumeix de la següent manera: "el 1923, la notícia és de premsa; el 1930, de premsa i de ràdio; el 1931, solament de ràdio" (1996:465).

Un altra canvi substancial, directament relacionat amb la premsa, va ser l'evolució de la taxa de població analfabeta. Segons les dades de reclutament de l'exèrcit, Espanya va passar d'un 37%¹ d'homes analfabets el 1910 a un 9%² el 1940 (Moreno i Vilanova, 1992:120). Gaziel valorava la situació de la premsa barcelonina com la pròpia d'una premsa destinada a ser "l'educadora per excel·lència de la gran massa popular" (1977:207).

A Catalunya, el projecte polític que va liderar aquesta època de transformacions fou el Noucentisme. La major fita del qual —en bona part simbòlica— seria la Mancomunitat, la primera administració catalana que representava tot el territori del principat des del Decret de Nova Planta de 1713. Marín (1991:177) la considera un "sucedani d'estat modern propi" per a la burgesia catalana, que aspirava a gestionar el país d'acord amb una lògica —la seva— que moltes vegades xocava amb la de Madrid. Espinet (1989:3-4) ho expressa amb aquestes paraules:

"L'aparell de l'estat espanyol satisfà molt parcialment (repressió) les necessitats de direcció econòmica, política i cultural de la classe hegemònica a Catalunya, la burgesia urbana industrial; aquesta burgesia urbana malda per assolir capacitat d'actuació davant dels problemes propis i la crònica immobilitat de l'estat; en aquestes condicions, l'anomenat 'catalanisme de dretes' de la lliga apareix com l'esforç contradictori per donar sortida a la voluntat (necessitat) de disposar de medis i instruments polítics (d'autogovern) per pal·liar en el possible la ineficàcia del vell aparell central del poder"

El projecte en qüestió va ser ideat i en tot moment dirigit per la Lliga Regionalista, "el primer partit modern creat a Espanya" (Ucelay Da Cal, 1982:32-33). Enric Prat de la Riba en fou president. En un discurs pronunciat en motiu de la constitució de la Mancomunitat, es referia a la falta de competències de la institució. Aquesta només es feia càrrec de les que ja havien estat transferides a les províncies anteriorment. El mateix nom ja ho indica: mancomunar. És a dir, unir-se, ajuntar-se. "Sense delegacions, la Mancomunitat, que com a personalitat ho és tot, com a poder no és res; és la capsula buida, és el vas que espera el contingut" (García, Gatell, Palafox, Risques, 2009:223).

La Mancomunitat, doncs, depenia del govern central. El seu pressupost va ser el que ja tenien assignades les diputacions. La seva tasca, no obstant, va ser remarcable. Distingim dues direccions fonamentals: una, el desenvolupament econòmic; l'altra, el tirar endavant un projecte cultural i educatiu (García, Gatell, Palafox, Risques, 2009:224).

¹ Xifra relativa als homes amb edat compresa entre els 21 i els 25 anys.

² Xifra relativa als homes amb edat compresa entre els 20 i els 24 anys.

En el primer cas, hem de destacar la millora d'infraestructures que van tenir com a pal de paller l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929. Per exemple: la Diagonal, l'aeroport d'El Prat, o les obres del Gran Metro que connectaven les places de Catalunya i Lesseps són infraestructures de l'època. Espinet (1989:7) veu en aquestes obres que busquen millorar la comunicació a Catalunya —i, principalment, a Barcelona— la voluntat de “vertebrar una societat de masses moderna”.

És en aquest període marcat per l'acció política de la Mancomunitat quan trobem els símptomes més evidents d'aquesta transformació, que ja hem apuntat. En el camp polític, destaquen la formació de grans moviments sindicals i l'aparició d'autèntics dirigents de masses carismàtics: Alejandro Lerroux, Francesc Macià o Buenaventura Durruti, per exemple. Aquests líders, però, no acaparen tot el protagonisme mediàtic. Les estrelles de Hollywood i els esportistes d'elit també reclamen l'atenció de la ciutadania.

El capitalisme esdevé molt més que el marc econòmic de tots aquests canvis. És una cosmovisió amb “vocació universal” (Marín, 1991:182), amb una sèrie de conceptes associats que representen els seus ideals: el cosmopolitisme, el progrés i la modernització (Marín, 1991:183).

Però mentre que el projecte Noucentista va triomfar construint una societat de masses, va fracassar en l'afany de fer-ho per consolidar l'hegemonia de la classe burgesa. Així ho explica Ucelay Da Cal (1982:125-126):

“(...) —la idea d'una futura societat industrial estructurada sobre la reforma social permanent, derivada de l'extensió de la cultura— va ésser assumida amb entusiasme en els medis petit-burgesos i obrers. (...) La segona idea clau del noucentisme, la que donava una garantia de domini burgès, és a dir, la visió de la cultura com una herència preciosa que havia de ser curosament dosificada a través d'elits, implicant, per tant, una noció fortament jeràrquica de la societat catalana, va ser, en canvi, abandonada”

El fracàs parcial del noucentisme —és a dir, el fracàs de l'hegemonia burgesa— es comença a fer palès amb la Setmana Tràgica. Més tard, la vaga de La Canadencs suposaria un nou cop a la classe dels industrials. Finalment, Marín ha considerat la proclamació de la Segona República la “deserció activa com a classe nacional catalana” (1991:186).

2.2.2 El paradís perdut del periodisme català

La singularitat d'Irene Polo no ens ha de fer perdre de vista que ella era filla del seu temps. El periodisme català de la Segona República Espanyola va ser la culminació d'un procés que es va engegar a principis del segle XX, en què una tradició periodística anquilosada va evolucionar en pocs anys fins a homologar-se a la dels països més avançats.

El període de transició fou curt. Segons Marín (1991:198), d'uns “20 o 25 anys”; els que van de la Mancomunitat a la Generalitat Republicana. Els canvis que es van donar en aquest

temps van ser prou significatius i singulars com perquè s'acabés conformant una variant periodística pròpia. Ni la premsa popular anglosaxona o germànica, ni el periodisme asèptic —en què es prioritza els fets en detriment de qualsevol connotació ideològica— aconseguen l'hegemonia, sinó que conviuen amb la variant catalana.

Marín (1991:230-231) enumera 6 conclusions que es desprenen de l'estudi de la premsa barcelonina d'aquests anys:

- “1. Creixent protagonisme social de la premsa al llarg del període.
2. Manca de condicions per a l'aparició d'una premsa 'grogà' o sensacionalista formalment despolititzada i sense vocació analítica (com a resultat, entre d'altres factors, del desenvolupament quasi simultani de ràdio, cinema, premsa i escola).
3. Protagonisme clar d'una premsa diària molt atenta al seguiment de la realitat política, i actuant, tot sovint com a subjecte directe de la confrontació política.
4. Autonomia respecte de la premsa de Madrid, i en contrast amb la connexió creixent amb les pràctiques periodístiques renovadores europees i nord-americanes (de fet, Barcelona funciona sovint com el pol de referència alternatiu a escala estatal, des del punt de vista de la producció literària i periodística).
5. Hegemonia quantitativa de la llengua espanyola a la producció periodística relativitzada pel creixent prestigi social de la llengua catalana.
6. Presència massiva de la intel·lectualitat a la premsa diària del país. Fet atípic del què es deriva un nivell intel·lectual comparativament alt de la premsa barcelonina (assenyaladament, la d'expressió catalana)”

Destaquem dues idees ja comentades en els punts anteriors, però prou importants com per tornar a incidir en elles (Marín, 1991:198-199). La primera és la singular situació cultural i política de Catalunya: una nacionalitat sense Estat amb una situació lingüística de diglòssia. La segona, les profundes diferències socials derivades del creixement capitalista i el clima polític tens, i fins i tot violent, que se'n deriva.

Les dècades anteriors

El punt de partida és el panorama periodístic català de principis de segle, homologable, segons Marín, amb la premsa europea dels anys seixanta i setanta del XIX. Un periodisme “eminentment d'opinió”, on l'espai del diari està tractat de manera homogènia, amb poques il·lustracions i on la diversificació de gèneres periodístics és encara “embrionària” (Marín, 1991:200).

Rafael Mainar, qui Marín considera el primer teòric peninsular del periodisme, fa la següent apreciació:

“Aquí, como consecuencia de la larga y no todavía remota preponderancia del periodismo de ideas, se considera más al articulista que al repórter, al que aún se llama, despectivamente, gacetillero; cuando fuera de aquí, concediendo a la información el ser el alma del periodismo, el reportero es el que tiene mayor consideración y es el periodista profesional, mientras es ocasional el articulista”

A Catalunya, no faltaven exemples d'aquest periodisme d'idees. Es tractava d'intel·lectuals — polítics, poetes, escriptors, etc.— com Valentí Almirall, Jaume Balmes i Joan Mañé i Flaquer primer, i després Joan Maragall, Enric Prat de la Riba o Eugeni d'Ors, entre altres. El gènere que conreaven era bàsicament l'assaig; o, entès periodísticament, l'article d'opinió. Per contra, durant la Segona República serien els gèneres informatius —com el reportatge, la crònica o l'entrevista— els que guanyarien pes.

El canvi es començaria a produir amb la que s'ha anomenat "segona generació del periodisme català", "primera generació del periodisme modern català", o —de manera més descriptiva— "generació periodística d'entreguerres" (Casasús, 1987:20-23). Destaquen tres grans noms: Josep Pla, Eugeni Xammar i Agustí Calvet "Gaziel".

Després de la Primera Guerra Mundial, Europa va encetar un període d'incerteses. Pla, Xammar i Gaziel aprengueren l'ofici cobrint la informació d'Europa des de les grans capitals, com París o Berlín, autèntics centres neuràlgics a nivell polític, social i, en definitiva, periodístic. Allà van entrar en contacte amb un periodisme que poc tenia a veure amb el que es practicava a Catalunya. Els seus articles publicats en diaris barcelonins foren els primers textos periodístics d'aquesta naturalesa que llegien els lectors catalans; entre ells una nova generació de periodistes.

Però la influència de la Gran Guerra en la premsa catalana va anar més lluny. Aquesta va accelerar el procés d'espectacularització (Marín, 1991:206) i, juntament amb les polítiques culturals de la recent formada Mancomunitat, suposa una important empenta en el procés de modernització periodística.

Una conseqüència notable fou l'augment dels diaris en català, que es dupliquen entre el 1913 i el 1920 (Marín, 1991:207). També van créixer els tiratges. Nicolás María de Urgiotti era el fundador de La Papelera Española, la principal empresa que facilitava el paper a la premsa. Segons explica l'any 1915 a *La prensa diaria española en su aspecto económico*, els diaris barcelonins tiraven 200.000 exemplars. Segons dades oficials (Marín, 1991:214) l'any 27 la difusió havia augmentat a 420.000. Per acabar ens fixem en la superfície dels diaris. En el mateix període, la mitjana barcelonina va passar de 17.681,71cm² a 30.136,33cm²³.

La dictadura de Primo de Rivera va recuperar la censura prèvia, pràctica que feia temps que s'havia abandonat. La seva aplicació fou singular. Marín la considera "no massa coherent" i "desconcertant", i qualifica els seus efectes "d'aleatoris i diversos" (1991:255).

Tot i que amb l'adveniment de la República i la redacció de la Constitució de 1931 es tornava a instaurar la llibertat de premsa, aquesta no era total. La "Ley de Defensa de la República" (octubre de 1931) en limitava la pràctica. Segons recollia el primer article, es considerava un acte de "agresión a la República" el "difundir noticias que pueden quebrantar el crédito o perturbar la paz o el orden pública". Els dos governs que es van succeir al front de la

³ Marín, 1991: 214-215. Estudi resultant de multiplicar el nombre de planes per la superfície del format dels diaris següents: Diario de Barcelona, El Diluvio, El Liberal, El Noticiero Universal, El Poble Català i La Publicidad l'any 1915, i el Diario de Barcelona, El Diluvio, El Noticiero Universal, La Publicidad, La Vanguardia i La Veu de Catalunya el 1927.

República van aplicar aquesta llei. Durant el primer bienni, els més perjudicats foren els diaris de dretes i els d'esquerra radical. El govern de la CEDA (bienni negre), en canvi, va posar la mordassa a la premsa d'esquerres.

Tornant a la dictadura *primoriverista*, cal remarcar que, tot i l'òbvia repressió, les conseqüències que aquesta tingué en el desenvolupament de la premsa i la societat de masses no foren tan nefastes com cabria esperar. Mentre la secció de política quedava relativament estancada, altres prenién volada. La censura va suposar la implementació "d'aquells aspectes més definitoris de la cultura-espectacle" (Marín, 1991:212). Per exemple, els esports. La proclamació de la República a Catalunya, més que la represa del "procés de recuperació socio-cultural i nacional-popular" (Gómez i Marín, 1989), el que va suposar és l'evidència que, malgrat tot, aquest no s'havia aturat.

Els diaris

L'oferta de premsa durant la Segona República era extensa i variada. Les persones s'identificaven amb diaris que representaven les seves opcions polítiques, i els antagonismes socials presents a l'època feien que n'hi haguessin moltes. Especialment a Catalunya, ja que a les tradicionals disputes ideològiques —monàrquics i republicans; burgesos i obrers; conservadors i progressistes— calia afegir la qüestió nacional.

L'escriptor Tomàs Roig i Llop fa un inventari dels diaris de l'època que mostra, precisament, aquesta diversitat. Una diversitat "ideològica", de "models informatius" i "empresarial" que Marín considera "extrema" si la comparem amb la "realitat del periodisme imprès actual" (1991:263). A continuació reproduïm un fragment dels escrits de Roig (1975:252).

"*La Vanguardia* tenia alts i baixos en la qualitat dels seus col·laboradors i l'abundor d'esqueles, els anuncis i el fet de donar molt paper li asseguraven una considerable clientela. En *El Día Gráfico*, força llegit, s'hi reflectia l'enginy de Marius Aguilar (...); *El Noticiero Universal* —'el Noti', que cridaven pels carrers—, amb la seva hibridesa de sempre, estava molt arrelat; *Las Noticias* publicava les esqueles a la primera pàgina amb unes grans orles negres, encara que l'omplissin totalment; amb una tendència sensacionalista, dedicava pàgines senceres a les vistes que se celebraven a l'Audiència dels crims passionals i es feia llegir molt el periodista Tintorer i Mercader, en la seva enginyosa secció de 'Paradojas'; el 'Brusi' o *Diario de Barcelona*, el degà dels diaris barcelonins, era de tendència marcadament monàrquico-conservadora; *El Correo Catalán* era el diari dels tradicionalistes; *La Veu de Catalunya* era el portaveu, com tothom sap, de la Lliga Regionalista; *El Progreso*, que ho era de les clavegueres, o sigui, dels lerrouxistes i tan sensacionalista com podia; *El Diluvio* tenia un esperit republicà federal, molt baix de to en les seves informacions gairebé sempre demagògiques, on solien col·laborar els ressentits vinguts d'altres camps ideològics; (...) *La Publicidad* (...) adquirí una gran categoria intel·lectual, potser excessiva de cara al terme mitjà dels seus subscriptors i lectors. (...) Hi havia altres diaris, com *El Liberal*, *El Diario del Comercio*, *Solidaridad Obrera*, que era el diari de la CNT. (...) *La Rambla* era un diari esquerrà dedicat a l'esport i la ciutadania, del qual molta gent de la mateixa ideologia feia irones de no gaire bon gust.

De tots els diaris esmentats, *La Publicitat* fou "l'estrella" de la premsa catalana culta i una fita periodística a l'època (Marín, 1991:263). Al capdavant hi trobàvem Antoni Rovira i Virgili, un dels ja esmentats escriptors que van formar part del periodisme d'idees. Josep Miracle (1985:129) recorda no haver pogut treballar-hi mai, i consolar-se essent-ne un àvid lector. Amadeu Hurtado (1967:189) destaca que *La Publicitat* va aconseguir "la més gran influència en la renovació de procediments periodístics".

Però tot i l'excepcionalitat de *La Publicitat*, la "fita màxima quant a modernització" arriba l'any 1935 amb l'aparició d'*Última Hora* (Marín, 1991:265). El rotatiu era el diari de la tarda de *La Humanitat*, fundat per Lluís Companys i que esdevindria el diari oficial d'Esquerra Republicana de Catalunya. La seva vida fou curta, fins el 1938. Irene Polo, recorda Víctor Alba (1974:24), fou la cap de redacció.

Irene Polo sempre va escriure en català, i això va ser possible per la bona salut de la premsa que publicava en aquesta llengua. El cas d'*Última Hora* és notable perquè va ser precisament un diari publicat en català el que va anar més lluny en termes d'innovació.

Francesc Espinet estudia el prestigi de les publicacions de l'època a *La premsa en les autobiografies catalanes del primer terç del segle XX*. Marín li atribueix una "eficàcia sorprenent". El mètode seguit per Espinet consisteix en fer la mitjana aritmètica de les vegades que surt citat cada diari pel nombre d'autors que els citen a les seves memòries. Els autors són els següents: Francesc Cambó, Tomàs Roig i Llop, Xavier Benguerel, A. Bueso, Amadeu Hurtado, Joan Manent, Josep Pla, Vicenç Riera Llorca, Rierola, Josep Maria de Sagarra, Eugeni Xammar, Miquel de Palol i Albert Pérez i Baró.

Els Diaris de Barcelona en català més citats són *La Veu de Catalunya* amb 1005, *El Poble català* amb 450 i *La Publicitat* amb 424. Pel que fa als diaris barcelonins en castellà, el més citat és *La Publicidad* (660 vegades), seguit de *Solidaridad Obrera* (358) i *La Vanguardia* (330). Les revistes de les quals trobem més referències són el *Cu-cut* (200) i *l'Esquella de la Torratxa* (164). També es compten els diaris de Madrid. El més important, *el Sol*, amb 164 cites.

L'estudi d'Espinete no és extrapolable a tota la població, però sí que ens demostra quins diaris tenien més influència i impacte per a un grup representatiu dels intel·lectuals de l'època. Marín (1991:225-226) recull les conclusions de l'estudi:

1. Auto-abastiment de la premsa catalana.
2. Domini de la premsa metropolitana barcelonina.
3. Importància compartida de la premsa en català i en castellà.
4. Poca presència de la premsa madrilenya.
5. Importància de la premsa no-diària, especialment l'escripta en català.
6. Relatiu coneixement de la premsa estrangera.
7. Notable importància global de la premsa en la vida.
8. Creixement d'aquesta importància al llarg del període."

Els periodistes

Hem parlat de la generació de Gaziel, Xammar i Pla. Van ser els primers en practicar un periodisme modern a Catalunya, però no els únics. Obert el camí, cada vegada serien més els que seguirien el seu exemple. Ja no es tractava d'escriptors que es guanyaven el jornal escrivint articles per al diari —que també n'hi havia—, sinó de periodistes; els *gacetillers* que deia Mainar.

A les portes del canvi de règim, Carles Soldevila, de manera casi premonitòria, publicava el següent en un article en el *D'Ací D'Allà* d'agost de 1929:

“Hem passat —i ja era hora!— del període dels aficionats al dels professionals. Hi ha a Catalunya, per primer cop en la seva història moderna, un parell de dotzenes d'escriptors que no fan sinó escriure”.

Malgrat que, com assenyala Soldevila, per primera vegada escriptors i periodistes es podien guanyar la vida només escrivint, les dificultats laborals no desapareixien. Poques vegades el sou que percebia un redactor era suficient. Per això, la pluriocupació era normal a l'època. El mateix periodista podia escriure per un diari de matí i un altre de tarda. Gaziel (1971:64) recorda que a *La Vanguardia* hi havia periodistes que tenien “dos, o tres, o quatre oficis a l'hora” per poder “lligar caps”. I es mantenien, afegeix, “arreglant engrunes d'ací i d'allà” com “els antics farandulers i còmics o saltimbanquis”.

A l'hora que l'ofici de periodista prenia volada, també ho feia l'associacionisme professional al sector. Apunta Marín, que “no és difícil relacionar l'empenta associativa amb la urgència i la magnitud dels problemes plantejats al gremi” (1991:283). Aquest camp han estat estudiat per Josep M. Cadena (1984), qui explica que “l'Associació de periodistes agafà una forta volada durant els anys trenta. Fou l'entitat més representativa entre les que llavors agrupaven els periodistes barcelonins”. Entitat que Irene Polo va impulsar.

Un altre aspecte a tenir en compte és el del recorregut professional que els periodistes havien de seguir. Irene Polo fou autodidacta, cosa gens extraordinària. El testimoni de Brauli Solsona que presentem a continuació és, segons Marín (1991:300), un cas “arquetípic” de l'itinerari formatiu i pràctic que seguia un periodista de l'època:

“Cuando decidí ser lo que entonces se llamaba un 'chico de la prensa' no existían escuelas de periodismo. El oficio se aprendía en la calle cultivando el género básico de la profesión: el reportaje. Por lo general, se empezaba por los sucesos, y los primeros pasos que se daban en esa sección permitían al director y al redactor jefe apreciar si el novicio tenía condiciones y por qué camino había que orientarlas. De los sucesos se pasaba a la información en los centros oficiales, a la reseña de actos públicos, a notas sobre asuntos de la vida local. Más adelante podía el aprendiz abordar la entrevista, la crítica teatral, el comentario político, o tratar de política internacional. También podía lucir sus habilidades, si las tenía, en el difícil género de la crónica”. (B. Solsona, 75-76)

Escriure en català

La qüestió de la llengua mereix, per la seva transcendència, un apartat propi. Hem assenyalat que molts diaris que es publicaven durant la Segona República ho feien en català. I no només això. Alguns d'aquests es comptaven entre les publicacions més prestigioses de l'època. Aquest fet és excepcional si tenim en compte la mala salut del català en les dècades anteriors.

Al tombant de segle, la situació del català no només era dolenta, sinó que es trobava en "retrocés social" (Marín, 1991:232). Era, en definitiva, la d'una llengua en relació diglòssica amb el castellà, essent el català la llengua baixa. Durant segles, el seu ús havia estat relegat de les administracions i es conservava principalment parlant-lo. En paraules de Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984:18-19):

"Formalment, el català del segle XIX no ofereix més que un conjunt bigarrat de formes concurrents, originades en la diversitat dialectal i, encara més, en la recurrència desordenada a una tradició literària momificada i inoperant; es troba, doncs, desproveït d'una varietat referencial comunament acceptada; funcionalment es troba exclòs de prop de dos segles enrere de la vida oficial, compta amb prou penes amb unes oques publicacions, no abasta gaire més enllà de l'àmbit de la comunicació quotidiana i emotiva, la consciència que els parlants en tenen no és gaire més que l'esma derivada d'un ús secular verbalment transmès de generació en generació".

El fet que no existís un estàndard lingüístic que dictaminés com calia escriure dificultava l'aparició d'una premsa que s'expressés en català i que, per tant, pogués alfabetitzar la població en aquesta llengua. Per això, l'aparició el 1913 de les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans fou un pas fonamental en aquesta direcció. Va ser el primer impuls de la reforma que Pompeu Fabra faria a instàncies de la Lliga i el seu projecte Noucentista. La publicació del Diccionari General i l'establiment de les Normes de Castelló (1932) simbolitzarien segons Marín l'obertura "d'un nou cicle" (1991:241).

L'educació en català encara tardaria en arribar, i per tant la democratització del seu coneixement i ús entre la majoria de la població. Però els literats professionals ja tenien una variant referencial a la qual cenyir-se a l'hora d'escriure. Davant la falta del que Marín anomena "fauna intermèdia" —és a dir, periodistes que escriguin en català i facin de pont entre escriptors i lectors— foren els mateixos escriptors els que van suplir aquesta mancança.

Literats com Carles Riba, Josep Pla i Carles Soldevila van abocar-se a escriure per a diaris en català. El llibre no donava prou diners, així que molts escriptors, tot i no deixar d'escriure'n, trobem en la premsa una ocupació que els permet obtenir una font d'ingressos estable que no s'allunya de la seva vocació.

A part de la impossibilitat de viure dels honoraris provinents de la venda de llibres, també ens hem de referir a una altra possible ocupació, freqüent entre els intel·lectuals d'altres

països: la de funcionaris de l'estat. Però l'opció quedava descartada des del moment que a Catalunya no existia una "administració pròpia plena" prou potent com perquè pogués oferir un lloc de funcionari cultural a tots aquests intel·lectuals que ho haguessin preferit (Marín, 1991:235). Cosa que sí passava a Madrid.

El resultat, com assenyala Fuster a *Literatura Catalana Contemporània* (1972:284), és que la premsa catalana, del 1900 al 1930, va ser una de les més "intel·lectuals" d'Europa. A partir del 1931 la literatura catalana comença a comptar amb el que Fuster considera "un principi de normalitat social" (1972:324).

És en el cicle que s'obre amb la República que es consolida una nova generació de periodistes de la que forma part Irene Polo. Una generació, diu Fuster, que "s'estrena en la confiança que el país guanyava salut cultural definitiva" i per als quals la idea de normalitat ja no era "una il·lusió o una hipòtesi", sinó "una empresa en marxa" i "una realitat palpable" (1972:324).

L'adopció del català en comptes del castellà com a llengua d'expressió literària no és una qüestió menor per als periodistes. En molts casos es tracta d'una decisió política. És un símptoma de la presa de consciència nacional d'una part important de la població. El testimoni de Puig i Ferrater (xx:93) il·lustra aquesta realitat:

"Cal dir, però, que a mesura que les lletres catalanes progressen i es perfeccionen ja gairebé ningú entre nosaltres no escriu en castellà i en tot cas només ho fa algú per a pobres articles de periòdic sense pretensions literàries i per a guanyar-se la vida, com per exemple Carles Soldevila i com vaig fer jo mateix un temps. (...) En realitat, doncs, amb el progrés ràpid i extraordinari de les lletres catalanes tots nosaltres ens trobem desvinculats, separats del castellà com a instrument d'expressió literària. En el cas dels homes de més cultura hi ha coneixement i estima de les lletres castellanes, però no adhesió. Res de sentiment nacional, ni racial, de pròpiament nostre. La literatura castellana esdevé cosa de coneixement, d'estudi, en els millors casos, com la francesa, o l'anglesa, però no cosa de la nostra ànim, del nostre cor. La llengua castellana deixa d'ésser la nostra expressió essencial vital. En fi, estem separats del castellà. Ni pel pensament, ni per la paraula, ni per la voluntat, ni per la cultura —cada dia més francesa de Catalunya—, no formem part de la literatura castellana, dita generalment espanyola. Hem desarrelat el castellà dels nostres escrits, de la nostra ànima. Pensem, escrivim, sentim i volem en català i sovint en oposició i àdhuc en guerra amb el castellà. Volem formar una cultura a part."

Així doncs, la premsa en català de la Segona República va ser una de les eines que va fer possible trencar —almenys de manera provisional— amb una "dinàmica històrica secular modèlicament etnocida" i engegar un procés de "reconstrucció nacional" (Marín, 1991:241). Ho va fer desenvolupant un estil original i, fins i tot, avançat a l'època. Un estil que trobem als textos d'Irene Polo i que va començar a morir amb l'inici de la Guerra Civil, fins a desaparèixer definitivament l'any 1939 amb el final de la República.

El triomf del feixisme, escriu Marín, representa "el trencament radical de la trajectòria de normalització idiomàtica i la liquidació d'aquella tradició periodística catalana tan esforçadament elaborada al llarg de tot el primer terç del segle"(1991:241-242).

2.3. Dissortada modernitat: una biografia d'Irene Polo

El 9 de gener de 1990 el periodista Sempronio publicava un article a *La Vanguardia* on recordava una periodista amb qui havia coincidit durant la Segona República Espanyola. Andreu-Avel·lí Artís i Tomàs, més conegut pel pseudònim Sempronio, era un d'aquells periodistes que van sobreviure el franquisme i van poder fer de vincle entre el periodisme català de la democràcia i la viva tradició periodística republicana. La periodista a qui feia referència l'article es tractava d'Irene Polo, un dels noms més destacats d'aquesta tradició.

Sempronio, que guardava molt d'afecte per Irene, diu d'ella que "arrimaba el hombro como el más esforzado varón" (Sempronio, 09-01-1990). Ho remarca perquè Irene Polo va ser, a més d'una destacada periodista, una pionera; pràcticament la primera reportera catalana. Cal recordar que fins la Segona República Espanyola no es va aprovar, després de llargues discussions, el sufragi universal a l'estat —és a dir, el que inclou homes i dones majors d'edat— i en moltes professions les dones no vivien una situació de normalitat. De fet, el periodisme era una professió que tradicionalment es concebia com a masculina. A banda de Irene Polo, també reclamaven un racó al periodisme Rosa Maria Arquimbau i Maria Luz Morales; però va ser la primera la que va acabar professionalitzant-se més.

Per aconseguir una fita com aquesta cal tenir un caràcter especial. Sempronio en destaca l'entusiasme (Sempronio, 09-01-1990: 13) i José Tarín Iglesias diu d'ella (Tarín Iglesias, 11-06-1990: 20) que "en todas sus cosas, Irene Polo era una muchacha nerviosa, que no sabía estarse quieta, capaz de removerlo todo."

Estudiada des de l'acadèmia, Josep Maria Casasús va incloure-la a l'antologia *Periodisme Català que ha fet història* i la presentava així:

"[...]Era una de les grans promeses del nostre periodisme. Formava part d'aquell esbart esportiu, modern i liberal, dels Josep Maria Planes, Tísner, Josep Maria Lladó, Carles Sentís, Sempronio. Era de la darrera fornada de joves periodistes que iniciaven la seva carrera professional en plena desclosa de la Segona República. Ella era el vessant femení, necessari e aquell projecte espontani de nou periodisme, obert i progressista, un projecte d'entusiasta renovació professional" (Josep Maria Casasús, 1996: 340).

Al seu article sobre la periodista Sempronio parla de "dramático capítulo final, con la República Argentina por marco, desconcertó a quienes la conocían sólo por encima".

Aquest dramàtic capítol final fa referència al seu suïcidi a l'Argentina l'any 1942, que desconcerta a tothom qui la va conèixer. Amb la perspectiva dels anys, Irene Polo agafa aquell halo de figures del rock que també brillen amb rapidesa i s'apaguen prematurament. Què va dur una jove esforçada i autodidacta, intrèpida i demolidora de motlles a llevar-se la vida amb només 30 anys? Hi té més a veure l'exili forçat o la seva vida privada? Ningú sembla tenir-ne una resposta clara. Ens quedarem però, amb allò que més importa: un personatge irrepetible i una obra periodística exercida al cim de la vitalitat.

I va viure intensament. A l'antologia de la seva obra realitzada per les periodistes Glòria Santa-Maria i Pilar Tur, *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*, es recull una cita de Josep Maria Lladó la defineix com a "dinàmica, combativa, audaç" (Santa-Maria, Tur, 2003: 32). A banda de la prolífica, per bé que breu, carrera periodística que detallarem a continuació, Irene Polo freqüentava el teatre, els music-halls del Paral·lel. Tal com explica Emili Casademont i Comas al Diari de Girona:

"I també Sempronio em confessà que la Irene estigué uns mesos sense adreçar-li la paraula, ja que, en una conversa que mantingué amb ella, a la sala de redacció del rotatiu en què aleshores els dos treballaven plegats, li "engaltà" que ja sabia que era lesbiana, cosa que ningú no ignorava. En efecte, Irene Polo era lesbiana. I a la població del Port de la Selva (Costa Brava), on solia anar de tant en tant durant els mesos d'estiu, tothom ho sabia. És més: diuen que solia banyar-se tota nua a la platja, procurant exhibir-se més davant les dones que no pas davant els homes." (Casademont, Irene Polo i Margarida Xirgu, recordades, Diari de Girona-[En línia], <http://www.diaridegirona.cat/opinio/2009/08/16/irene-polo-margarida-xirgu-recordades/350841.html>, consultat el 17-02-2014)

De la seva inclinació per les dones i la pràctica nudista també en dona fe Avel·lí Artís-Gener "Tísner" a les seves memòries *Viure i Veure*:

"La Irene Polo era una noia que no sentia cap mena d'atracció heterosexual i alguna vegada que havíem anat a volar a l'escola d'aviació d'en Joan B. Canudas —a ambdós ens subjugava navegar en aquelles avionetes—, en tornar a terra ens havíem anat a banyar a la platja del Prat de Llobregat, sense vestits de bany puix que era un cas imprevisit, i ho havíem fet completament nus i sense cap mena d'inhibició o de complex, amb la mateixa naturalitat que ho haurien fet dos xicots o dues noies." (Tísner, 1991:420)

Si atenem al *modus vivendi* de la periodista, difícilment podem relacionar-la amb una ideologia conservadora. És una evidència que era una persona liberal, d'un caràcter impossible d'acomodar en un ambient repressiu.

En una de les seves cròniques ella mateixa explica el seu primer contacte amb un bandera republicana: "Gairebé davant, sobre la façana, magnífica i rebel com ella sola, per bé que una miqueta destenyida, vaig veure per primera vegada a la vida la bandera Tricolor d'Espanya"(Santa-Maria, Tur, 2003: 241). Irene Polo va passar la seva infància al Poble Sec, un barri humil, de marcat caràcter obrer, caldo de cultiu del republicanisme radical d'Alejandro Lerroux. Així, doncs la Irene va entrar en contacte amb les idees republicanes ja de jove.

És difícil formar-se una idea clara de les opinions d'Irene Polo, ja que no les deixà escrites de manera breu i concisa. És un puzzle que s'ha de reconstruir peça a peça, a través de la seva obra i les seves accions. Però tant el seu caràcter, com la seva manera de viure i les preocupacions mostrades a la seva obra; es fa difícil pensar que una persona com ella pogués exercir tot el seu potencial en un ambient que no fos el de la República.

La seva obra, sota una mantell irònic i desenfadat, destil·la valors republicans per tot arreu. L'antologia *La fascinació pel periodisme* ens la podem prendre com una crònica a l'engròs d'un caràcter perseverant, espontani i entregat a la professió periodística.

Una professió que va exercir amb totes les seves lletres. A diferència d'altres contemporànies, que també hi feien petites incursions, com Maria Luz Morales i Rosa Maria Arquimbau, ella va poder transcendir el mer articulisme femení i dedicar-se als temes que sovint es reservaven pel gènere masculí. Ella va ser, sobretot, la primera reportera, i va viure la seva professió amb passió. Per introduir una entrevista amb el degà del col·legi de periodistes, Irene Polo escriu:

“Ah, el periodista!... Quan no se n'ha vist mai cap i se n'ha sentit a parlar tant i es pensa que són els que fan els diaris... Aquesta cosa immensa i portentosa que són els diaris, reflex incessant, per una combinació de lletres i estampes, de la vida del món, amb la seva agitació, la seva sorpresa, la seva renovació i el seu joc continu de malvestats, de bel·leses, d'heroïsmes, d'afanys i esperances! [...] Prodigis i enormitats; meravella dels diaris... I el periodista és l'autor de tot això: els fets brillants i els espantosos, i els admirables; la glòria i la catàstrofe i l'encís passen per les seves mans i ell els distribueix. És el centre del moviment del món... Es un ésser fantàstic i totpoderós, temut i cobejat, omniscient i vertiginós, enlluernador i misteriós, gairebé... Ah, un periodista!” (Santa-Maria, Tur, 2003: 150-151)

Resulta difícil de creure que algú capaç d'escriure aquestes paraules apassionades, es vegi inclinat a suïcidar-se. De fet, va ser la passió que va portar Irene Polo a fer el viatge cap a les Amèriques; la que sentia per l'actriu Margarida Xirgu. I va coincidir amb l'absència d'una altra passió, la del periodisme, quan va fer caure en un estat depressiu lluny de la ciutat que l'havia vist néixer. Josep Mari Casasús, diu del seu final:

“La seva fi té, doncs, tota l'atmosfera de misteri de les històries d'amor i de societat dels anys vint i dels anys trenta. L'envolta aquell aire tebi dels salons-fumadors dels transatlàntics, dels vagons restaurant dels grans ferrocarrils, dels conferència-clubs, de les senyores amb barret, dels amors furtius, de l'equivoc i de l'ambigüitat” (Casasús, 1996: 340).

2.3.1. Educada per iniciativa pròpia

Irene Polo neix l'any 1909, filla de Antonio Polo, de professió Guardia civil, i de Francisca Roig. El seu pare va morir jove i es va haver de fer càrrec de la mare (Santa-Maria, Tur, 2003: 13) i les seves dues germanes, ja que ella era la gran. Vivien al Carrer Blasco de Garay, al Poble-Sec, un barri humil de Barcelona, tal com ella mateixa explica a *Anticlericalisme històric...*, una de les seves entrevistes (Santa-Maria, Tur, 2003: 241). No se sap gran cosa més de la seva infància. Mai va estudiar per ser periodista, sinó que va formar-se ella mateixa. No era infreqüent en aquella època, segons Josep Maria Casasús: “La Irene Polo prové de les classes menestrals. Molta d'aquella gent es formava com a autodidacta. Ella devia ser d'extracció menestral, una típica classe social de Catalunya: empresaris, botiguers, obrers qualificats i molts, en les seves hores d'oci s'anaven formant una cultura pròpia. Anaven als ateneus, a les biblioteques, llegien diaris, anaven al teatre...”.

Casasús també especula amb la possibilitat que cursés alguna mena d'estudi administratiu, atenent que parlava el francès. “Pel seu origen social hagués estat lògic que fos mecanògrafa o secretària i potser en aquella època estudiaven en una acadèmia on s'hi feia francès.” Sense poder-ho afirmar, concorda amb la informació recopilada per Glòria Santa-Maria i Pilar

Tur a *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*, antologia de l'obra de la Irene Polo que també aporta una investigació biogràfica de la periodista: "Treballava a les oficines d'una petita empresa de la qual va ser acomiadada (1931) juntament amb altres companys, per haver protestat perquè l'amo, propietari també d'altres negocis, pretenia abaixar el sou dels empleats per tal de mantenir els beneficis que havien disminuït amb l'adveniment de la República [...] Abans de la dedicació exclusiva al periodisme, també va ser cap de publicitat de la productora cinematogràfica Gaumont a Barcelona" (Santa Maria, Tur, 2003:13).

Les feines d'oficina (secretaria, administració...) formen part d'un conjunt de professions molt més accessibles a les dones els anys propers a l'adveniment de la República. Tot i així, la Irene Polo estava disposada a transgredir la cotilla d'unes normatives socials que moltes corrents associades a la modernitat, com el feminisme i el sufragisme, començaven a deixar en evidència.

2.3.2. Transcendent l'articulisme femení

En acomiadar-la de la oficina el 1931, Irene Polo ja havia començat la seva carrera periodística. Per exemple, el 1930 publica una entrevista a Pastora Imperio al setmanari *Mirador* (Pérez Merinero, Papeles Flamencos, 2011). És a partir de les primeres col·laboracions a la revista *Imatges, El món trist i pintoresc de les cases d'empenyo* (Santa Maria, Tur, 2003:37), *Una entrevista amb Buster Keaton* (Santa Maria, Tur, 2003:44) i sobretot *A la cacera de quatre paraules amb el Senyor Cambó* (Santa Maria, Tur, 2003:49) que Irene Polo es professionalitza. Aquesta darrera peça, una entrevista improvisada a Francesc Cambó és la primera mostra d'un estil d'entrevista molt propi que la periodista desenvoluparia amb el temps. Per la revista *Imatges*, la Irene Polo i un fotògraf segueixen el polític de la Lliga des que surt del seu despatx a fer un volt i el qüestionen fins que li arrenquen quatre paraules. Segons explica Josep Maria Casasús, Polo concebia aquesta mena d'interviu com la captació d'un instant fugisser de vida i paraules del personatge, al qual abordava de manera inesperada." El mateix autor aporta una taxonomia per aquestes peces, que anomena "entreviu sobtat", el que per ell és "la gran innovació de gènere i de tècnica que Irene Polo va incorporar al periodisme català." (Casasús, 1996: 340)

Aquest deix d'experimentació treu el cap esporàdicament als inicis de la seva carrera i mai deixa d'acompanyar-la. Irene Polo no es limita a ser la primera periodista important professionalitzada de Catalunya, sinó que li aporta una frescor molt necessària i unes tècniques avantguardistes com aquest *entreviu sobtat*.

Després d'*Imatges*, Irene Polo col·laborà amb el diari *La Humanitat*, dirigit per Lluís Companys i per tant vinculat a l'Esquerra Republicana de Catalunya, amb una tendència a l'especialització en la temàtica de gènere femení. Entrevista a Clara Campoamor (Santa Maria, Tur, 2003:71), política feminista i àvida defensora del sufragi universal, i a Imperio Argentina (Santa Maria, Tur, 2003:59), a qui li arrenca que també és sufragista però que mai de la vida votaria. Entrevistes, ambdues, més reposades que la feta a Cambó, però

mantenint una certa espontaneïtat en la forma. Observem-ho, per exemple, a les primeres paraules de Imperio Argentina que Polo reflecteix a l'entrevista publicada a *La Humanitat*, unes línies difícils de trobar avui en dia a la premsa (Santa Maria, Tur, 2003:59):

“—És que estic rendida—ens explica ella mateixa al baixar a trobar-nos al saló de lectura del Ritz-. Fixi's quines ulleres faig...”

També dedica un article que podríem qualificar de periodisme mundà a les modistes de Barcelona, que es mostren encantades per la conquesta sufragista: *Les modistes catalanes diuen que votaran per a que es faci un bon dissabte* (Santa Maria, Tur, 2003:67).

La deriva feminista, que deixarà de banda amb el temps, continua manifestant-se de moment en les seves col·laboracions amb *La Rambla*, iniciades l'any 1931 i simultaniejades amb *La Humanitat* en el seu inici. La feina al nou diari, en la seva vessant feminista, és una mena d'articulisme de carrer. Si bé Irene Polo tracta temes que es podrien escriure en un despatx, ella sempre mira d'oferir un punt de vista social, que forçosament implica sortir al carrer a investigar. Quan dedica un article al pentinat més agosarat i modern de l'època, *le coup de vent*, última moda parisenca que es comença a veure a Barcelona i que ell mateixa portava, entrevista un barber que dona fe de la popularitat del nou pentinat i en data el seu origen fins a Napoleó mateix (Santa Maria, Tur, 2003:81). Quan escriu *La faldilla està vivint les seves darreres hores* (Santa Maria, Tur, 2003:85), entrevista un dissenyador de París que anuncia una bona nova autènticament revolucionària: en un futur, les dones portaran pantaló. El títol *Les dones volen lluir l'escot* parla per sí mateix (Santa Maria, Tur, 2003:90). L'entrevistada és una modista que dona per fet que la seva clientela rebutja els colls de llaçada perquè prefereix, efectivament, “lluir escot”.

Així valoren aquesta etapa feminista les autores de l'antologia (Santa-Maria, Tur 2003:15-6): "Les col·laboracions signades d'Irene Polo van publicar-se, en un principi, a la pàgina femenina de la revista; eren uns articles sobre moda molt particulars, que tractaven el tema amb ironia i ressaltant-ne el costat absurd. En un article s'escandalitza amb indignació fingida en sentir parlar de nudisme, que ella practicava".

Llegint aquests articles és inevitable plantejar-se fins a quin punt la Irene relativitzava aquest articulisme més vinculat a l'estereotip femení i per això els construïa amb una ironia i mordacitat que apareixen puntualment en altres peces. A més, sovint destaca aquells avenços de la moda més innovadors, que ella mateixa s'atrevia a portar. Víctor Alba, a les seves memòries *Sísif i el seu temps. Vol I. Costa avall* ofereix una descripció física de la Irene Polo:

Sempre amb vestit de sastre (cap dona, fossin quines fossin les seves preferències, no s'hauria atrevit a deixar-se veure amb pantalons), pentinada amb ratlla a un costat, ulls negres molt bonics, cos curt i musculat, Irene feia discretament gala de les seves afeccions (Alba, 1990: 143)

No obstant això, aquesta línia de marcat incís femení mai va ser exclusiva. Irene Polo no volia, pel fet de ser dona, classificar-se com articulista femenina. Per *La Rambla* entrevista

a Pío Baroja a l'Ateneu Barcelonès, gràcies al seu bon amic Josep Maria de Sagarra, que els presenta; fet que, fidel al seu estil, la periodista reflexa a l'entrevista *Conversa amb Pío Baroja* (Santa-Maria, Tur 2003:77). A l'intel·lectual i novel·lista se'l qüestiona sobre Barcelona, la situació política del moment i les relacions entre Catalunya i Espanya. D'un marcat accent polític és també la crònica *Al Paral·lel ja no hi ha Emperador* (Santa-Maria, Tur 2003:77), amb una tesi -al Paral·lel ja no hi passa res perquè Alejandro Lerroix ja no hi té influència - que condensa de manera brillant un fet històric: el brusc viratge de la societat catalana, que abandona el republicanisme obrer, apàtrida i anticlerical de Lerroix per abraçar el nou experiment nacionalista d'Esquerra Republicana de Catalunya.

També al diari *La Rambla* enceta un dels temes que esdevindrien recurrents en la seva carrera, els conflictes obrers, amb *Jornades Tràgiques. Sallent el cau de l'angúnia*, (Santa-Maria, Tur 2003:118). A Sallent, Irene Polo entra de fons en la relació entre autòctons catalans i persones provinents de la resta d'Espanya, en un poble que ha augmentat considerablement la seva població a causa de la immigració.

2.3.3. Una cronista per temps difícils

L'obrerisme, la conflictivitat laboral i l'anarquisme començaran a ser objecte de la ploma de la Irene Polo amb el pas del diari *La Rambla* a *L'Opinió*. Cal recordar que l'arribada de la Segona República va coincidir amb la crisi mundial derivada del crack del 29. La incertesa econòmica va complicar la implementació de les reformes d'Azaña, que ja patien una oposició ferotge des de la dreta. La conflictivitat laboral augmentava i reeixien els moviments populars que volien enderrocar la República, com el feixisme i l'anarquisme. Enlloc de calmar les reivindicacions obreres, el nou ambient de llibertats les va fer més visibles. Des de les pàgines de *L'Opinió*, a la Irene Polo no se li va escapar la rellevància d'aquests dos moviments que tensionaven la República pels extrems.

Els conflictes a Sallent tornen a cridar l'atenció de la reportera que se n'hi va per poder parlar amb els minaires que protagonitzen una vaga clausurant-se sota terra a les mines. El reportatge *340 metres sota terra (La vida al fons de les mines de Sallent, durant la vaga dels braços caiguts. Parlant amb els enterrats)* (Santa-Maria, Tur 2003:77). Es sol creure que la Irene Polo va baixar a les mines per entrevistar els vaguistes. De fet al seu article *Las rentas del trabajo*, (La Vanguardia, 9-1-1990), Sempronio hi escriu:

“Su apego a la verdad la indujo un día a hacerse descender a muchos metros de profundidad para entrevistar “sur place” a los obreros que hacían huelga enterrados en las minas de Súría. Una aventura, una sola a guisa.”

En canvi, les autores de l'antologia ho desmenteixen (Santa-Maria, Tur 2003: 19). Les autoritats no van permetre que baixés a les mines, però sí que entrevista un miner que s'ha vist forçat a sortir del cau; testimoni molt valuós per conèixer les pèssimes condicions dels enclaustrats.

A Barcelona, realitza treballs com *¿Què ha de fer l'obrer...parat? Montecarlo a la plaça de les Glòries Catalanes* (Santa-Maria, Tur 2003:159) i *Ara li toca el senyor Esteve* (Santa-Maria, Tur 2003:188), sobre una vaga dels comerciants. Totes dues peces són una mostra del que anomenem periodista de carrer i treuen a coalició les dificultats econòmiques de sectors socials com l'obrerisme o els botiguers.

La seva preocupació pels temes laborals és intensa i no es limita a les peces descrites anteriorment. Gràcies al testimoni de Sempronio a La Vanguardia podem saber que Irene Polo va escriure unes peces informatives no signades titulades *Les rendes del treballador* recollint casos de conflictes derivats de les pèssimes condicions de feina de molts obrers (La Vanguardia, 9-1-1990).

Irene Polo també para especial atenció a l'anarquisme, un fenomen que mira de capitalitzar la desafecció de la classe obrera i que incrementa la pressió durant la República, aprofitant que la repressió s'estova. Ho fa en unes peces que s'acosten a l'articulisme d'opinió; *La caiguda dels ullals de la FAI* (Santa-Maria, Tur 2003:147) i *Contra la FAI, en defensa dels obrers. No es fa una vaga amb crims ni amb mentides* (Santa-Maria, Tur 2003:201). Tal com ho veu ella, la FAI, una milícia anarquista dins la CNT que utilitzava mètodes propers al terrorisme, és perjudicial per la lluita de l'obrerisme ja que manipula les classes treballadores i no fa més que desprestigiar les seves reivindicacions.

De fet, el periodista Emili Casademont Comas, escriu que el seu amic Sempronio li va explicar que la Irene Polo "assistia a les assemblees del sindicat de la CNT-FAI, desafiant les seves amenaces, a fi de denunciar la manipulació que aquell sindicat feia de les reclamacions dels obrers i de les obreres" (Casademont, *Irene Polo i Margarida Xirgu, recordades*, Diari de Girona).

Posar-se en contra a la *Federación Anarquista Ibérica* (FAI) a plena llum pública no era cap broma. El grup era capaç d'assassinar, sovint amb impunitat, i molts periodistes anaven amb peus de plom. Els que ho feien, patien persecució i, en alguns casos, assassinat. El cas per antonomàsia és el de Josep Maria Planes, contemporani i conegut de la Irene, tirotejat per la FAI per haver publicat les vergoyes d'aquesta organització, tal com explica la biografia escrita per Joaquim Aloy al web memoria.cat.

Aquests dards de la Irene a la perillosa organització li van valer un article al diari oficial de la CNT, Solidaridad Obrera que deia coses d'ella "Irenita, tan fresca como su apellido" (Santa-Maria, Tur 2003:19) o "Doña Irene, la fiera corrupia de las Ramblas, que por su hermosura ostenta el título de Miss Opinió, ha visto los colmillos de la FAI" i "Lo cortés no quita lo valiente, maca dona de las grandes gafas". Sembla ser que en el cas de la Irene les represàlies dels anarquistes no van anar més enllà.

La Irene no va considerar-se al·ludida i va continuar investigant les maquinacions de les milícies de carrer. Ara tocava als escamots d'Estat Català, que mantenien una batussa de carrer amb la CNT. Arran de la desaparició de Viriat Milanès, un membre d'Estat Català, la

Irene Polo descobreix que feia de confident pels independentistes amb la finalitat d'atemptar contra la CNT (Santa-Maria, Tur 2003:20).

Durant la seva etapa a *L'Opinió*, també va haver-hi ocasions per peces més disteses. N'és un exemple la entrevista que no aconsegueix fer a l'alcalde de Madrid Pedro Rico, personatge que li dona llargues i se li escapoleix. Ho converteix en una de les seves ja tradicionals *interviews sobtades* en una original peça titulada *Història d'un interview convertit en l'anunci d'una conferència* (Santa-Maria, Tur 2003:164).

Lluny del sindicalisme violent de la CNT-FAI, a Irene Polo li interessa més l'activisme sindical pacífic. Prova d'aquesta vessant activista és el fet que va participar en la creació de l'Agrupació Professional de Periodistes de Barcelona el 1933, una mena de sindicat de periodistes de la qual va ser vicesecretària (Santa-Maria, Tur, 2003: 18). En la seva vessant més activista també s'inscriuen els quinze reportatges d'investigació que realitza a *L'Opinió* per aconseguir reduir el preu del pa i que té ressò a les altes instàncies implicades (Santa-Maria, Tur, 2003: 18-19)

A banda de l'amenaça anarquista, la Irene Polo també va fer temps per escriure sobre la que provenia de la dreta: els grups monàrquics i els feixistes. L'abril de 1934, la Irene Polo se'n va cap a Madrid a assistir a un acte del polític d'Acción Popular Jose María Gil Robles. El viatge és gairebé una missió d'infiltració. Hi va en el cotxe privat d'un simpatitzant del polític. A Madrid també hi entrevista polítics de dretes com el Doctor Albiñana, José María Gil Robles i José Antonio Primo de Rivera (*La trinitat feixística espanyola fa declaracions a L'Opinió*, *L'Opinió*, 26-4-1934), on se'ls pregunta sobre l'estat de feixisme a Espanya i la qüestió catalana.

Hem de recordar que els sectors monàrquics i feixistes conspiraven per l'enderrocament de la República pràcticament des de la proclamació del 14 d'Abril del 1931. Conspiracions en suspensió cautelar ara que les eleccions del 1933 havien donat molt de poder a la dreta (unida en la CEDA), tot i que en principi se la va deixar fora del govern. Els articles a Madrid son una eloqüent radiografia de l'estat d'ànim d'una dreta enervada que anhelava el protagonisme polític que havia d'adquirir.

2.3.4. Hores de cuarto fosc

Hores de cuarto fosc (Santa-Maria, Tur 2003:164) és un dels primers articles d'Irene Polo pel diari *L'Instant* i transmet de primera mà que alguna cosa ha canviat al periodisme. La revolta del 6 d'Octubre del 1934 havia enrarit l'ambient. És un article que condensa l'amargor i rebel·lia que la censura provoca a tot periodista honest.

Els temps es tornaven convulsos. Alcalá Zamora continuava de President de la República i la Constitució era la mateixa, però el règim havia canviat. La República navegava sobre les mateixes aigües de sempre, però ara el timó el controlava la dreta. L'entrada al govern de tres ministres de la CEDA - una coalició de dretes on hi cabien monàrquics i feixistes - es va

rebre amb intranquil·litat pels sectors republicans i esquerrans atiant vagues i insurreccions, sobretot a Catalunya i a Astúries. Al Principat, el malestar culminaria amb la proclamació de l'Estat Català per Companys i la seva desfeta per l'Exèrcit i posterior empresonament.

El càstig resultà en la suspensió de l'autonomia catalana i la recuperació de vells hàbits com la repressió i la censura. A l'antologia dels treballs de la Irene Polo, percebem el canvi en veure que els articles d'aquests anys contenen línies censurades. A més, segons les dues periodistes responsables de l'antologia Glòria Santa-Maria i Pilar Tur, alguns companys d'Irene Polo van retreure-li el fet que anés a treballar per *L'Instant*, un diari vinculat a la Lliga Regionalista, un partit conservador.

Un cop més, la Irene Polo va saber situar-se al centre d'esdeveniments històrics. Per *L'Instant* va cobrir l'empresonament del Govern Català al vaixell *Uruguay* i el judici posterior a Madrid (Santa-Maria, Tur 2003:22). Són articles on s'hi demostra solvència en un àmbit avesat a la formalitat i la monotonia com és la crònica judicial. Tot i la solemnitat que imposa el judici, manté algunes de les tècniques que atorguen agilitat als seus reportatges com les línies de diàleg i els paràgrafs curts.

El febrer de 1935 viatja a París per cobrir la causa d'extradició de Josep Dencàs (Santa-Maria, Tur 2003:22). Aquest, membre d'Estat Català i per tant vinculat a milícies nacionalistes, havia estat Conseller de la Governació durant els Fets del 6 d'Octubre, però no va ser arrestat en fugir pel clavegueram i exiliar-se a França. Allà va ser arrestat i, en no prosperar la seva extradició, alliberat.

Irene Polo també va aprofitar aquest viatge a França per entrevistar Indalecio Prieto (Santa-Maria, Tur 2003:235), qui havia participat en l'organització de les vagues de l'Octubre i va haver d'exiliar-se a París enfront la imminent repressió del govern republicà amb participació de les dretes. Ella visita el polític diverses vegades i ell acaba acceptant. L'entrevista també pot ser inclosa en aquest gènere d'*entreviu sobtat* perquè a banda de la conversa en sí mateixa, també s'hi descriuen els primers intents. A Prieto se li pregunta com ha fugit d'Espanya però evita revelar-ho. S'hi evita la política i, tot i així, hi trobem força línies censurades.

D'un to molt més distès és el viatge que realitza la Irene Polo a Eivissa amb altres companys de professió. Com a estampa de la bellesa paradisiaca de l'illa en aquella època, ens resta les seves *Postals d'Eivissa*, també publicades a *L'Instant*.

Finalment, per aquest mateix diari, fa els seus primers passos seriosos cap a l'articulisme, recollits a la secció *Apunts*, escrita dia sí, dia no amb Ignasi Agustí. A banda del ja mencionat *Hores de cuarto fosc*, cal destacar una peça dirigida a Joan Pich i Pon (Santa-Maria, Tur 2003:280), Governador General de Catalunya imposat des de Madrid arran la suspensió de l'autonomia catalana. Insistent en la censura, a l'article hi fa gala del seu sentit de l'humor: defensa amb ironia l'establiment d'un Servei de Censura Ambulant, que reguli les converses del dia a dia tal com es fa al paper.

2.3.5. Canvi de prioritats

El gener de 1936, Irene Polo entrevista a Margarida Xirgu i la seva vida dóna un gir copernicà. L'actriu, una figura pública de molt renom al món de teatre, va fascinar la Irene. Serveixi de pròleg de la relació d'ambdues, un article que la Irene havia dedicat a Margarida Xirgu a mode de panegíric (Santa-Maria, Tur 2003:291), escrit per *L'Instant*:

“Allí [a l'estranger] sabran agrair el seu art; allí saben com cal tractar una de els actrius més grans que hi ha al món en aquests moments.” i “De bona gana us seguiríem, admirable Margarida Xirgu. I penseu que només una sola cosa ens aconsola i ens reté: pensar que aquest país tan olla i lamentable us ha produït a vós: és capaç de donar coses tan bones com vós...”

El que havia de ser una entrevista més, concretament sobre la mort de l'escriptor Ramón María del Valle-Inclán (Santa-Maria, Tur 2003:296), a qui l'actriu havia tractat sovint; va ser l'inici d'una amistat basada en l'admiració que Irene Polo sentia per la Xirgu. Aquesta va ser l'espurna i a la vegada el puntal d'una relació fructífera.

Xirgu era una diva del teatre del moment i una figura pública molt coneguda tant a Catalunya com a Espanya. “En l'art de l'escena, en la interpretació o en la direcció, amb una inequívoca voluntat artística, Xirgu se situà en l'avantguarda del seu temps: era una actriu molt poderosa, sobretot en el registre tràgic, amb una presència magnètica i un sentit líric molt acusat, que la distingien del conjunt de la professió” diu Francesc Foguet a la biografia *Margarida Xirgu, Cartografia d'un mite* (Foguet, 2010: 11).

Sabem que la colla de periodistes que freqüentava Irene Polo solia assistir als teatres i als music-halls del Paral·lel. Explica Avel·lí Artís-Gener “Tísner” a les seves memòries com un dia al teatre Novedades, el van fer fora a ell i a la Irene davant el riure sonor que els provocava l'espectacle (Tísner, 1991:420). De ben segur, la fascinació quasi obsessiva que la actriu produïa a la periodista tenien el seu origen a l'escenari.

De totes maneres va ser una sorpresa per la Irene Polo que l'actriu, degut a una baixa a la seva companyia, li oferís la vacant a ella. La baixa, per cert, l'havia deixat Federico García Lorca (Casademont i Comas, *Irene Polo i Margarida Xirgu, recordades*, Diari de Girona), que hagués salvat la vida si hagués optat per marxar. També hi ha constància de com Irene Polo va explicar la manera com la Xirgu li va plantejar l'oferta:

“En una entrevista publicada a La Noche (14-I-1936), Polo aclarí que, en parlar de la tournée que Xirgu havia d'emprendre, ella li preguntà, en to de facècia, si se l'enduria a Mèxic; sorprenentment, Xirgu li va contestar: «Tú lo dices en broma, pero yo he de decirte en serio que quiero que vengas con nosotros, en calidad de representante de la compañía. Es cosa que me haría mucha ilusión, no sólo por tratarse de ti, sino porque quiero romper moldes viejos».” (Foguet, 2010: 189)

Si Irene Polo estava enamorada o no de Xirgu entra ja en el terreny de la llegenda. Els rumors i les xafarderies troben lloc també entre els periodistes més seriosos i el pretès enamorament se solia comentar entre els cercles de Irene. De totes maneres, coneixent l'atracció de Polo per les dones i combinant-la amb l'admiració que sentia per l'actriu, no és

inversemblant que l'enamorament fos real. Emili Casademont i Comas, al seu article al diari de Girona basat en el què li va explicar Sempronio, conegut de la Irene i part integrant del seu cercle; el dona per fet (Casademont, Diari de Girona). El que sí resulta més inversemblant és que aquest enamorament fos correspons per Xirgu.

La Irene va acabar acceptant l'oferta de la Xirgu. Però què deixava enrere per seguir aquesta peripècia?

En aquell moment Polo treballava al vesperí *Última Hora*, propietat de Lluís Companys. Victor Alba, que també hi treballava relata a les seves memòries que la Irene va tornar "excitadíssima" de l'entrevista amb la Xirgu i els va dir que se n'anava a Amèrica (Alba, 1990: 143)

La imprevisibilitat del viatge comporta que a *Última Hora*, Irene Polo hi realitzés una obra periodística poc nombrosa però important. De fet, la periodista havia ascendit dintre de la jerarquia periodística i hi feia feines d'editora. Recorda Víctor Alba "Irene Polo tingué molta paciència amb S, li suggerí temes, li corregí reportatges, li anà contagiant tècniques." (Alba, 1990:143) [Alba escriu les memòries en tercera persona i amb pseudònim. S es refereix a l'autor mateix]

Més endavant també escriu:

"Aquesta vaga saragossana donà a S una bona lliçó de periodisme. Féu una entrevista a un grup de marrecs, fills de vaguistes, acollits en cases d'obres barcelonins. Irene Polo, la trobà retòrica, li va fer unes quantes preguntes sobre el que havia parlat amb les nanos i reescrigué el reportatge" (Alba, 1990:153).

Josep Maria Casasús ressaltava la importància d'*Última Hora* per la modernitat del periodisme català gràcies a la influència de Josep Escudé que havia après les tècniques de diagramació més avançades a Nova York i en tornar les va bolcar al rotatiu. La periodista, per tant, abandonava un ambient palpitant on la professionalització de la premsa en català s'anava refinant. Un procés que, de totes maneres, es veuria interromput per la guerra i la dictadura.

A banda de l'entrevista a la Xirgu, la Irene Polo hi va escriure deu peces, moltes d'elles periodisme de taula (Santa-Maria, Tur, 2003:23)

No seria exagerat dir que Irene Polo havia aconseguit una notable popularitat, sobretot entre membres de la premsa. A l'antologia *La fascinació del periodisme*, les periodistes comencen el seu repàs a la vida d'Irene Polo amb el sopar d'acomiadament al restaurant Oro del Rihn, farcit de periodistes que havia tractat. Noms de rellevància històrica com Josep Maria Massip, Agustí Centelles i Josep Maria Lladó (Santa-Maria, Tur, 2003:11) no es van perdre el comiat de la periodista. Les mateixes autores recullen fragments de les ressenyes de l'acte a la premsa del moment:

"L'acte fou d'una extremada cordialitat que palesà clarament l'extraordinària qualitat d'afectes i simpaties que gaudeix dintre de la professió aquesta estimada companya", a La Rambla (Santa-Maria, Tur, 2003:12)

“Al acto se sumaron destacadas personalidades políticas y la mayoría de los periodistas barceloneses, entre los cuales Irene Polo cuenta con una fraterna amistad”, deia La Vanguardia (Santa-Maria, Tur, 2003:12).

“Irene Polo col·laborà intensament amb nosaltres, amb el més gran entusiasme i amb la competència que tothom li reconeix.”, a Última Hora, on treballava abans de marxar (Santa-Maria, Tur, 2003:12).

La mateixa Irene va escriure un missatge d'acomiadament als seus amics periodistes:

“Als meus companys de Barcelona que són tots els meus amics—amics excel·lents, estimats i admirats— adéu. Per terres de Colom, pensaré en vosaltres i esperaré el dia que tornaré al vostre costat a continuar la nostra tasca de cada dia...” (Tarín Iglesias, La Vanguardia, 11-6-1990: 20)

El caràcter neguitós i l'entrega que tenia per la peripècia concorda amb la idea del viatge, per imprevist que fos. Abans de marxar, Irene Polo és entrevistada a *La Noche* (Santa-Maria, Tur, 2003:26)

“Como a mi me encanta viajar y este encanto se acrecienta en esta ocasión, por ir en compañía de tan insigne artista [...] Voy encarada, llena de ilusiones y con muchos proyectos y sobre todo con la ocasión de poder estar junto a la Xirgu, tan admirable como artista y amiga entrañable.

—¿Pero serás tráfuga del periodismo?

De ningún modo. Amo la profesión con toda mi alma y por ello también me encata el viaje, ya que pienso perpetrar grandes reportajes y al regresar me reintegraré a mi labor periodística.”

A Amèrica, Irene Polo no hi desenvoluparia projectes, ni hi perpetraria grans reportatges. Sense saber-ho, tallava de soca-rel la seva apreciada aportació al periodisme barceloní. Si bé escriu durant el viatge amb la Xirgu, les peces se centren sobretot en els espectacles de l'actriu badalonina, mancats de l'autenticitat que aporta aquella observació de la realitat immediata que tan bé trasllada en paper i tinta. Hi ha, però, una notable excepció; l'últim exemple d'aquest gènere categoritzat com a “entreviu sobtat” i la darrera entrevista que fa a la península abans de fer les Amèriques. Amb L'Orinoco per escenari, el vaixell que la duria a un exili involuntari, publica a *Última Hora* la darrera engruna a partir de la qual molts barcelonins perdrien el rastre fugisser de la periodista Irene Polo.

2.3.6. Encallada a les Amèriques

El febrer de 1936 Irene Polo es troba a La Coruña, l'últim tros de terra que veurà de la península. L'última entrevista la realitza al polític Santiago Casares Quiroga al mateix vaixell que l'ha de fer creuar l'atlàntic. Li arrenca unes valuoses declaracions:

“La gent està excitadíssima. [...] I penseu que el país, tota la massa del país, adolorida i indignada, està a punt d'explotar.” Unes profètiques línies que Irene Polo va arrencar a Casares Quiroga i que funcionen tan bé com a epitafi periodístic. Cal pensar que ens trobem a dotze dies de les eleccions que crearan la fractura definitiva en la República que condueix a

l'Alçament. Ella mai viuria de prop els horrors de la Guerra Civil, que Casares Quiroga ja intuïa i que esclataria cinc mesos més tard.

Per l'impacte que provoca saber a posteriori que va ser el seu darrer treball i per les innegables qualitats de l'entrevista, Josep Maria Casasús inclou aquesta peça a l'antologia *Periodisme català que ha fet història* (Casasús, 1996: 340).

Així doncs, a les Amèriques la Irene Polo es tornà un personatge més mundà, com aquells a qui sovint donava veu a les seves cròniques. La seva feina era, ras i curt, fer de mànager. Oficialment: Secretària General de la *Compañía Dramática Española Margarita Xirgu*. A *La fascinació pel periodisme* s'hi recull un còmic episodi relatat per Josep Aixalà a la revista *Catalunya* en què la Irene Polo perd el vaixell que agafava tota la comitiva de la Xirgu en haver de buscar-li part de l'equipatge que s'havia deixat enrere. Al final, ha de fer transbord de vaixell en vaixell i de port en port per reincorporar-se (Santa-Maria, Tur, 2003:27-28)

Mentre va residir a Buenos Aires, va col·laborar esporàdicament amb la revista *Catalunya*, editada pel Casal Català local. Per la mateixa revista va ser objecte d'entrevista del periodista Francesc Madrid, el 1937 (Santa-Maria, Tur, 2003:28), una mostra sincera d'allò que la preocupava a Amèrica:

“Quins canvis manoi, que trobaré a Barcelona...Perquè jo me'n vull anar. La Margarida no vol que me'n vagi, saps? però jo tinc ganes d'anar-me'n. [...] Si no fos per la Margarida, ja me'n hauria anat. Ara no la puc deixar...”

De l'entrevista de Madrid també queda palès que trobava a faltar les seves germanes i que enyorava Barcelona (Santa-Maria, Tur, 2003:28)

Tot i això, aquestes paraules no ens han de fer pensar que la periodista hagués partit peres amb l'actriu. Lluny d'això, la flama de la Irene Polo per Margarida Xirgu continuava més viva que mai. A la mateixa entrevista amb Madrid (Foguet, 2010: 198) li ofereix més panegírics:

“Quina dona! És més gran fora de l'escenari que dintre d'ella... i ja saps que a escena és una cosa fantàstica! [...] No havia trobat mai un caràcter tan ferm, tan segur, tan decidit...És tota una figura. Davant de la mirada de Margarida la gent ha d'abaixar els ulls. [...] T'adverteixo que si fos home no sé pas com hauria pogut declarar-li l'amor.”

En un article a la revista *Catalunya* titulat *La mística de la Xirgu* (Foguet, 2010:198) la Irene Polo escriu:

“Una actriu, sembla que ha de tenir un altre aspecte. Ella, tan recollida, tan modesta, tan austera, no porta res que cridi l'atenció. Però té uns ulls, un front, un aire, que només poden pertànyer a Margarida Xirgu. És per això que tothom es tomba a mirar-la. Els uns amb mirada d'amor, els altres amb mirada de por. [...] Margarida Xirgu no és solament una actriu, una gran actriu, tan gran com es vulgui: és quelcom més, que fa d'actriu igual com hauria fet qualsevol altre cosa humana: amb una empenta divina de la creació”

Si bé sembla que Margarida Xirgu i Irene Polo es trobaven en una mena d'exili relaxat, sobretot comparant-ho amb el clima de crispació que imperava a la península; aquells eren

temps on no es podia fugir de la política. De fet, Margarida Xirgu va exercir d'ambaixadora de la República Espanyola a l'exili i va estar involucrada en les causes republicanes. Col·laborà amb donatius a causes benèfiques d'infants que patien la guerra i per les víctimes del feixisme (Foguet, 2010:204).

En una crònica escrita per Irene Polo on s'oferia una cantata d'homenatge a Federico Garcia Lorca (Foguet, 2010:202), s'hi demostra que Xirgu també posava el seu art als serveis de la causa Republicana:

“Margarida avançà, a la fi, per a complaure a la gent, que volia que parlés. Portava la gran llaçada de la bandera de la República, d'un dels rams, abraçada contra el pit. Només va dir:
—Visca Espanya!
Però n'hi va haver prou. La gent va sortir del teatre plorant a llàgrima viva”

S'explica també a *Cartografia d'un mite* que alguns grupuscles feixistes de Santiago de Xile boicotejaven les seves actuacions fent-hi esclatar ampolles d'àcid fènic (Foguet, 2010:199)

Ni a l'altra banda de l'Atlàntic es podia fugir de la guerra fratricida. L'octubre del 1939, com si la desfeta republicana definitiva sis mesos abans hagués tingut un efecte desmoralitzant, Margarida Xirgu va decidir desfer la companyia i instal·lar-se a Santiago de Xile. Dos anys més tard es va casar amb Miquel Ortín, administrador de la companyia amb què havia fet la *tournee* (Foguet, 2010:205).

Irene Polo, en canvi, encarava el seu capítol final, el més fosc de la seva vida, quedant-se a Buenos Aires.

Aquest és el resum del viatge de Irene Polo per les Amèriques. Es fa impossible, però, saber-ne més del viatge emocional que va patir la periodista arran de totes aquestes experiències i que la van conduir al seu tràgic final tres anys després.

2.3.7. Crònica d'una depressió

La victòria feixista i posterior repressió va fer impossible que Irene Polo pogués tornar mai més a la seva enyorada Barcelona. En canvi, sí que va ser possible traslladar les seves dues germanes i la seva mare a l'Argentina. (Santa-Maria, Tur, 2003:29)

A Buenos Aires, la Irene va haver de reinventar-se. Els temps, però, no eren propicis i més que una passa endavant, la seva nova vida sembla una regressió als inicis, si tenim en compte totes les fites professionals del passat. Manca d'allò que havia forjat el seu caràcter. No va exercir, almenys no en tenim constància, de periodista.

No obstant això, sí que va haver de continuar utilitzant la ploma. Aprofitant els seus coneixements de francès, la Irene Polo va traduir diversos llibres de la literatura gal·la; alguns d'autors tan coneguts com Émile Zola o Octave Aubry (Santa-Maria, Tur, 2003:29)

El gener de 1940 accepta una feina de publicitària en una perfumeria (Santa-Maria, Tur, 2003:29). Gràcies al fet que la Irene es cartejava amb un amic seu, el pintor Miquel Villà, podem endinsar-nos a un primer nivell dels pensaments que van sumir-la en la depressió. Villà, havia viscut al mateix bloc que la Irene a Barcelona i eren vells amics. Ell estava exiliat a Tucumán, al nord de l'Argentina (Mercè Ibarz, 14-3-2003)

La Irene Polo explica a Villà que la feina a la perfumeria l'agafa a desgana i amb l'únic objectiu de millorar la seva precària situació econòmica (Santa-Maria, Tur, 2003: 30). I sembla ser que hi ha de dedicar moltes hores:

“Jo, entretant, he tingut una feineda borratxa. No tens idea de com treballa. Tinc molta feina, però més que feina és la passió, l'entusiasme amb què la faig i l'absorció que això representa, el que em treu del món”. (Santa-Maria, Tur, 2003:30)

A *La fascinació del periodisme*, on s'hi recull el fragment d'aquesta carta i les citades a continuació, també s'hi esmenta que en moltes de les cartes amb el pintor hi manifestava aquesta situació d'estrès laboral, arribant a treballar fins a 12 hores al dia (Santa-Maria, Tur, 2003:31-32).

És en aquesta correspondència on hi trobem evidències que la relació de la Irene i la Xirgu no va acabar tan amigablement com havia començat:

“L'ha comprat el Senyor Xavier Serra [referint-se a un quadre], el meu nou amo a qui estimo moltíssim i que és tan genial com la Margarida Xirgu i molt més tractable i bona persona” (Santa-Maria, Tur, 2003: 31).

D'entre les múltiples versions que envolten la caiguda en desgràcia de la periodista, la de l'amor no correspost per la Xirgu n'és una. No hi ha indicis de comportament homosexual en l'actriu segons Francesc Foguet, autor d'una biografia de Xirgu. Creu que això és poc probable degut a la personalitat conservadora de la diva de l'escena. No es pot establir una correlació directe entre la relació amb la Margarida Xirgu i el suïcidi de Irene Polo. De totes, maneres, d'ençà que cadascuna va seguir el seu propi camí a Llatinoamèrica, no es van veure mai més.

El setembre de 1941, en una carta a Villà comencen a aparèixer els primers indicis de la depressió:

“Tampoc t'havia escrit abans perquè estic passant uns dies molt dolents. Tinc un decaïment nerviós terrible, i una angúnia que no sé pas si podré resistir en cas que hagi de durar gaire més encara” (Santa-Maria, Tur, 2003:30).

I continua en successives cartes:

“Potser amb els quartos que aquest quadre et reportarà, podràs fer un viatge a Buenos Aires. No saps com m'agradaria. Estic molt ensopida i desanimada. I amb un estat de pertorbació nerviosa que si durava gaire em faria malbé, a pesar de la meua bona costum d'aguantar adversitats de tota mena de tota la vida i la meua propensió indomable a l'alegria i a la serenitat. Un amic al costat m'aniria molt bé” (Santa-Maria, Tur, 2003:30-31).

“He millorat una mica amb el tractament del Dr Sayé que he seguit avui fa vuit dies. Déu vulgui que no trigui gaire a anar-se-me’n tot” (Santa-Maria, Tur, 2003: 31).

“No estic bona encara i crec que trigaré molt a estar-ho. Prenc potingues a tot drap i per fora em fan algun efecte; però aquest petit efecte no és pas suficient” (Santa-Maria, Tur, 2003:31).

El que sí emana de les cartes de la periodista exiliada a l’artista és un sentiment de desesperació envers la conjuntura política d’Espanya i d’Europa. Escriu el 1941:

“Estimat Miquel, estic molt desanimada; a mi potser no em passarà res perquè tinc una sort borratxa; però ¿què m’importa si he de veure què els hi passa a la gent que estimo? La gent liberal d’aquest país serà internada, els espanyols reclamats pel govern franquista seran transmesos a Madrid; els que no ho siguin, de reclamats, els empenyaran per un ‘quítame allà esas pajas’ i estarem en un perill terrible. En fi, tot déu hi estarà en perill. És el pas d’una era del món a una altra era; d’una edat a una altra edat; és allò que la Bíblia en deia «diluvi»”(Santa-Maria, Tur, 2003: 31).

El febrer del 1942, Stefan Zweig, un reconegut escriptor i periodista vienès es lleva la vida juntament amb la seva dona al Brasil. Les raons de Zweig, que veia imparable l’avanç del nazisme i es lamentava de l’opressió de la cultura europea liberal, es condensen a la seva carta d’acomiadament:

“Creo que es mejor finalizar en un buen momento y de pie una vida en la cual la labor intelectual significó el gozo más puro y la libertad personal el bien más preciado sobre la Tierra.”

El procés depressiu de Irene Polo podria coincidir amb el de Zweig si, com semblen demostrar les cartes, la manca de llibertats associada a l’ascens del feixisme, n’és un factor. De fet, la periodista exiliada menciona la notícia del suïcidi de l’intel·lectual austríac en una carta:

“Ja has vist el pobre Zweig s’ha matat amb la dona al Brasil, també tip d’Amèrica, segurament. Però a ell, infeliç, no li quedava el recurs d’Ortega d’anar-se’n a Europa, perquè era jueu. Guilla, creu-me. Jo guillaria també de bona gana, si fos sola”(Santa-Maria, Tur, 2003: 30).

La desolació per la situació política no només fa referència a Europa. En el marc d’una guerra mundial, la Irene Polo veu les idees feixistes properes a Amèrica. El 1941 escriu:

“Tal com va la guerra, la nazificació d’Amèrica fins al canal de Panamà o immediacions, és un joc de poques taules. De fet, l’Argentina, que serà el focus principal, el quartel general de les operacions a Sudamèrica, ja ho està de nazificada, només que encara mig dissimula. Però vull dir que la guerra no trigarà ni un any a traslladar-se a aquest continent, i aleshores aquesta part d’Amèrica, fins al canal, engregarà els seus barcos i avions contra l’altra meitat d’Amèrica que anirà del canal fins a Alaska” (Mercè Ibarz, 14-3-2003).

El feixisme, del que havia estat fugint tota la seva vida, l’havia acabat atrapant. El sol fet de veure el mapa del continent europeu el 1942, devia provocar-li autèntic esglai. El caràcter de

la Irene Polo, un d'aquells que només pot realitzar-se en la plenitud en un ambient de llibertats, es diluïa davant l'evidència que allò que ella estimava, La República liberal, la Barcelona cosmopolita, l'Europa de la cultura, queia sota el jou definitiu de la repressió, la censura, el calabós. Més que mai, l'any 1942, eren "hores de cuarto fosc".

L'exili forçat, per molts que el pateixen, comporta una fugida interior. La Irene, extravertida, acostumada a l'observació de l'exterior i a passar-ho pel sedàs de la seva persona, no va ser capaç de suportar una mirada en sí mateixa. La seva tenacitat per descriure les injustícies s'havia vist superada per la realitat. El viatge que la va allunyar de la seva professió, la va acabar allunyant de sí mateixa.

El dia 3 d'abril de 1942, Irene Polo va optar pel suïcidi als 32 anys.

Molts anys abans, durant la seva etapa més prolífica, escrivia en un dels seus articles (Mercè Ibarz, 14-3-2003)

"La gent està ten feta, tan pervertida pel final feliç!"

3. Descripció del mètode de treball

Aquest treball té tres línies de treball força diferenciades. En conseqüència hem hagut de dividir la nostra recerca en diversos àmbits.

La primera és la vessant històrica. Hem optat per fonts documentals, com llibres, articles i treballs acadèmics, i entrevistes personals. Per parlar del periodisme a Catalunya durant la Segona República ha resultat crucial la tesi del professor Enric Marín (1989) sobre la premsa barcelonina de l'època, així com nombroses converses amb ell. Per tenir un coneixement general del moment històric han estat molt importants llibres d'història d'autors reconeguts com Stanley G. Payne o Eduardo González.

En segon lloc hi ha la biografia de Polo. Per a l'adaptació còmic de la seva vida les fonts mencionades anteriorment també han estat útils. Però el nostre objectiu requeria un ventall bibliogràfic més ampli. Així, per exemple, les biografies dels periodistes que havien coincidit amb Irene Polo o articles periodístics escrits en mitjans de comunicació ens han ajudat a definir millor la periodista. A banda, aquestes mateixes fonts ens han permès traslladar l'ambient i el cercle en què es movia Irene Polo a la ficció. En aquesta vessant, la font indispensable ha estat l'antologia de cròniques de la periodista que van recopilar Glòria Santa-Maria i Pilar Tur i una biografia inclosa en el recopilatori que van escriure les mateixes autores. També ens vam entrevistar amb elles per aprofundir en el personatge.

També calia conèixer el format amb què volíem treballar: el còmic. La primera presa de contacte va consistir en la lectura i revisió d'obres pròximes al que volíem fer, recomanats per la tutora del present treball, Virginia Luzón. Vam creure convenient dedicar un apartat del treball al món dels còmics per tractar tres qüestions: la presència de periodistes en els còmics, el còmic com a suport periodístic i el docucòmic en relació al cinema documental. En aquest cas, el mètode de treball va consistit fonamentalment en la lectura d'articles acadèmics. També vam tenir la oportunitat d'entrevistar el periodista i dibuixant Joe Sacco en el marc del Saló del Còmic, cosa que valorem molt positivament tenint en compte que Sacco és, segurament, el màxim exponent del gènere del docucòmic a nivell mundial. A més, també vam aconseguir parlar amb periodistes de la revista francesa *Revue Dessinée*, una publicació feta integralment en format còmic.

Ha calgut, així mateix, familiaritzar-nos amb la teoria del guió per sentir-nos còmodes en aquest suport. Per això hem fet servir un llibre de caràcter generalista com és *El Guión* de Robert McKee, centrat en cinema, però extrapolable al còmic. També ens hem entrevistat amb Josep Busquet, un guionista de còmics professional. Tots dos autors hem treballat el guió i hem escrit capítols del mateix.

Un cop finalitzat el guió, vam procedir a registrar les 80 pàgines de la primera versió de l'obra al Registre de la Propietat Intel·lectual com a "obra literària". Trobareu el document provisional de registre en els annexos.

Cal esmentar, a més a més, el suport que hem rebut en tot moment per part de l'editor de Diábolo còmics, Riccardo Zanini. Ell va ser qui es va interessar des d'un primer moment en el nostre projecte, i ens ha donat la seva opinió al llarg del procés per tal que l'obra en la que treballàvem fos viable. Zanini ens va donar el contacte de la impremta que ha elaborat el pressupost. A dia d'avui, restem a l'espera de la seva valoració del guió. Amb sort, la història que hem escrit podria veure la llum en forma de còmic pròximament.

4. Periodisme i còmic: història d'un maridatge

El periodisme i el còmic són dos fills de la comunicació de masses. Tot i les òbvies diferències que separen ambdues expressions, el cert és que tenen en comú més del que *a priori* podríem esperar.

El *New York World* ha passat a la història com a un dels diaris més emblemàtics del seu temps. Fundat l'any 1860, Joseph Pulitzer en prendria les regnes el 1883 i reinventaria el periodisme del seu temps. Va adoptar un estil popular que va trobar l'entusiasme del gran públic. La premsa passaria a ser des d'aleshores una indústria que produïa un producte de consum de masses.

Al mateix diari també va començar a donar les seves primeres passes una nova forma d'expressió: el còmic. Ho va fer de la mà de les vinyetes de *Yellow Kid*, creat per Richard F. Outcault el 1896 (Matos, 2011). Outcault també va ser el precursor de la bafarada pel diàleg, inclosa a la indumentària del propi personatge. D'aleshores ençà, els còmics —sovint en forma de vinyetes— no han deixat mai les pàgines dels diaris. A més, també han trobat el seu propi suport.

“El periodisme i el còmic estan íntimament relacionats. A ningú se li escapa que el còmic va néixer com a tira de premsa, ni que molts dels personatges més carismàtics que han poblat el món de les vinyetes tinguin en comú l'ofici de periodista”

Són paraules que el periodista Diego Matos Agudo va pronunciar l'any 2011 a la ponència *En busca de la verdad: cuando el periodismo se hace cómic* celebrada a la Universidad de Alcalá de Henares en el marc del I Congrés sobre Còmic y Novela Gràfica.

En aquest apartat del Treball de Final de Grau hem volgut desenvolupar tres qüestions. La primera, que presentem a continuació, tracta una idea que cita Matos: la presència notable de personatges als còmics que són periodistes. Després, també ens hem fixat en el còmic com a gènere periodístic. Finalment, oferim un anàlisi del còmic des del marc teòric del gènere documental.

4.1. Periodistes a les vinyetes

La de periodista ha estat una de les professions més representades a les vinyetes. Els casos són nombrosos i també notables. Els protagonistes d'alguns dels còmics més cèlebres del segle XX són fotògrafs, reporters o redactors d'un diari. No obstant, són pocs els còmics on l'exercici d'aquesta professió constitueix una part important de la trama. El periodisme, doncs, no resulta atractiu necessàriament per la feina que comporta. Tot i així, segueix sent un dels oficis amb més presència. Per què? Ens disposem a respondre aquesta pregunta i presentar a continuació alguns dels exemples que ens han dut a formular-la.

El periodista Diego Matos (2011) es planteja el mateix interrogant: “La resposta a aquesta abundància de personatges que es dediquen a aquest ofici als *tebeos* pot deure's al component romàntic i aventurer associat a la professió mateixa o a l'objectiu últim del

periodisme: la recerca de la veritat”, assegura. “Una recerca que, al seu torn, sol estar plena d'aventures”, conclou.

El millor exemple del que aquest component romàntic suposa el podem trobar, segons el mateix Matos, en la sèrie de còmics *Tintin*. “Hergé (pseudònim del dibuixant belga George Remi) va crear Tintín segons el seu ideal de periodista: jove, culte, dominador de varis idiomes, tenaç, buscador de la veritat, amb marcats valors i un profund calat ètic” (Matos, 2011). Una sèrie de característiques que, tanmateix, no impliquen que Tintín hagi de ser necessàriament un periodista.

Mentre que Tintín sol recordar-nos la seva professió quan es presenta (reporter del diari belga *Petit Vingtième*, el mateix on es publicaven les seves històries en còmic) no sembla quedar-li prou temps, entre aventura i aventura, per exercir-la. “Només va exercir de reporter en els dos primers àlbums, *Tintín al país dels soviets* (1930) i *Tintín al Congo* (1931), on va anar com a *freelance*. Des d'aquest moment, la seva professió sembla que s'hagués extraviat pel camí, diluint-se les trames cap a l'aventura i la investigació, més detectivesca que periodística” (Matos, 2011).

A *Tintín al país dels soviets*, el protagonista apareix escrivint amb ploma en una habitació, amb un grapat de fulls blancs sobre la taula. “Vull escriure un bon article”, afirma. A la següent vinyeta, desenes de papers plens de lletres estan escampats per tota la taula i el reporter es pregunta si n'ha fet prou còpies mentre segueix escrivint. Aquesta breu i divertida escena és l'única en 24 volums en què veiem al protagonista treballar.

Els dos candidats que li disputen a Tintín el títol de periodista més famós del món del còmic també ocupen el podi dels superherois més populars: Superman i Spiderman.

El primer, creat el 1938 per Joel Shuster i Jerry Siegel, ha treballat històricament com a redactor al diari fictici *Daily Planet*. Una publicació que, segons Matos, “ha transcendit el mer escenari on es desenvolupa l'acció per a formar part de l'imaginari col·lectiu i convertir-se en un personatge més” (2011). L'ocupació de Clark Kent, l'alter ego del superheroï, no només ha estat més rellevant argumentalment que la de Tintín; també ha estat un signe dels temps de la professió. El 1971, Kent deixava el diari per treballar com a presentador a la televisió, tot i que poc temps després hi tornava. Fa dos anys, Superman va tornar a abandonar el *Daily Planet*; aquesta vegada per provar sort a Internet.

Peter Parker, el nom que s'amaga darrera la màscara d'Spiderman, treballa com a fotoperiodista per al novaiorquès *Daily Bugle*. De fet, moltes de les fotografies que publica són les que es fa ell mateix vestit d'home aranya. Ben Urich, company de Parker a la redacció del diari, deixa el *Daily Bugle* per protagonitzar l'spin-off *Frontline*, en què també treballa de periodista. Seguint a l'univers de l'editorial Marvel, Matos assenyala, precisament, la sèrie *Marvels* com a “la gran obra del novè art que tracta sobre el periodisme i el periodista en el gènere dels superherois” (Matos, 2011). El protagonista és Phil Sheldon, fotògraf.

Els tebeos espanyols també han vist passar periodistes per les seves pàgines. Guillem Cifré va crear-ne un als anys 40 que és l'antítesi del romanticisme que assenyala Matos: *Reportero Tribulete* ("que en todas partes se mete"). Fidel a la realitat del seu temps, Tribulete representa, segons Matos, la cara més "cruel" i "patètica" de la professió en una època que va succeir la que es considera (com ja hem assenyalat en aquest treball) una edat daurada del periodisme català i espanyol: la Segona República. "Cobro menos que una señora de la limpieza", es queixava Tribulete.

També als 40 naixia Roberto Alcázar (*Roberto Alcázar y Pedrín*) de la mà d'Eduardo Vaño. Alcázar ha estat un dels personatges més prolífics de la història del tebeo: entre 1940 i 1976 es van publicar 1.219 números amb les seves aventures. Tot i que al principi se'ns presentava com a periodista, va acabar treballant com a agent de la Interpol.

Però també hi ha personatges femenins que es dediquen al periodisme. El cas més emblemàtic a Espanya seria el de Mary Noticias, protagonista de la sèrie d'histories homònima publicada entre 1962 i 1971. La història era de Ricardo Acedo i Flores Lázaro, mentre que Carme Barbarà es feia càrrec dels dibuixos. Terenci Moix explicava a *Historia Social del Cómic* que "per a la noia que empaqueta bombetes, el periodisme és un somni tan luxós com per a l'oficinista el ser actriu de cinema" (2007:198). Una vegada més, el periodisme es converteix en una professió idealitzada.

Hem recollit personatges que hem cregut rellevants, ja sigui per la seva singularitat o importància. Però la llista és molt més llarga. Alguns exemples més: la reportera April O'Neil a *Teenage Mutant Ninja Turtles*; Spider Jerusalem, periodista gonzo a *Transmetropolitan*, de Warren Ellis; Frank Cappa, de Manfred Sommer, inspirat en el fotògraf Robert Capa; Guy Lefranc, de Jacques Martin; Ernie Pike, protagonista de l'obra homònima d'Hugo Pratt i Héctor Germán Oesterheld; i Kurt Severing, co-protagonista de la trilogia *Berlin* de Jason Lutes.

No obstant, volem destacar un fet que distingeix el còmic en què hem treballat de la majoria de casos presentats. Mentre que en aquests la condició de periodista és una excusa per introduir un personatge intrèpid i aventurer, nosaltres considerem cabdal la importància que la professió té en la història.

Queda demostrat que els autors de còmic sempre s'han interessat en personatges que poguessin donar peu a l'acció. És per això que la de periodista és manifesta com a una bona opció a l'hora d'escollir la feina del protagonista. L'interès que desperta Irene Polo, en el nostre cas, va més enllà. La seva història ens duu a l'acció, però també a explicar el propi personatge i, en última instància, el seu temps.

4.2. Docucòmic: el còmic com a mitjà periodístic

El 1992, un còmic rebia el màxim reconeixement del món periodístic: el premi Pulitzer. Es tractava de *Maus* (1991), on el dibuixant nord-americà Art Spiegelman narra la història del

seu pare, jueu, durant l'Holocaust. El mateix any, el periodista Joe Sacco era als territoris ocupats de Gaza i Cisjordània treballant en un altre còmic que veuria la llum el 2001: *Palestine*. Sacco també és l'autor de *Footnotes in Gaza* (2009), *Safe Area Gorazde* (2000) i *The Fixer* (2003); tots reportatges en format còmic sobre conflictes que l'han fet mereixedor de diversos premis i reconeixements. El 2012, una nova obra es fixava, entre altres temes, en la immigració africana a Malta i les dones de Txetxènia. El títol de la traducció espanyola és *Reportajes*, una referència explícita al periodisme. Només superable, segurament, per l'original: *Journalism*.

Sacco ha estat un cas mediàtic i reconegut pel que fa al periodisme dut a les vinyetes, però no l'únic: el canadenc Guy Delisle, el ja citat Art Spiegelman i la iraniana Marjane Satrapi són tres exemples més. Cadascú amb obres molt diferents dins del mateix gènere. Podríem discutir si les dues últimes són periodístiques en la mesura que ho són les obres de Sacco i Delisle, però és clar que comparteixen amb aquestes la vocació de documentar una història real.

El mateix Sacco ens va confirmar en una entrevista que ell es considerava part d'aquest grup d'autors, que definia com a "front popular". Tot i treballar de manera diferent i tenir visions molt personals, Sacco afirma que se sent influenciat pel treball de Satrapi o Spiegelman. El que siguin tants els autors que s'han atrevit a transgredir en el món del còmic demostra, en les seves paraules, que no es tracta només d'un artista que ha tingut sort, sinó que és tot el mitjà el que ha evolucionat.

Per referir-se a aquestes obres que des de fa més d'una dècada es publiquen amb unes característiques comunes no vistes abans –principalment, la correspondència de la trama amb uns fets reals, on el propi autor sol ser protagonista o testimoni– s'ha encunyat, a partir de dos conceptes existents, un de nou: còmic documental o docucòmic. Més endavant ens hi tornarem a referir.

Parlem d'aquest gènere perquè considerem que és en el que s'adscriu el nostre projecte. Al menys en part, ja que en alguns moments hem optat per la ficció per necessitats de la trama i la falta d'informació biogràfica. El còmic és en essència el relat de la vida de la periodista Irene Polo, però hem volgut anar més enllà. Pels temps que li va tocar viure, i per la professió que va decidir exercir, el seu testimoni transcendeix el simple interès personal. Polo va ser una observadora privilegiada del que avui, per a nosaltres, és història. La seva obra periodística és el relat de la política i societat de la Segona República Espanyola.

A partir de la seva obra hem reconstruït escenes que hem incorporat a la trama. En aquests casos, la tasca creativa, a l'hora de traslladar el text a les vinyetes, ha estat limitada. Això ho devem a l'estil de la periodista.

Polo, que sempre escriu en primera persona, esdevé un personatge més de les seves cròniques. Aporta descripcions exhaustives dels escenaris on transcorren les històries que narra, així com de les persones que hi intervenen. La seva és una escriptura, d'una banda,

molt visual; poc convencional si la comparem amb la que trobem als diaris a dia d'avui. Però aleshores no era l'única. Aquesta és una constant en la premsa de l'època, degut a la falta d'imatges que complementessin els textos. La fotografia encara no tenia una presència generalitzada en la premsa espanyola de l'època (*L'Instant*, setmanari on la mateixa Polo treballà, fou una de les publicacions pioneres en incorporar-la a les seves pàgines).

Una segona característica de l'estil de Polo és el ritme de la narració viu i intens. Ja es tracta d'entrevistes, reportatges o cròniques, els escrits estan replets d'accions, de moviment. És la mateixa narradora qui es desplaça pels escenaris i interactua amb els personatges. I el lector va amb ella.

El degà de la Facultat de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra, Josep Maria Casasús, qualificava l'estil de Polo de "radiofònic" en ésser entrevistat durant el procés de documentació del treball. Un estil, diu, que també començaven a adoptar altres periodistes de l'època per la influència de les primeres emissions del nou mitjà.

Queda clar, doncs, que hem concebut el nostre projecte com a un còmic documental tot i que en la pràctica haguem pres decisions que ens allunya de poder considerar-lo un treball paradigmàtic del gènere. A continuació, plantegem una pregunta: és el docucòmic un treball pròpiament periodístic? O el que és el mateix: són les vinyetes del còmic un suport apte pel periodisme?

Sacco, el màxim exponent d'aquest corrent, ha reiterat en nombroses ocasions que ell es considera periodista i, per tant, el resultat de la seva feina és periodístic. "Les coses que ha de fer el periodista, com comprovar els fets, jo també les faig. Entrevisto persones i prenc notes (...) Construeixo una història quan treballo".

Aquest, però, no és un debat nou. Des del naixement del periodisme amb la premsa, tots els mitjans que han vingut després –ràdio, televisió i, més recentment, Internet– han provocat el mateix debat: és o no periodisme? La resposta sempre s'ha acabat resolent a favor dels que defensen que el suport no és el que defineix la tasca periodística. El catedràtic de periodisme per la Universitat del País Basc Jesús Canga Larequi es mostrava en la mateixa línia en unes declaracions que, tot i estar referides al periodisme a Internet, creiem igual de vàlides per il·lustrar el cas que ens ocupa:

"El suport o l'eina utilitzada per treballar-hi sobre no són més que instruments al servei de determinada professió. Per això no és acceptable pensar que un escultor es converteix en picapedrer quan treballa la pedra, o en un metal·lúrgic quan treballa el metall; segueix sent un escultor amb independència del material que utilitzi per la seva feina. Fa temps que es va superar una discussió similar quan es parlava de periodistes de premsa, periodistes de ràdio, o periodistes de televisió. Les diferències van quedar saldades quan es va admetre, des del meu punt de vista encertadament, que no existien diferents tipus de periodistes sinó que el que existien eren tasques específiques en funció del mitjà on s'apliquin i, així, per exemple, canvien les estructures redaccionals, la forma d'enfocar la notícia, la seva longitud i tractament, etc., però no la professió. (...) El coneixement d'una eina, tot i ser important, no ha d'imposar-se al coneixement de conceptes sobre quines són les tasques d'un periodista, a saber: la recollida, selecció i tractament de la informació per a fer-la

arribar al públic d'acord amb unes normes de qualitat, veracitat i honestetat professional.”

Una llarga llista de publicacions han apostat pels treballs periodístics en format còmic. Alguns exemples són el diari anglès *The Guardian* o la revista nord-americana *Harper's*. També ho han fet les franceses *XXI* i *Revue Dessinée*; aquesta última, de fet, publica únicament treballs en format còmic.

En una entrevista amb representants de la revista, aquests ens van justificar la seva elecció de treballar únicament amb còmics. Es van mostrar clars: “el còmic és un bon suport per explicar l'actualitat simplement perquè és un bon suport per explicar històries”. A part, afegeixen la possibilitat que ofereix de “desdramatitzar” una història.

El còmic, doncs, no és només un suport apte per al periodisme, sinó que també ofereix possibilitats expressives amb les que altres mitjans no compten. Tant Sacco com *Revue Dessinée* ho comparen amb la televisió, la ràdio o la fotografia; cadascun amb les característiques que li són pròpies i que obren nous horitzons expressius a la pràctica periodística.

Sacco destaca el que còmic pugui oferir múltiples imatges al lector. Això, diu, pot oferir una aproximació més acurada d'una realitat que altres mitjans. Ho explica de la següent manera:

“El fotoperiodisme busca aconseguir una imatge que resumeixi una situació. Pot un fotoperiodista fer una foto de Madrid o Barcelona i resumir tota la ciutat? Probablement no. I potser mil dibuixos tampoc ho aconseguirien. Però s'acosten. I els còmics estan formats per milers de dibuixos, milers d'imatges.”

Mentre que Sacco incideix en el fet que el còmic aporti més imatges que la fotografia, els representants de *Revue Dessinée*, en canvi, destaquen el contrari: els buits narratius que es produeixen i que, asseguren, estimulen la creativitat. El lector, diuen, és actiu ja que ha de dibuixar les escenes que haurien d'anar entre vinyeta i vinyeta. Per això, creuen que el còmic és un mitjà més interactiu que la televisió i la ràdio.

4.3. Aproximació teòrica al còmic documental

En l'apartat anterior hem tractat el docucòmic des d'un punt de vista periodístic. Ens hem fixat en el còmic com a suport —tal com s'han considerat tradicionalment la premsa, la televisió i la ràdio— i hem aportat els arguments que, creiem, confirmen la nostra hipòtesi: que el periodisme no ve determinat pel mitjà, sinó pel mètode. Per tant, un còmic es pot considerar un treball periodístic en la mesura que ha estat realitzat mitjançant els procediments considerats pròpiament periodístics. Tant és així que, com ja hem indicat, hi ha còmics que han guanyat el premi Pulitzer, el màxim reconeixement en el món periodístic.

A continuació, prenem com a referència un marc teòric diferent; el que ens proporciona el cinema documental o, com també s'ha anomenat, el cinema de no ficció. El degà de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona Josep Maria

Català aborda la qüestió a l'article *A drawing of the world*, publicat el 2012 a la revista *Journal of media arts and culture* de la Macquarie University. Català exposa els motius que, creu, han fet possible la confluència de dos mitjans com el còmic i el cinema documental en el gènere que ens ocupa.

A títol introductori hem cregut pertinent referir-nos a la classificació dels modes documentals que fa el professor de cinema de la San Francisco State University Bill Nichols. Publicada primer a *Representing Reality* (1992), des d'aleshores ha variat a mesura que el propi Nichols ha introduït nous modes. En un principi en distingíem quatre: expositiu, observacional, participatiu i reflexiu. A *Blurred Boundaries* (1994) Nichols inclou el mode performatiu i a *Introduction to Documentary* (2001), finalment, el poètic.

Diu l'investigador de la Universidad de Antioquia Alejandro Cock (2012:116), referint-se a la classificació de Nichols que es tracta de la més "estudiada" i "establerta", però també la més criticada. Ell mateix es fa ressò d'una de les més destacades detractores. Es tracta de la professora de cinema i televisió la University of Warwick Stella Bruzzi, qui acusa la tipologia d'oferir "un arbre familiar que busca explicar l'evolució del documental a través de línies progressives i lineals" que representen un "model Darwinià de la història del documental (2006:3). Però el propi Nichols recorda que en la seva categoria "un mode no és millor, sinó que és diferent, no obstant la idea de millora és freqüentment utilitzada, especialment entre els seguidors i practicants d'un nou mode" (2001:101). Una idea que respon a les inquietuds i necessitats de cada època, que al cap i a la fi són les que fan possible l'evolució del cinema documental.

Per exemple, Cock (2012:158) recorda com han variat al llarg de les èpoques les característiques que fan que un estil traspuï el major grau de realitat. Als 50, era el locutor en off parlant sobre imatges estructurades narrativament d'acord amb el discurs. Als 60, en canvi seria la càmera moguda, el gra gruixut, els zooms ràpids i les entrevistes. Unes característiques formals que Renov considera, com totes, "històrica i ideològicament contingents" (1993:19). Cock (2012:158) apunta quines són les tècniques que han pres el ralleu darrerament:

"Tot i que les tendències més realistes han tingut una enorme força a la història del documental i particularment a partir del cinema d'observació —que encara és molt vigent en molts cercles intel·lectuals i de producció—, aquest ha perdut força els darrers anys afavorint tècniques subjectives on la retòrica es fa explícita, posant en evidència la importància de l'aspecte creatiu en front de l'imitatiu".

Aquest canvi de paradigma —l'adveniment del subjectivisme— és de vital importància en el nostre anàlisi. Català, ja en l'article que hem apuntat anteriorment (2012), el considera una de les transformacions més extraordinàries del documental contemporani. Una transformació que no només suposa la incorporació de la mirada subjectiva pròpiament dita, sinó també d'emocions, quelcom que abans estava fonamentalment prohibit.

Com es concreta aquesta nova mirada? Cock (2012:69) explica que el director es converteix

en un personatge més amb intervencions a càmera dins del propi metratge, fet que trenca l'espai entre aquest i l'espectador, i amb això també el tradicional efecte de realitat. De la mateixa manera que el narrador es mostra com a tal i, per tant, fa explícita la seva condició, l'espectador també es veu afectat en la mesura que no percep el discurs de la mateixa manera. Casetti (1994) ho denomina la "interpel·lació" a l'espectador. Aquest fenomen es dona de manera freqüent en els còmics que hem citat.

El cinema documental no és l'única expressió que ha experimentat el que Català anomena "gir subjectivista". El món del còmic també ha viscut un episodi similar que l'ha dut a assolir la seva total maduresa (Català, 2012). Jeff Adams ho atribueix a les novel·les gràfiques, on considera que "els autors utilitzen dispositius autobiogràfics al servei de privilegiar l'autenticitat narrativa i certificar la veritat documental tal com ells la perceben" (Adams, 2008:11). Les cròniques de viatges de Guy Delisle (2005,2006,2007,2012) i l'autobiografia *Persepolis* (2003) de Marjane Satrapi en són un exemple.

Així doncs, tant el cinema documental com el còmic han obert de manera simultània una nova via d'expressió que fins ara havia estat tancada. Aquesta via no només planteja nous horitzons creatius en els respectius camps, sinó que també pot fer que ambdós coincideixin. Català aventura que "en un moment que el cinema documental descobreix l'aspecte subjectiu de la realitat i els còmics també desenvolupen un interès en històries que són alhora personals i subjectives, els dos mons semblen predisposats a trobar-se" (2012). I ho han fet. El resultat ha estat el naixement del còmic documental, una fusió "tant estètica com dramàtica" (Català, 2012).

Ens trobem amb què el documentalista i el dibuixant comparteixen una visió, la que considerem eminentment subjectiva i personal. No obstant, segueixen divergint en el que és el plantejament estètic dels seus respectius mitjans d'expressió. El documentalista, explica Català (2012), creu en el naturalisme de la imatge fotogràfica —la base tècnica del cinematògraf— i, tot i que la manipuli, aspira a ajustar-la a la realitat. En canvi, el dibuixant tendeix a sintetitzar; en part per necessitat, ja que li resulta impossible reproduir una escena que moltes vegades només ha registrat en la seva pròpia memòria. Les vinyetes, assenyala Català, no intenten simular punts de vista òptics directament captats de la realitat —com sí succeeix amb el cinematògraf— sinó que responen a imatges mentals de l'artista, on aquest barreja figures reals amb altres de simbòliques.

Tornant al gir subjectivista, hem de fixar-nos en els problemes epistemològics que aquest comporta i que Català enumera. En distingeix dos. El primer és com podem seguir considerant documentals unes formes d'expressió que precisament són contràries a la naturalesa objectivista que tradicionalment s'ha associat a aquesta disciplina. El segon, centrat en el cas del còmic, posa en dubte que es pugui qualificar com a documental un mitjà que es basa en un procés —el pictòric— que divergeix radicalment del paradigma fotogràfic.

D'ençà la seva invenció al segle XIX i posterior sofisticació, per a Benjamin (1935:19), el més destacable de la tècnica fotogràfica és la nova relació que s'estableix entre l'artista —o

el que abans consideràvem com a tal— i l'obra. Per primer cop en els processos de reproducció pictòrica, diu, la fotografia allibera la mà de la tasca de reproducció de la imatge captada per l'ull. La mecanització del procés, segons Daston i Galison (2007), comporta el màxim nivell d'objectivitat del resultat final. Però aquest és només un dels aspectes del que suposa la fotografia.

Català recorda que la "visió documental" és anterior a la invenció de la fotografia: "Podem dir que la càmera fotogràfica és l'encarnació d'aquest tipus de mirada, en comptes de ser la pròpia mirada una conseqüència de la fotografia" (Català, 2012).

El còmic, doncs, se situa a l'extrem oposat del paradigma fotogràfic, però això no significa que també s'oposi al documental. Poden referir-se a la mateixa realitat, però el relat que oferirà el cinematògraf és el de la presència, mentre que el del còmic serà el de la memòria. A part, mentre que un serà, a priori, objectiu, l'altre serà, en canvi, interpretatiu. Per això Català considera que el còmic connecta amb els documentals clàssics.

"La presumpció del "jo hi vaig ser" i el "va passar d'aquesta manera" perden el seu caràcter absolut i són refinats sense perdre consistència. De fet, el dibuixant "estava allà", i el que ell o ella explica realment va passar, però de la manera que ell o ella ho narra. Però està clar, tot i que no s'especifica, que es tracta d'un punt de vista. El dibuix, doncs, esdevé no tant l'antítesi del fotograma, sinó el seu complement. El dibuix no és quelcom oposat a la fotografia, sinó la seva amplificació"

5. Guió per l'adaptació de la vida d'Irene Polo al docucòmic

Aquesta secció recull el producte creatiu d'aquest Treball de Final de Grau. En primer lloc oferim un breu estudi semiòtic dels personatges basant-nos en la taxonomia d'Algirdas Julien Greimas. A continuació, hem inclòs una secció on expliquem com hem treballat aquest pas de la realitat a la ficció mantenint el caràcter documental de l'obra. Finalment, oferim el guió literari de l'obra completa i el guió tècnic de mostra del primer capítol pensat com l'eina que utilitzaria el dibuixant per realitzar el còmic.

5.1. Estudi semiòtic dels personatges

Oferim una llista dels personatges i indiquem la seva funció en la trama mitjançant la classificació semiòtica de Algirdas Julien Greimas.

Per entendre la classificació de Greimas hem consultat l'explicació que en fa Charo Lacalle a *Jóvenes y ficción televisiva: Construcción de identidad y transmedialidad* (Lacalle, 2013). Aquest semiòleg francès classifica els rols dels personatges actants d'una història (personatges agents, que actuen) en subjecte i objecte, destinador i destinatari i ajudant i oponent. Estableix dos eixos, un de contractual o de la comunicació on un **destinador** actua sobre un **destinatari** per incentivar-lo a fer alguna cosa i l'eix de realització pragmàtica on el **subjecte** o heroi comet una acció amb la finalitat d'unir-se a l'**objecte** o objectiu i on els personatges poden ser **ajudants** si hi col·laboren o **oponents** si hi posen entrebancs.

Hem identificat els personatges més importants de la trama i hem analitzat breument la seva funció per incloure'ls en un dels rols definits per Greimas.

- **Irene Polo:** La Irene Polo és la protagonista de l'obra i per tant **subjecte**. Té diversos **objectes** o objectius de caire general, com exercir el periodisme tot i els entrebancs que li comporta la seva condició de dona, convertir-se en una professional respectada, el bon funcionament de la recent aconseguida República, la millora de les condicions de vida dels obrers, etc.

En relació a la trama té **objectes** més concrets com apartar el Víctor de la violència, o els personatges de Margarida Xirgu i, en menor mesura, Laura, que són objectes del seu desig. Podem dir que a partir del moment en què coneix la Margarida Xirgu, l'actriu passa a ser l'**objecte** principal en detriment de la resta. El fet d'haver abandonat els altres objectius i la revelació que ja mai més els podrà assolir la condueix al suïcidi.

- **Víctor:** És el secundari principal i el que més interactua amb la Irene Polo. És un personatge que simbolitza la doble ànima de l'anarquisme d'aquell temps i les tensions entre la via violenta i la pacífica. El seu rol inicial és el de **destinador** ja que incita la Irene Polo a actuar donant-li informació. Amb l'evolució del personatge,

esdevé un **ajudant**, perquè persegueix objectius semblants als de la Irene Polo i un **destinatari** perquè ella acaba influint en ell per abandonar la via de la violència.

- **Ocaña:** Si hi ha un antagonista en aquesta història, és ell. La seva buidor ideològica i traïdoria contrasten amb el caràcter de la protagonista. El seu rol, per tant, és d'**oponent**, perquè no fa escarafalls a la violència i busca objectius d'ordre social contraris als de la Irene Polo, i de **destinador** en algunes ocasions, com per exemple quan entrega la llista a la Irene.
- **Margarida Xirgu:** Apareix a la segona meitat del còmic i a partir d'aquell moment, si la Irene és subjecte, ella és l'**objecte**. A més a més, ella també fa de **destinador** en incitar la protagonista a acompanyar-la de viatge per Amèrica. En certa manera també pot tenir el rol d'**oponent**, perquè no correspon l'amor de la Irene i, per tant, s'oposa a un dels objectes de la protagonista.
- **Joan Garcia Oliver:** És un personatge històric que l'hem fet funcionar com a **oponent** de la Irene Polo. Garcia Oliver incitava als militants de la CNT-FAI a la violència, ja que creu en aquesta via per aconseguir els seus objectius. Per tant, obstaculitza els objectius pacifistes de la protagonista.
- **Joan Conesa:** És un personatge secundari que acompanya a la protagonista en algunes de les seves peripècies. L'hem anomenat Joan Conesa quan en realitat el fotògraf que va acompanyar a la Irene Polo a Sallent es deia Josep Maria de Segarra i Plana. Era un problema perquè al relat també hi surt el periodista i dramaturg Josep Maria de Segarra i Castellarnau. Era massa confús pel lector. Col·labora amb ella per aconseguir els seus objectius i, per tant, és **ajudant**.
- **Laura:** És un personatge completament fictici creat per introduir el lesbianisme de la protagonista. El seu rol és el d'un breu i fugaç **objecte**.
- **El burgès:** És un personatge símbol de la seva classe social. Ens semblava de rebut que les opinions de la burgesia estiguessin presents al relat. És un personatge que té una funció més divulgativa que qualsevol altre cosa, encara que si haguéssim d'utilitzar la classificació de Greimas seria el d'**oponent** perquè té uns objectius en el camp socials molt diferents al de la protagonista.
- **Miguel Ortín:** Aquest personatge real mantenia una relació amorosa amb la Xirgu i va esdevenir el segon marit de l'actriu. Com que s'adona que la protagonista està enamorada de l'actriu, li fa d'**oponent**.
- **José Antonio Primo de Rivera:** Era el fill del dictador Miguel Primo de Rivera i fundador de la Falange Española. Es diu que era intel·ligent i seductor i que, de no haver estat executat pel govern de la República, hagués estat dictador enlloc de

Franco. Era admirador de Mussolini. Primo de Rivera també s'oposa als objectius socials i polítics de Irene Polo i, per tant fa d'**oponent**.

- **Periodistes:** Molts dels companys periodistes de l'època (Segarra, Tísner, Sempronio, Francesc Madrid) són **ajudants** de la Irene Polo perquè comparteixen objectius. En Josep Maria Massip, que li encarrega articles pot ser entès també com a **destinador**, i, en la mesura que al principi es mostra reticent a encarregar-li reportatges importants, **oponent**.
- **Personatges històrics:** Hi surten representats molts altres personatges històrics que tenen funcions diverses però sobretot compleixen amb la vocació divulgativa de l'obra. Gil-Robles i Casares-Quiroga, que són entrevistats per la Irene Polo poden ser considerats **destinatariis**. També ho serien Ortega i Gasset i el dissenyador Monsieur Anselmi.

5.2. Una àrea gris i perillosa: el pas de la realitat a la ficció

L'objectiu d'aquest treball és adaptar la vida de la periodista Irene Polo al format del còmic documental. Això ens obliga a un alt grau de diligència a l'hora de representar el món del personatge. Cal que tot allò que hi succeeix sigui versemblant i tingui un referent en la realitat històrica que conforma l'univers de Polo.

Un dels reptes d'aquesta adaptació ha estat mantenir-nos a prop de la costa, cenyir-nos a fets documentats com a base pels esdeveniments friccionats, i no deixar-nos endur per un mar de ficció aleatòria que ens hauria allunyat de la realitat del moment i el personatge històrics.

Ha estat difícil perquè hi havia molts buits en la vida de la periodista que calia omplir. El document de referència per a conèixer els llocs on Irene Polo va estar, els treballs que va fer i la gent que va conèixer és l'antologia *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*. Com tota antologia, és un recull de peces periodístiques —segons Casasús, amb un criteri de selecció "poc clar"— sense continuïtat, que inclou també una biografia de la seva trajectòria professional i la seva tragèdia personal. Aquest material no era suficient per construir un relat dramàtic consistent: amb inici, nus i desenllaç. Si ens haguéssim limitat a traslladar les cròniques de Polo al còmic, el resultat hagués estat una obra descompensada i sense un fil conductor prou clar. En definitiva, hagués estat una mera adaptació d'una antologia.

Per evitar-ho, vam decidir que calia dotar alguns d'aquests moments documentats de la vida d'Irene Polo d'un fil conductor que, forçosament, havia de ser fictici. Això, però, no vol dir que aquest fil conductor no tingui valor documental. Hem mirat de crear una trama principal i subtrames lligades al moment històric i amb referències a la realitat. Els temes que s'hi tracten són: l'acció violenta del sindicat anarquista CNT-FAI, les conspiracions de la dreta per enderrocar la República, la lluita per assolir el poder, els debats de gènere o el món dels espies i informants. Tots són propis d'aquella època.

Una tècnica que hem utilitzat freqüentment en l'adaptació ha estat aprofitar els llocs reals on va anar la Irene per desenvolupar-hi també la trama. Així, quan la Irene Polo assisteix a la revolta anarquista de Sallent, s'introdueixen personatges rellevants per la trama, a la vegada que s'explica una de les fites reals de la periodista. Això també és vàlid pel capítol de Madrid, on s'ha canviat el lloc de l'entrevista a José Antonio Primo de Rivera i a José Maria Gil-Robles (el Congrés) per l'ambaixada italiana i aprofitar així per introduir a la trama les connivències entre sectors feixistes espanyols i el règim de Mussolini.

També hem utilitzat la tècnica de construir personatges simbòlics d'una realitat del moment. En Víctor, per exemple, amb els seus dubtes sobre la idoneïtat de la violència en la lluita obrera, representa la doble ànima de la organització CNT-FAI, que oscil·lava entre la violència terrorista i la reivindicació pacífica mitjançant vagues de protesta. Un tracte semblant ha tingut José Antonio Primo de Rivera, que ha simbolitzat l'amenaça feixista de la República. Si bé la reunió secreta de l'ambaixada italiana representada al guió no va tenir lloc en aquell precís moment, hi ha elements suficients perquè sigui versemblant i representativa del moment històric. José Antonio Primo de Rivera sí que va cobrar per fer d'informant pel govern italià de Mussolini i en un dels informes que va escriure s'hi reflecteix bona part de la conversa; la seva aposta per la revolta armada i el seu desig d'establir-se com a dictador a Espanya.

En la vessant personal de la Irene, el tracte ha estat semblant. El punt més conflictiu era la seva relació amb Margarida Xirgu, un enamorament mai correspost, se suposa; però que es fa difícil de definir amb la documentació que ha arribat fins als nostres dies. Hem optat, en aquest cas, per mantenir aquesta ambigüitat.

Aquests són alguns dels elements de ficció inclosos. El seu tracte, insistim, sempre ha intentat ser el més pròxim a la realitat que ha estat possible. Però n'hi ha molts més. Creiem que ha estat la millor manera de fer justícia a l'adaptació de l'obra de la Irene Polo sense pecar d'un documentalisme radical i excessiu que hagués perjudicat el resultat final, ja que no ens hagués permès la llibertat de construir una història al voltant d'una obra tan variada i dispersa.

5.3. Irene Polo: una adaptació al guió per a còmic de la vida i l'obra de la periodista

Irene Polo

Una adaptació al guió per a còmic de la vida i l'obra de la periodista

Per Albert Guasch i Alan Ruiz

Capítol 1 – L'Orinoco (1936)

Un vaixell al port de La Corunya en un dia boirós i apagat, típicament atlàntic.

Al port, un senyor d'uns cinquanta anys prim i calb acompanyat de quatre noies joves, dues a cada banda, i una que l'agafa de bracet. Espera mentre els treballadors del port munten el passatge cap al vaixell. Quan acaben, els donen pas amb la mà.

—Ya era hora...—diu el senyor.

Un pla lateral de com el senyor i les noies embarquen al vaixell. Veiem el nom del vaixell: L'Orinoco.

Quan el senyor ha embarcat, una dona que també tindrà uns cinquanta anys vestida tota de negre saluda efusivament el nouvingut. L'acompanya una joveneta.

—Amigo Casares-Quiroga—diu la dona.

—Margarida Xirgu—diu en Casares-Quiroga—Qué placer volver a verla. Aunque sea fuera de los escenarios.

L'abraçada que es fan per saludar-se la veiem des d'una porta entreoberta, com si algú els estigués espiant. Des del mateix punt de vista veiem com La Margarida i en Casares caminen per la coberta i es dirigeixen cap a aquesta mateixa porta. Mentrestant xerren. Les noies que acompanyen a Casares-Quiroga i la joveneta que acompanya a la Xirgu esperen a coberta.

—Vamos al salón-fumador, deprisa. Usted estará acostumbrado a los vientos de su Coruña natal pero para mi salud son nefastos.

—Es verdad. Galicia no es tierra para gente delicada como usted.

Els dos amics entren a la porta del saló per a fumadors, des d'on abans vèiem que algú els espiava. Dintre només hi trobem una jove d'uns trenta anys.

La Xirgu presenta aquesta jove a en Casares-Quiroga.

—Amic Casares-Quiroga...la Irene Polo—diu la Xirgu.

—Para qué periódico trabaja?—pregunta en Casares-Quiroga.

—Última Hora—diu al Irene.

—No conozco todos los periódicos de Barcelona. ¿Es nuevo?

—De hace unos meses.

—En Barcelona a la que cierra un periódico, abren dos—diu en Casares-Quiroga rient—Sentémonos.

Estem ja en plena conversa al saló fumador. L'ambient és distès: cafès, cigars, begudes... A la conversa s'hi ha afegit altres viatgers de l'Orinoco. Sobre la taula hi ha un munt de dolços que la gent ha anat picant i un gerro amb un ram de flors vermelles rodejades d'una fina tira amb els colors de la bandera de la República Espanyola. Mentre parlen, la Irene Polo escriu amb una ploma en un bloc de notes.

—La gente está excitadísima. Si se dan cuenta que les pueden quitar la libertad a los presos, saltará. Todo el país, toda la masa del país está adolorida e indignada y a punto de saltar.

Hasta los gallegos, que somos gente fría, están al borde de una algarabía. Falta solamente una chispa.

—¿Cuál cree que puede ser el detonante?—pregunta la Irene Polo.

—Cualquier cosa. Una revuelta de los anarquistas... una trifulca entre comunistas y fascistas... una atropello en un tranvía... ¡cualquier cosa!

—Tengamos fe en que las elecciones de la próxima semana calmen un poco los ánimos—diu la Xirgu.

—Lo peor que nos puede pasar es que de estas elecciones salgan unas Cortes fragmentadas e ingobernables. ¡Serían unas cortes inválidas! Esto llevaría a una salida desesperada... ¿Una dictadura? Quizá nos llevaría a algo parecido a lo de Primo de Rivera... O sino será cualquier otra cosa... y será el pueblo, cansado de ser sometido régimen tras régimen, quien lleve la iniciativa—diu Casares Quiroga.

Un xiulet PIIIIIP indica que el vaixell ha de marxar. En Casares-Quiroga s'aixeca i es dirigeix a la Margarida i a la Irene Polo.

—Han escogido un momento curioso para marcharse, señoritas. El país ahora mismo es una peonza que no sabe dónde caer. Cuando vuelvan, podría ser algo muy distinto.

—Como las magníficas gaviotas de este puerto, Irene y yo necesitamos migrar de vez en cuando. Pero las gaviotas regresan a casa. Y regresaremos, amigo Casares, cuando el Frente Popular haya ganado las elecciones y usted sea ministro de una España en paz—diu la Xirgu.

—Será difícil pero nuestras dudas serán despejadas la semana que viene. Y usted señora Xirgu, seguro que deslumbra los teatros de América como lo ha hecho aquí en España.

S'acomiaden tots i la Margarida i la Irene Polo surten a la coberta a acomiadar en Casares-Quiroga. Acompanyat de les joves baixa la passarel·la fins el port i es dirigeix a un cotxe aparcad a prop.

De sobte, la Irene es fixa en un altre cotxe que arriba ara mateix al port. S'atura i en baixa un home d'uns trenta anys amb un ull de vellut. La Irene no s'ho pot creure. El coneix. Què hi fa aquí?

Els treballadors del port ja es disposen a desmuntar la passarel·la que uneix el port i el vaixell però la Irene crida "Espereu!". Arrenca a córrer cap a l'home, que està cridant "Irene!".

Ho veiem tot des del punt de vista de la Margarida Xirgu i la jove que li aguanta un paraigües a sobre. És la seva criada.

—Deu ser algun pretendent de la Irene—diu la criada.

—No és dona de pretendents la Irene—diu la Xirgu amb un somriure murri.

Des de la distància veiem com la Irene entrega alguna cosa a l'home que ha vingut en cotxe.

PIIIIP! Últim toc abans de marxar.

La Irene abraça l'home i embarca. Passa pel costat de la Xirgu que li pregunta.

—Li has donat... la llista?

La Irene assenteix i torna al saló fumador.

A la coberta del vaixell s'arrauleix dins del xal que porta sobre les espatlles. Té fred però no pot evitar llançar una última mirada al país que deixa. Veu com l'home que ha vingut a veure la Irene Polo engega el cotxe i se'n va

—Ai mare!—diu la Xirgu amb cara francament preocupada.

Capítol 2 – A l'Ateneu amb Pío Baroja (1931)

La Irene va de la redacció del setmanari La Rambla a l'Ateneu Barcelonès, per les Rambles. Duu un farcell tant ple que podria carregar una mitja dotzena de llibres. Aquesta caminada ha de situar el lector en l'ambient de l'època en un dels carrers més emblemàtics de Barcelona. Hi ha molta gent. S'observa alguna bandera republicana penjada d'algun balcó. Pels carrils laterals hi circulen cotxes d'època. Les dependents de les floristeries, a banda i banda del passeig, criden i intenten convèncer els vianants per a què s'aturin a comprar. Una crida la Irene.

—Maca! Sí, tu! No vols pas una rosa? Mira, en tinc de precioses—diu.

La Irene s'acosta a la parada.

—Sí que ho són, de maques! Si me'n regalés una no li diria pas que no...—respon, murri, la Irene.

—Mira que ets espavilada. Au, té! I que tinguis un bon dia!—diu la florista.

Li dóna una rosa a la Irene, que ella es col·loca en una solapa de la jaqueta. Segueix caminant Rambles amunt. Finalment, arriba a l'Ateneu Barcelonès. Es poden veure un grup d'homes ben vestits a l'entrada.

Ja a dins de l'Ateneu. Passa per davant d'una taula on tres periodistes conversen mentre beuen i fumen. És una de les típiques tertúlies de l'Ateneu. Ella, sense voler-ho, sent la conversa. Quan s'adona del que estan parlant, s'atura a escoltar-la sense que ells se n'adonin.

—És ben bé que amb això del vot femení s'han begut l'enteniment!—comenta un. D'ara en endavant, Tertulià A.

—Ja ho pots ben dir, tu! Quina bestiesa!—diu un altre. D'ara en endavant, Tertulià B.

La Irene, encara en segon pla, fa mala cara.

—Un diputat gallec (que, per cert, era metge) ja ho va dir ben clar a les Corts: "La mujer es toda pasión, emoción y sensibilidad; no es, en cambio, reflexión, espíritu crítico ni ponderación"—diu el Tertulià A.

—I unes histèriques, les domina la histèria! També ho va dir, això!—exclama el Tertulià B.

La Irene es porta la mà a la cara de la indignació. Intervé el tercer tertulià: el "Tertulià C".

—Companyys, si us plau, calma. El sufragi universal és i ha de ser una meta per a tots els que ens fem dir republicans...—comença a dir el Tertulià C.

En sentir això, la Irene es calma i esbufega alleugerida.

—...però no deixa de ser cert que ha estat agosarat confiar el vot a les dones tan aviat, i més tenint una República tan jove, pobreta, que tot just comença a caminar — conclou el Tertulià C.

En aquest punt, la Irene es torna a dur la mà a la cara i estossega per fer-se notar.

—Ehem!

Tots es giren.

—I aquesta? Que potser s'ha perdut?—pregunta, impertinent, el Tertulià A.

—Calla, tros d'ase, que és del gremi! És aquella que es va dedicar a empaitar el Cambó un dia que va sortir a passejar. L'Irene Polo, de l'Imatges—exclama el Tertulià C. En veu baixa, es pregunta—O era Pozo?

—No he pogut evitar sentir la seva conversa. I bé, sembla que no els hi acaba de fer el pes que les dones puguem votar—diu la Irene.

—I és clar que n...—comença a dir el Tertulià B, però el Tertulià C el talla.

—No dona, no... no és que no vulguem que voteu... no és això. Jo sóc el primer que defensa la igualtat de sexes! Però ja se sap... hi ha dones... com dir-ho? Molt beates en aquest país. I la dreta catòlica ja es frega les mans pensant en tots els vots que això suposarà —el Tertulià C, nerviós, intenta ser conciliador, però no se n'acaba de sortir.

—Vaja, ja em perdonareu per haver-me deixat l'hàbit a casa, doncs—respon la Irene, entre desafiant-lo i prenent-li el pèl.

—No és això! És clar que hi ha dones modernes i progressistes com tu. El que vull dir és que, em fa l'efecte, també n'hi ha de les altres. I són un bon grapat! Només cal recordar el milió i mig de catòliques que van signar a favor de canviar la Constitució per protegir els drets de l'Església!

—I totes les que van sortir a celebrar l'arribada de la República només fa mig any? Aquestes no les compteu?—diu la Irene.

—No cal que et posis així, dona! A més, la Victoria Kent hi està d'acord. Ella mateix creu que és millor deixar-vos votar en unes municipals, primer. I quan ho hagueu fet un parell de vegades, passar a les generals—diu el Tertulià C.

—No hagués dit mai que això de ficar una papereta en una urna requerís tanta pràctica —la Irene, que ja el veu acorralat, segueix burxant.

—Però la Victoria Kent...—comença a dir el Tertulià C, però la Irene el talla.

—Que la Kent sigui una dona no vol dir que parli en nom de totes, caram! Si la cosa va de dones, la Clara Campoamor també ho és—la Irene s'anima i es posa a recitar de memòria un discurs de la Campoamor—“He visto en los ojos de las mujeres la esperanza de redención, he visto el deseo de ayudar a la República, he visto la pasión y la emoción que ponen en sus ideales...”.

Els tertulians no s'atreveixen a dir res. Ella, segueix recitant.

—“Y la única manera de madurarse para el ejercicio de la libertad y de hacerla accesible a todos, es caminar dentro de ella”—se sent la veu de Josep Maria de Sagarra, que la crida.

—Irene! Som aquí!

—Sagarra! Ja vinc!—ella es gira cap al grup de tertulians—Cavallers, ha estat un plaer. Si em permeteu—fa com que marxa, però es torna a girar i els hi etziba—Per cert, el meu nom és Irene Polo.

La Irene es troba amb en Sagarra, que l'espera al costat de Pío Baroja. Els tertulians es queden amb cara de pomes agres.

—Quin caràcter, la noieta—comenta el Tertulià A.

—Histerisme... ja ho poden ben dir—diu el Tertulià B.

—Em sembla que demanaré un altre glop—diu el Tertulià C.

Assentats en una taula, la Irene i en Pío Baroja. En Sagarra, en segon pla, conversa amb algú altre. Ella pren notes amb una ploma estilogràfica en una llibreta petita.

—I bé, senyor Baroja, com trobeu Barcelona després de 3 anys de no haver-hi estat?—pregunta la Irene.

—Divinament! Barcelona és tan viva, tan meridional, tan simpàtica! Sobretot les Rambles. No hi ha part de la ciutat que m'agradi més. No puc sinó lloar els seus cèlebres ocelles, les seves cantadíssimes flors. Se n'han fet tants, d'elogis, que no vindrà d'un més—diu Baroja.

—I com li va, ara? Amb l'afició a la lectura que ha agafat tothom imagino que deu estar content. Pels carrers de la ciutat costa trobar algú que no vagi amb el diari sota el braç.

—Sí, sí, cregui-s'ho! A Espanya ho tenim cru, els escriptors. Quan va venir la dictadura i es va imposar la jornada de vuit hores, l'Ortega i Gasset em va dir: "Ara sí que estem salvats. Sense distraccions polítiques i amb el temps que quedarà de lleure, la gent no tindrà més remei que llegir".

La Irene se'l mira sorpresa.

—Però ja veu, com si res. Jo no sé pas què fa la gent quan no treballa. I ara que la política torna a estar de moda, ho tenim cru.

—Bé que és important que se'n parli, de la política!

—Doncs jo no hi tinc cap afició. Com vol que li ho digui? Tot això de les dictadures, les democràcies, les dretes i les esquerres... i sobretot el sistema aquest del sufragi...

—Home, doncs d'això es tracta!

—Ara diuen que un diputat representa 50.000 homes. Què infantil! Com volen que tanta gent pensi igual que una persona sola.

Ella se'l mira com si estigués boig. Ell segueix parlant.

—Potser es creurà que dic una barrabassada, però no veig quina diferència hi ha entre que en un país de 20 milions d'habitants mani un senyor o 400.

—Déu n'hi do!—respon la Irene.

—A més, costa creure que no s'hagi trobat un sistema millor per decidir el destí d'un país que introduir en una urna un paper on hi posa "Juan García". Si sembla un joc de loteria de fira!—ell parla casi escandalitzant-se.

—I bé, amb què ho substituïm?—li pregunta ella, que no ha deixat de prendre notes.

—Ah, això no ho hem de dir nosaltres, ho haurien de tenir ja decidit!—respon ell, fent com si tot això no anés amb ell.

Ella passa les pàgines de la llibreta per comprovar què hi té apuntat, i pregunta.

—Bé, senyor Baroja, i què ens en diu de Catalunya?

—Oh! És un dels pobles més bonics d'Espanya. La Mediterrània li ha donat la seva vida i...— la Irene, veient que ell comença a divagar, el talla.

—Ens referim a l'aspecte polític.

—Ah, doncs no cal amoïnar-se'n. Tots aquests afanys d'individualisme que ara crema, amb el temps acabaran per dissoldre's. El món progressa! Les *patrias de picadillo* han de passar a la història.

Arriba el Sagarra.

—Què, ja s'han acabat els secrets?

—Ui, de moment encara ho seran fins que no vegin la llum dilluns—ella li pica l'ullet a Sagarra.

—Ja ja ja! Caram, en Pío Baroja! No està malament per ser la primera entrevista que publicaràs a La Rambla, oi Irene? No et quedes amb nosaltres una estona?

—Em sap greu, Sagarra, però he de marxar. Gràcies una vegada més!

Sagarra i Baroja segueixen conversant mentre ella surt de l'Ateneu i torna a enfilat les Rambles.

La Irene arriba a plaça universitat i entra a l'edifici de la Universitat de Barcelona. Dins hi ha estudiants joves. La Irene arriba a la biblioteca. Es dirigeix al mostrador i deixa caure el farcell que ha dut durant tota l'estona. Una bibliotecària es gira i es posa el dit davant els llavis per demanar que faci silenci. La Irene abaixa el cap per demanar perdó. Comença a treure els llibres del farcell. Hi ha clàssics grecs traduïts al català, i llibres en francès sense traduir (per exemple: *Les Fleurs du mal*). Una noia se li acosta.

—Hola, et puc ajudar?

—Sí, bé... volia tornar aquests llibres. Que no hi és el Senyor Pons?

—Està malalt. Aquesta setmana l'estic substituïnt jo—la noia comença a remenar els llibres buscant la referència per indexar-los. Es fa un embolic.

—Sí que nota que ets nova, sí! Et veig força perduda!—la Irene alça la veu i la bibliotecària torna a cridar-li l'atenció. Es disculpa. Segueix, amb veu baixa—I com et dius, si es pot saber?

—Laura.

—I per l'accent ja m'imagino que no ets pas nascuda aquí.

—No, sóc de *Huesca*, vaig venir a Barcelona l'any passat per estudiar Literatura—la Laura es torna a mirar els llibres que duia la Irene—Que també estudies aquí, tu?

—Jo? (riu) Que m'has vist cara de burgesa? Sóc una simple periodista—respon ella, murri i alçant la veu. La bibliotecària torna a fer mala cara.

—Però... i tots aquests llibres?

—Ep, he dit que sóc periodista, no analfabeta. O és que ens negareu el dret a llegir als que no som universitaris?—la Irene li pren el pèl.

—No volia dir això... És només que... Bé... Són molts llibres...—la Laura es pensa que la Irene s'ha ofès de veritat.

—No pateixis, Laura, estava de broma. Per cert, i aquest llibre?—assenyala un llibre que hi ha sobre la taula. L'agafa. La Laura l'estava llegint abans que la Irene l'arribés.

—És per a la classe de literatura alemanya. La versió de Goethe del mite de Faust.

—Ahà...

—És la història d'un home que ven la seva ànima al dimoni a canvi de la joventut, i coneixements... —la Irene la talla.

—D'acord, m'interessa! Ja et diré què em sembla, doncs—la Irene s'endú el llibre i fa com que marxa.

—Ei, espera! El necessito! — la Laura empaita la Irene.

—Tranquil·la, Laura, que te'l tornaré aviat!—surt corrent de la biblioteca. S'amaga darrera una columna de l'entrada. Espera a estar segura que la Laura no la segueix, i surt de l'edifici—A més, així m'asseguro que ens tornarem a veure.

Capítol 3 – La revolució del pantaló (1932)

Redacció de La Rambla. Es veuen un parell de desenes de periodistes teclejant en màquines d'escriure. Altres peten la xerrada. Tots són homes, menys la Irene. Ella, a la seva taula, també escriu concentrada. Se li acosta un periodista i li diu:

—Irene, en Massip et vol veure.

—T'ha dit què vol?—respon ella.

—Ni idea, diu que vagis al seu despatx—respon ell, enigmàtic.

Al despatx del director, Josep Maria Massip. S'hi han de veure elements catalanistes. Ell va ser un càrrec important d'Esquerra, així que una fotografia de Macià presidint la sala i un parell de senyeres penjades no desentonarien. La Irene treu el cap per la porta.

—Em cridava?—pregunta.

—Irene! Sí, sí... passa, ara estic per tu—li diu ell mentre la convida a entrar.

Ella s'asseu davant del Massip. Se'l queda mirant, mentre ell llegeix detingudament un paper. Espera, però ell no s'immuta. Es fa notar.

—Ehem...

Però ell segueix llegint. Ella posa cara de pomes agres. Al final, ell s'alça de la cadira i exclama.

—Esplèndid! Ocurrent! Estimulant! Bravo, Irene!

Ella no respon, se'l mira sorpresa.

—Quina frescor! I quin ritme! Quina ploma més divina, Irene... Sempre l'adjectiu precís, el verb adequat—segueix ell.

Al final, ella pregunta.

—Bé... gràcies. A què es refereix, si es pot saber?

—Que a què em refereixo? Ves, quina pregunta. Al teu reportatge sobre els asils de pobres a la ciutat, es clar. Quina tragèdia, quines condicions de vida tan tristes i miserables...

—Vaja, així doncs li ha agradat? Tot i que és força llarg, però és clar, podria retallar-lo si fos necessa.... — ell la talla.

—Retallar-lo? Verge santa! Això mai! No, no; seria un pecat. Tot sencer, i a primera pàgina que anirà!

—I aquesta entradeta, quin talent! —ell comença a recitar—“L'any passat, tal dia com avui, vigília de Nadal, al carrer de Pelayo: dos rius de gent, un amunt i un altre avall, per la vorera dels mils aparadors carregats de llums, d'anuncis i de l'abundància de les festes; músiques i crits d'altaveus, botzines, campanes; joia i tràngol. I, redossat a la paret, al costat de la baixada de Jovellanos, un home agenollat, amb un acordió a les mans morades de fred, tocant el *¿Dónde estás corazón?* I somrient amb una enorme boca macilenta i tenebrosa”.

Ella no diu res, morta de la vergonya.

—Encara en farem tota una poetessa, de tu—riu ell—I com se t'ha acudit aquest tema?

—Bé, un dia caminava pel carrer i vaig veure una persona que demanava diners, i vaig pensar que...—ell la torna a tallar.

—És clar, és clar! El periodista ha de trepitjar el carrer. És on hi ha les grans històries! Segur que ja tens un altre gran reportatge a punt.

—Bé, de fet... alguna cosa em ronda pel cap.

—Per descomptat, Irene. Dignes.

—Encara no he trobat una història, però m'agradaria parlar del paper dels sindicats, de la CNT, la FAI...

—Però Irene, això ja és una altra cosa... com dir-ho... més seriosa—ell es rasca el cap, pensatiu.

—Què vol dir “seriosa”, si es pot saber?—ella es posa a la defensiva.

—En fi... ja tenim uns quants que s'hi dediquen, a parlar de política. De la mateixa manera que ells no escriuran sobre faldilles o sobre quin és l'últim crit en pentinats per a dones, no crec que tu hagis d'escriure sobre coses tan delicades...—veu la cara que fa la Irene i segueix mentre intenta arreglar-ho—A més! Seria una pena no aprofitar el teu talent per tractar els temes femenins. Encara ric quan recordo la teva “Entreviu a Mefistòfeles”...—riu de manera exagerada—Senyores que venen l'ànima al diable a canvi de l'eterna joventut... Només se't podia acudir a tu!

—Vaja, així és perquè sóc una dona, oi?

—No... bé... diguem que una ha de saber qui duu els pantalons Irene—ell es fica a riure pensant que ha fet un comentari graciós. En adonar-se de què ella se'l mira malament, intenta arreglar-ho—No t'ho agafis malament, Irene. Mira, si trobes una bona història, sigui quin sigui el tema, la publicaré en portada una altra vegada.

Ella, en sentir això, s'aixeca i comença a marxar. Es para a mig camí i exclama.

—Li prenc la paraula!

La Irene se'n va del despatx i el Massip es queda pensatiu, rellegint el reportatge sobre els asils.

La Irene es dirigeix al número 7 de Plaça Catalunya, on hi ha la Maison Dorée. És una cafeteria molt concorreguda, amb una terrassa a vessar de gent. Hi arriba i fa com que busca algú. Es fixa en un home d'uns quaranta-cinc anys, amb una gran cabellera blanca i ondulada i un petit bigoti al repèl. Les seves maneres són totalment afrancesades. És tibet i presumit, i vesteix entre elegant i extravagant. Mentre la Irene el mira, es duu una tassa a la boca i escup només fregar-li els llavis.

—*Fils de pute!* He demanat una culleradeta de sucre! Aquí n'hi ha dues com a mínim! — tira la tassa i el platet per sobre d'un cambrer que passa pel costat — Feu el favor de dur-me'n un altre! *Mon dieu*, com es nota que no sóc a París...

La Irene, que s'ho mira des de lluny, es duu la mà a la cara.

—Que déu m'ajudi...—s'encamina cap al cafè i comenta—És ben bé que no hi ha ningú que es dediqui al món de la moda i tingui dos dits de front.

Ja al mig de la conversa. La Irene pren notes a la seva llibreta mentre l'home parla gesticulant de manera exagerada.

—Vaig a contar-los un secret. *Oh oui*. Un de gros, d'important, de sensacional.

—I de què es tracta, si es pot saber?—la Irene fa com que li segueix la corrent, amb cara d'avorrida.

—S'acosta el pantaló femení.

La Irene obre els ulls de cop i volta.

—Com ha dit?

—Doncs això que sent. Les dones, aviat, duran pantaló. La faldilla agonitza; viu les seves últimes hores.

—Vol dir que tornarà la "falda-pantalón"?

—No, no, res d'això. Pantaló femení. Com les calces dels homes, però més estilitzades i una mica eixerides.

—Però això és molt gros, Monsieur Anselmi!

—Què! S'espanta?—Anselmi comença a riure davant la incredulitat de la Irene. Segueix—Doncs miri, no sé per què. Pensi que vostès, les senyores, acostumen a anar més hores al dia amb pantalons que amb faldilles. Pensi en els vestits d'esport: el d'esquí, el d'aviació, el d'equitació... Fins i tot a la platja, o de nit, amb el pijama. Així que de què s'esgarriren?

En aquest moment, la Irene s'imagina les dones que passen per davant del bar vestides d'aviador, d'esquiadores i en pijama. Somriu. Anselmi segueix parlant.

—Ja fa temps que a París es parla d'aquesta gran reforma de la indumentària. La faldilla no és més que una reminiscència de l'època lacustre; mostra concloent de l'endarreriment en què la dona ha viscut sempre.

La Irene pren notes sense parar, entusiasmada. Va fent que sí amb el cap.

—Per què si no va deixar l'home de dur túnica per a adoptar els pantalons? És una qüestió de progrés! De perfeccionament!

—És clar, és clar...

—No som a l'època de la reivindicació de la dona? Doncs si aquesta evolució que la justícia històrica està realitzant no destrueix l'ancestral i tirànica faldilla, no serà una evolució completa!

Mentre diu això, Anselmi s'alça de la cadira amb solemnitat, com si pronunciés un discurs molt important. La Irene es posa a aplaudir amb entusiasme. Anselmi es torna a assentar.

—I això, quan es llançarà?—pregunta ella.

—L'hivern que ve.

—Vaja, no troba que se'n va molt enllà? Vull dir que potser hi ha dones que frisen per començar a dur pantalons, i se'ls hi pot fer llarga l'espera.

—Paciència. Primer, hem de començar convertint els vestits de nit en una mena de pijames, i ampliant el vestit d'esquí en vestit de carrer. Tot està calculat!

—Em sembla que hauré de passar per la modista...—murmura ella.

—Deies alguna cosa?

—No res, no res... Monsieur Anselmi—li allarga la mà—moltes gràcies de part de les lectores de La Rambla. O potser hauria de dir, *merci beaucoup!*

Després d'acomiar-se d'Anselmi, la Irene està sola davant del cafè. Comenta per a ella mateixa que "s'ha fet tard". La sent un home d'uns seixanta anys, força gras i amb barret — ha de tenir aparença de burgès — que just sortia de la Maison Dorée. Es dirigeix a ella.

—Perdona, bonica. M'ha semblat sentir que deies que és tard. Que potser has d'anar a algun lloc?

—Bé... sí... he d'anar a casa i encara tinc un bon tros.

—No se'n parli més. Et duré fins a la porta. Si m'ho permets, és clar.

Ella se'l mira de fit a fit. No li acaba de fer el pes, però està cansada. S'ho pensa i respon.

—Per què no? Som-hi!

—Quina noia més eixerida—el burgès es fica a riure. Acte seguit es fa un crit en direcció al seu cotxe, un Hispano-suïza—Víctor! Fes el favor d'ajudar la senyoreta a pujar!

El conductor surt del cotxe i obre la porta del darrera per tal que puguin entrar. Abans que se n'adoni, la Irene ja és a dins.

—I bé, noia, on t'hem de dur? A l'Eixample? Diagonal enllà?

—No, al Poble-sec.

El burgès se la mira, un punt incrèdul.

—Perdona, m'ha semblat que deies que vivies al Poble-sec.

—Justa la fusta.

—Ah vaja... M'havia imaginat que... En fi, és igual—dirigint-se al conductor—Víctor, ja l'has sentit: rumb al Poble-sec!

El cotxe arranca i comença el trajecte.

—I com has dit que et deies, bonica?

—Irene.

—Irene! Tinc una neboda que es diu igual. Que n'és, de bufona... De fet, deu tenir la teva edat. Quants anys tens?

—Vint-i-tres.

—Au, doncs! Si fa no fa. Tu també ho ets de bufona, eh?

—No sap com m'afalaga...—fa un badall mentre mira per la finestra.

—I a què et dediques, si es pot saber? Estudies?

—No, sóc periodista. Tot i que no per gaire temps si no trobo una bona història...

—Vaja! Una dona periodista! Caram, caram, no em faràs pas una entrevista, oi? —el burgès riu— I a quin diari, si es pot saber? A La Veu, La Vanguardia?

—Fred, fred.

—Doncs a quin si es pot saber...

El cotxe frena de cop. El burgès es dóna un cop al cap amb la butaca del davant.

—Es pot saber què fas Víctor? És que ens vols matar? Maleït desgraciat, no tens ni idea de conduir... No sé perquè deixo aquesta meravella de cotxe en les teves mans —el burgès crida mentre es duu la mà al cap.

—Perdoni. Hi ha gent al mig del carrer.

Un grup de persones ocupa la calçada. Es barallen a cops de puny. Uns van uniformats amb una camisa militar verda i pantalons foscos. Duen braçals amb la senyera i un aguanta un pal amb una bandera estelada. Els altres són obrers vestits de carrer. Se senten insults de les dues bandes. Uns, en català: "malparits", "putos fatxes", "foteu el camp a Espanya". Els altres, en castellà: "cabrones", "hijos de puta".

Finalment, els mossos d'esquadra intervenen i posen pau. El cotxe segueix avançant.

—Des que han aconseguit la Generalitat que els escamots d'Estat Català es pensen que els carrers de la ciutat són seus...—es queixa el burgès.

—Home! De moment és Esquerra qui governa i no els d'Estat Català!

—I quina diferència hi ha si el president és en Macià? Un militar, president de Catalunya. És ben bé que n'hi ha per llogar-hi cadires.

—Però si és el que la gent vol...

—És clar, és clar, el que la gent vol! Ja s'ho faran. Però si governés la Lliga, ja et dic jo que això no passaria. Oi tant que no! En Cambó i l'Abadal són homes d'ordre—es creua de braços, cofoi, i diu—Però bé, sembla que hi ha moviment al partit. Encara hi ha esperança de cara les properes eleccions.

La Irene se'l mira amb interès.

El cotxe arriba a l'avinguda del Paral·lel. El burgès posa la mà sobre la cama de la Irene i aquesta s'espanta. Aprofita que el cotxe està parat per baixar.

—Estàs segura que no vols venir a prendre una copa amb mi? Au va, i després et portem, que encara et queda un tros per arribar.

Ella se'l mira, somriu i diu que gràcies, però que de cop i volta li ha vingut de gust caminar. Acte seguit fa una ganyota. Se'n va amb pas decidit per l'avinguda del Paral·lel, transitada per grups de persones que venen i van, amunt i avall, rient i conversant. És de nit, però les llums dels cartells dels teatres il·luminen els carrers.

La Irene es fica per un carreró, i segueix caminant fins arribar al Poble-sec. Obre la porta d'un bloc de pisos i puja a un segon. Ja a casa, es treu la jaqueta i la deixa al penjador de l'entrada. Fa un cop d'ull a l'habitació on les seves germanes dormen, i somriu. Al seu dormitori, una habitació petita a vessar de llibres i diaris, s'acaba de desvestir. Nua, s'estira sobre el llit. Tanca els ulls.

L'escena se situa en un carreró del Gòtic. És de nit i una noia espera davant d'un bar, sola i un pèl intranquil·la. És la Laura. Veu que algú s'aproxima i es posa contenta.

—Irene!—exclama.

—Ja sóc aquí, perdona pel retard—la Irene li pica l'ullet i li respon, murri—Em trobaves a faltar, oi?

Entren a dintre. És un bar de mala mort, un "antro". La majoria de taules estan buides. S'assenten al fons. La Irene està despreocupada. La Laura, en canvi, mira a banda i banda tota l'estona, amb por de què algú les vegi.

—Et noto nerviosa, que potser tens por que et trobin amb mi?—li pregunta la Irene.

—No, no és això... Bé, però és què... I si?...—respon nerviosa la Laura.

La Irene esclata a riure.

—Ja ja ja, tranquil·la, t'estic prenent el pèl. A més, qui vols que ens conegui en un lloc com aquest?

—Ja... suposo que tens raó. Perdona'm.

—Au, no m'has de demanar perdó de res, no siguis burra—es gira en direcció a la barra i fa un crit —Disculpi, oi que ens posarà dues ginebres?

—Però Irene, vols dir? Potser és massa...

—No t'amoïnis, que t'agradarà. A més, convido jo. Demà publico en portada. Això s'ha de celebrar!—diu la Irene mentre alça els braços en senyal d'alegria.

Aquí hi ha una el·lipsi. Seguim al mateix bar, però la conversa ja fa estona que dura. Només queden elles i el cambrer ja ha començat a netejar. Algunes taules tenen les cadires a sobre. Les dues fumen, i un cendrer al mig de la taula està a vessar de cigarrets. La Laura es mostra més còmode, i la Irene està visiblement més a prop d'ella.

—Mira que fa poc més de dos anys que m'hi dedico, Laura. Però ja m'hi he trobat tantes vegades... Ho tenen molt assumit això de què el periodisme és un món d'homes!

—Però potser té raó. Parlar de política, tal com estan les coses ara... Encara prendries mal.

—Caram, i per a què la volíem la llibertat d'expressió si no és per dir el que una pensa? A més, bé que en parlen ells tot el dia.

—Doncs deixa que s'embrutin els altres, Irene.

—Això mai. De què serveix la República si hem de seguir sentint la mateixa cantarella de sempre? Aquest país necessita noves veus!

—A mi tant me fa sobre el que escriguis. Ja saps que et llegiré igualment—en dir això, la Laura es posa vermella.

—M'afalaga sentir-la, senyoreta Fernández. No tots els dies una rep crítiques favorables d'una estudiant de tercer curs de Literatura de la Universitat de Barcelona—diu la Irene, en to solemne.

—M'estàs prenent el pèl...—exclama la Laura, avergonyida.

—Ja ja ja, vaja, sí que se'm nota—la Irene li pica l'ullet.

Una altra el·lipsi. La Irene i la Laura ja han marxat del bar. Les dues caminen soles per carrerons del Gòtic, frec a frec. És passada mitjanit i no hi ha una ànima al carrer. L'escena és íntima, i la Irene es mira la Laura. Quan ella se n'adona, es posa vermella. La Irene, de cop, alça el cap.

—Ep, sents això?—para l'orella amb atenció.

—El què?—la Laura també fa com que escolta—Sí! És música!

La Irene assenyala una finestra oberta, en un tercer pis. A dins de la sala hi ha un gramòfon d'aspecte rústic. Sona un vell tango, molt popular a l'època.

“Cansada de los gomina,

los niños bien i fifí,

ayer oí que una piba

con bronca cantaba así”

La Irene s'agenolla i fa com que li demana la mà a la Laura. Aquesta es posa a riure i li segueix la corrent. Les dues es posen a ballar al mig del carrer. Mentre, la música segueix sonant.

“Mama, yo quiero un novio

que sea milonguero, guapo y compadrón”

Les dues riuen i ballen. La Irene posa una cara molt seriosa mentre fa com que es coloca bé la corbata i s'arrissa el bigoti. La Laura fa com que sosté una faldilla amb les dues mans.

“que no se ponga gomina
ni fume tabaco inglés”

Cada vegada estan més a prop l'una de l'altra. Ballen més lentament. La Irene abraça la Laura per la cintura.

“que pa' hablar con una mina
sepa el chamuyo al revés”

La Laura alça el cap i se n'adona que la Irene l'està mirant. Es queda congelada. Es mossega el llavi i s'aferra a la jaqueta de la Irene. La Irene somriu.

“Mama, si encuentro ese novio
juro que me pianto aunque te enojés”

De nou, a la redacció de *La Rambla*. Hi ha poc moviment. La Irene dorm sobre la taula del seu escriptori. Un periodista clava un cop de colze a un company, l'assenyala i els dos riuen. Un s'aproxima a ella.

—Irene... Irene!—la sacseja, però ella ni s'immuta. Insisteix—Irene!

—Tingueu pietat, tinc el cap com un timbal—respon ella, sense aixecar el cap.

Un grup de companys es fica a riure una altra vegada. No paren de fer bromes entre ells.

—Vaja, vaja... sembla que la nostra estimada Irene té ressaca. Quina escena més entrenyable.

—Qualsevol diria que és un angelet veient-la així!

Finalment, arriba en Massip a la redacció i fa un crit.

—Va, tots a treballar!

Els periodistes corren al seu lloc i comencen a teclejar. En Massip s'acosta a la Irene.

—I tu, Irene, quan tornis del regne dels morts baixa avall que n'hi ha un que demana per tu.

—Com? Diga-li que s'ha equivocat. La Irene Polo va morir la nit passada. Se la van trobar tirada per un carrer de la ciutat amb signes de violència i...—comença a dir ella, encara amb mala cara.

—Sí, sí, el que tu diguis. Però ves-hi tu—marxa cap al despatx i es para a mig camí—Per cert, pots marxar. T'ho has guanyat. A més, és Nadal. Nosaltres ens en fem càrrec.

—Sense mi? No podríeu ni omplir la pàgina de les esqueles...

En Massip se'n va rient i es tanca al despatx. Ella alça el cap, es grata i fa un badall.

—Qui diantre deu ser?—s'aixeca i surt de la redacció entre les mirades indiscretes d'alguns companys, que encara riuen.

La Irene es planta al carrer i mira a banda i banda. No veu ningú. Sent una veu darrera seu.

—Irene...

Es gira. Davant seu es troba el Víctor, el xofer del burgès que la va dur a casa.

—Tu... ets el xofer de l'altre dia. Però, què dintre hi fas aquí?

—Bé, diguem que xofer només ho sóc a temps parcial. La resta del temps em dedico a tasques més gratificants. Sóc membre de la CNT.

—Vaja, no us feia tan desesperats com per haver d'anar porta per porta buscant afiliats.

—Tranquil·la, que d'afiliats no ens en falten. Volia parlar amb tu...

—Espera, però com m'has trobat? No recordo haver dit on treballava.

—Tu tampoc és que t'amaguis sota les pedres, signant articles cada setmana en aquesta revista. En fi, només he hagut de parlar amb un parell de contactes.

—Veig que t'has pres moltes molèsties. I bé, què vols?

En Víctor es fa pregar durant uns instants. Somriu i comença a parlar.

—Vas comentar que estaves buscant una bona història, oi?

La Irene, de sobte, fa uns ulls com unes taronges. Fa que sí amb el cap. En Víctor espera uns segons, i segueix.

—En tinc una que et podria interessar.

Capítol 4 – Sallent (1933)

La Irene és a la redacció de La Rambla, utilitzant la màquina d'escriure. Se li acosta un periodista per preguntar-li si ja ha acabat. Veiem el títol de la peça que està escrivint "La faldilla està vivint les seves darreres hores".

—Qui és que us vol posar pantalons?—diu el periodista.

—Giuseppe Anselmi, un milanès afrancesat. D'aquesta estranya barreja només en pot sortir un expert en moda...—respon la Irene.

—Una moda fugissera, producte del moment polític feminista, i res més... Ho portaran quatre eixelebrades i en un parell de mesos, aquí no ha passat res.

—Quatre eixelebrades és just el que cal per començar una moda. Potser aquesta arriba per a quedar-s'hi, ves. Quan vegin que poden perseguir el tramvia tan ràpid com els seus homes, ja ho veurem...

—Jo mentrestant em continuaré fixant amb les dones que porten faldilla. Quan no us mirin els homes ja rectificareu!

—Quina bajanada! La Dietrich ja porta pantalons i bé que us la mireu.

La Irene tecleja un parell de coses més i CREEEEEC!; el soroll que fa la màquina d'escriure en retirar el paper. "Tota teva", diu la Irene.

La Irene Polo es dirigeix a un altre escriptori per parlar amb Josep Maria Massip.

—Aquí tens un altre meravellós article per a les lectores de la revista—diu la Irene llençant-lo sobre la taula.

—Molt bé Irene. Espero no escandalitzar massa els lectors. Si m'omplen la redacció de cartes de reclamació, les contestaràs tu. De quina peça parlaràs en el pròxim article?

—De cap, si pot ser! Em surt el glamur per les orelles. D'això... què fa el Contesa demà?

—Necessites fotògraf?

—Saps les noves mines que han obert a Sallent? Doncs ja s'hi ensuma una vaga. Els obrers s'han tancat dins les mines i no volen sortir. Pot derivar en aldarulls molt més seriosos com els de l'any passat a Fígols.

—Esperem que el llunàtic aquell del Garcia Oliver ni s'hi acosti. L'any passat fins que no va sortir l'exèrcit... No sé, Irene. És un bon tema, però potser...

—Deixar-lo a algú altre, no? Ni pensar-ho! Digues al fotògraf que m'espera a l'andana de l'estació.

El fotògraf Joan Contesa espera a l'andana de l'estació. Es fixa davant seu com arriba la Irene, amb qui havia quedat. No se'n fa creus del què està veient, la Irene porta... pantalons!

—Irene...portes pantalons!

—Sí, porto pantalons... Em dispenso a fer un viatge de quatre hores per anar a trobar-me amb uns xalats anarquistes. Després vull baixar a unes mines per entrevistar-me amb uns miners que hi porten dies tancats. Es clar que porto pantalons.

—Bé, és que per començar les dones no acostumen a baixar a mines per entrevistar-se amb miners.

—Algú ha de ser la primera

—Sort que anem lluny de Barcelona i no ens veurà ningú conegut...—diu en Contesa mentre es disposa a pujar al tren.

—Espera, hem d'esperar a algú més.

Arriba en Víctor a l'estació. Tothom es saluda i es presenta. La Irene puja el tren la primera. Mentre el Víctor i el fotògraf encara són a l'andana, l'anarquista li comenta "Has vist que porta...". S'atura en veure l'expressió d'en Contesa arronsant les espatlles i arquejant les celles com dient "està boja..."

El tren avança pel paisatge rocós i sec de la Catalunya Central. Dins, la Irene i el Víctor conversen mentre en Josep Contesa prepara la càmera fotogràfica. Per la finestra s'hi veu el paisatge típic de la conca del Llobregat amb les colònies en funcionament.

La Irene explica la situació.

—Ja fa uns dies que a Sallent s'hi cou alguna cosa. Al poble hi ha arribat un munt de persones per treballar en unes mines de potassa que es van obrir just l'any passat. No tenen prou habitatge per tothom i els nouvinguts aprofiten cada racó, cada porxo per jaure-hi.

—Tot això barrejat amb la tornada dels valents de l'any passat que van ser deportats a l'Àfrica—diu el Víctor

—Què va passar l'any passat?—pregunta el fotògraf?

Mentre el Víctor explica la Revolta de l'Alt Llobregat, veiem allò descrit en imatges.

"L'any passat, l'Alt Llobregat va passar un dels moments més tèrbols de la història, i això ja és dir molt si considerem tota la lluita que ha vist aquest magnífic territori"

Aquí encara es veu un primer pla del Víctor parlant.

"Però la misèria, la desesperació a què es veu abocada la classe obrera pels patrons i els terratinents no deixava cap alternativa."

"Les esperances que la classe obrera havíem dipositat en la República s'havien trencat. La jornada de 8 hores era paper mullat si se'ls deixava controlar el jornal. Tothom havia de fer hores de més per quatre rals, que acabaven sent unes dotze, com abans."

"El preu dels aliments pujava i els obrers demanaven uns sous que s'hi adequessin, mentre els patrons volien abaixar-los i fer-nos fora."

"Callar i conservar la feina o cridar i ser acomiadats. Aquesta eren les opcions. Eren llast que es podia llençar a un mar de desesperació si amb això el vaixell es feia més fàcil de conduir."

"Volien desfer-se dels que eren conscients que calia lluitar i quedar-se només amb els dòcils. Aquells que es passen el dia dient 'Sí senyor', 'Gràcies, senyor'"

"Es va convocar la vaga i ràpidament l'ambient es va enterbolir. Uns quants van proclamar el comunisme llibertari a Fígols. Van prendre l'Ajuntament, saquejar la botiga, que també era propietat de l'amo, i es van fer amos del poble."

"De cop tot prenia una altra dimensió. Aparegueren en Durruti i en Joan Garcia Oliver a incitar els ànims. Volien estendre la vaga fins a Barcelona. Convertir-ho en un pols amb la República."

"En Garcia Oliver parlava de 'gimnàstica revolucionària'. Doncs la contorsió va durar prop de cinc dies"

"Els patrons van demanar ajuda a l'Exèrcit que, venint des de Manresa, va dispersar la revolta. Van morir-ne molts i en van enviar a l'Àfrica encara més."

"Malgrat tot, podem dir amb orgull que aquestes vil·les van viure un estat de llibertat màxima que ni la República pot oferir. Llibertat més enllà del jou de la patronal."

—I ara? Què hi voleu fer allà?—pregunta la Irene Polo.

—Exactament el mateix. Les condicions són encara més favorables a la revolta. Però ja no volem que sigui gimnàstica revolucionària. Volem elevar-ho a la categoria d'esport olímpic!

La Irene, el Víctor i el fotògraf són a Sallent. El poble té una vida molt dinàmica però hi veiem aquestes evidències de sobrepoblació.

—M'he de trobar amb els meus companys anarquistes. M'acompanyeu?—pregunta el Víctor.

Tots es dirigeixen a un bar. Un cartell a l'exterior diu: "Una nit, 5 duros". També és la pensió del poble.

Al bar pràcticament no hi cap una agulla. Només entrar, el Víctor es dirigeix a la mestressa de la pensió i li diu. "Una habitació amb vistes al mar" La mestres assenteix i els demana que la segueixin.

—Amb vistes el mar? Que ets boig? Som terra endins!

—Fes-me cas.

La mestressa truca quatre cops a una habitació. La porta s'obre només el suficient perquè la persona que és a dins i la que truca puguin parlar.

Contesa es dirigeix a la Irene Polo per comentar-li...

—Tot això té un aire molt clandestí...

—En vénen tres més—diu al mestressa.

—Tres? Carai! Ja semblen porcs al corral —diu la persona que ha obert la porta.

—Bé per tu, doncs, Juli. Sempre em dius que d'ençà que vius a Barcelona trobes a faltar el camp.

—Hola Víctor. Passa. Els teus amics que esperin a fora.

—Doneu-me dos minuts i aconseguiré que us deixin entrar—xiuxiueja el Víctor dirigint-se a la Irene Polo i al Conesa.

Mentre el Víctor entra, la Irene pot fer una llambregada a l'interior de l'habitació. Hi reconeix una cara coneguda

La Irene Polo es dirigeix a Conesa i li diu...

—Serà millor que nosaltres ens dediquem al què havíem vingut a fer-hi.

—Segur? Sembla que aquí a dins s'hi estan decidint coses importants...

—Segur! Per això hi ha en Joan Garcia Oliver. L'acabo de veure mentre el Víctor entrava. I això també vol dir que hi haurà rebombori. No tenim massa temps abans que comenci la "gresca". Som-hi!

La Irene baixa i es dirigeix a recepció, on encara hi ha la mestressa.

—Perdoni, els *murcianos* del poble on viuen?

—Aquí i allà. On poden. Però la majoria s'estan a la finca de Can Bartomeu—diu la mestressa.

—On el podem trobar?

—Allà mateix, a la taula del costat de la finestra—respon la mestressa assenyalant cap al bar—Des que va començar el sarau aquest que ha doblat la dosi de cigalons i passa els matins aquí.

La Irene, en Bartomeu i el fotògraf passen ràpidament pels carrerons estrets del poble. Arreu hi veuen gent jaient al carrer recolzats a les parets, dormint, conversant, jugant al quinto.

—Tothom està aturat, a l'expectativa—diu en Bartomeu—els revolucionaris creuen que amb tota la gent nouvinguda de la resta d'Espanya, serà més fàcil posar-ho tot potes amunt.

—I vostè perquè els dona allotjament?—pregunta la Irene.

—Tant de bo pogués fer-hi més jo! D'ençà que van obrir les mines han vingut a treballar-hi uns de vuit-cents obrers de l'Aragó, de Murcia, d'Almeria.... I encara n'havien vingut més abans. A uns quants els vaig dir que podien estar-se a la meva finca.

—I de què viuen?—diu en Conesa

—De caritat, ves. Son uns dos mil que viuen en condicions deplorables i molts d'ells només són gent treballadora que han travessat la península i ara no troben ni on caure morts. Amb aquestes perspectives em feia por que s'entreguessin als revolucionaris.

—Molts d'ells, diu?—diu la Irene.

—D'altres són de la colla dels revolucionaris deportats després de la revolta de l'any passat. El seu temps de penitència a les colònies de l'Àfrica ha acabat. Tornen del purgatori per anar a l'infern.

En Bartomeu senyala una casa situada uns 40 metres davant d'ells on la Guàrdia Civil s'està emportant algú per la força.

—Per això fan escorcolls i miren de endur-se els revoltosos—diu Bertomeu.

—Són seriosos aquests escorcolls selectius?—pregunta la Irene. Al fons veiem un home que corre pels carrers del poble per trobar-los.

En Conesa fa "clac". Una fotografia al Civil que s'emporta un noi d'uns vint anys.

—Decideix-hi-ho vostè mateixa—diu el Bartomeu assenyalant altre cop.

De la mateixa casa en surt una dona amb el vel negre propi del sud d'Espanya. Plora i suplica al civil que s'emporta el noi. Deduïm que és la seva mare.

—Perdonin. Són vostès els reporters?—diu l'home que corria. Esbufega i fa un gest amb la mà abans de continuar perquè necessita recobrar l'alè.

—Sí—diu la Irene Polo.

—Bon dia senyor batlle—diu en Bartomeu.

Ara ja en són quatre. La Irene, en Conesa, en Bartomeu i el batlle. Veiem a través d'un pla general que acaben d'entrar a la Plaça central de la vila.

—Jo tinc un noi, un xicotet de disset anys, que l'any passat no vaig poder evitar que se me n'anés amb els revolucionaris i que aquest any, en canvi, ha plorat i tot, de ràbia que li ha fet que pugui tornar a passar una barrabassada semblant...

És el batlle qui ho comenta.

—Com és que en tant poc temps Sallent ha esdevingut el cau de l'angúnia de Catalunya?—pregunta la Irene Polo.

—És molt senzill—contesta l'alcalde—I potser jo en tinc una mica la culpa.

—Vostè?

—Tots aquells miners deportats a l'Àfrica per les bretolades de l'any passat amb la proclamació del comunisme llibertari i tot això, han tornat. Altre pobles del voltant els han negat el pa i un sostre que no mereix ser qualificat com a digne.

—El meu no ho és gens de digne—diu en Bartomeu—S'estan on vivien els meus porcs. Com que se'm van morir a causa d'una epidèmia els he rellogat l'espai.

—Tampoc els podem negar l'estada. La companyia de potassa els necessita. Els dona feina però per quatre duros. I ells vinga protestar! Per això també ara en tenim uns que s'han tancat a les mines i no en volen sortir—diu el Batlle.

—I els patrons, que són com un roc, eixuts i inamovibles, els costa molt fer concessions. Ara bé, pensava que amb l'any passat els obrers ja havien escarmentat! —diu en Bartomeu.

—El problema més greu és l'habitatge. La companyia que explota les mines va engegar a corre-cuita sense construir una colònia als obrers. Només va disposar de cent cinquanta llits en una quadra. Per quan va venir tanta gent...ja en veu el resultat! —diu el batlle.

—Hi ha cases on hi viuen fins a catorze persones! —diu el Bartomeu.

—Carai! Si casa meva amb dues germanes ja sembla un guirigall! —diu la Irene.

—Doncs si els revolucionaris mai aconseguen prendre el poble i col·lectivitzar l'espai... imagini's! —diu rient el batlle.

—I pensar com era tot abans de que obrissin les mines... Gent tranquil·la, agraits amb les nostres fàbriques de teixits. Tot era quiet, com una bassa d'oli—diu el Bartomeu.

—Beneït avorriment. Érem només cinc mil i aquí no hi passava res. Així és com ens agrada la vida. Som un poble ordenat i assenyat. Som republicans i demòcrates però anarquistes no! Els anarquistes aquí solíem ser ben pocs! —diu el batlle.

—Ha dit que molts d'ells viuen en una quadra. Podem anar a veure-la?

—Cap allà doncs.

Abandonen la plaça de la vila i agafen un dels carrerons.

La periodista i els seus acompanyants segueixen una camí de pedra que ressegueix el riu. Un soroll tènue li crida l'atenció, un "BLUP". Mira en direcció al riu i a través de la vegetació hi veu un home que llança pedres al riu. Crida l'atenció del batlle.

—És en Manyosa. És l'encarregat dels dormitoris on ens dirigim.

S'hi acosten a poc a poc per notar que cada cop que tira una pedra a l'aigua el Manyosa diu alguna cosa en castellà.

—Están listas las migas?!

I "BLUP." Pedra a l'aigua.

—Bailamos una jota!?

I "BLUP." Pedra a l'aigua.

—Eh! Compadre! El último trozo ni tocarlo. Pa'mí!

I "BLUP." Pedra a l'aigua.

— Crec que ha perdut l'oremus, en Manyosa...—diu el batlle.

—No el culpo pas — diu el Bartomeu.

—Ep, Manyosa! —diu el batlle.

L'encarregat es gira tot sorprès.

—Hola! Bon dia senyor batlle. Què el porta per aquí?

—Han vingut uns senyors periodistes de Barcelona a visitar la quadra.

—Ja era hora perquè el què passa aquí és digne de fer-ne una sarsuela—diu el Manyosa— Som-hi.

En Manyosa fa un gest amb la mà perquè segueixin el camí.

—No és només que em facin parar boig. Vostè sap el perill que suposa ser aquí? En qualsevol moment que decideixin fer la revolució, jo en seré la primera víctima!

—Sap qui són els revoltosos?—pregunta la Irene.

—Sí i en són ben pocs. La majoria no vol bullit—diu el Manyosa.

Arriben a les quadres.

—I no els denuncia?—pregunta la Irene.

—No... la majoria són pacífics. Són gent viva, de sang calenta i alguns inflamables com la pólvora, però no dolents.

La Irene i ens Manyosa passejant per dintre l'edifici. En Conesa fa algunes fotografies. L'espai on viuen tota aquesta gent redefineix la paraula amuntegament. Deixarem que les imatges que escriu la Irene real parlin per sí mateixes.

“Nosaltres travessem un corredor llarg, ple de finestres, a l'esquerra del qual s'obren les naus dels estables, cobertes ara de catres afilerats, tocant l'un a l'altre, tots vestits de flassades negres i de llençols una mica més clars. En alguns d'aquests catres hi ha homes ajaçats. Altres es vesteixen, i ens miren passar, feréstecs i avergonyits. De tant en tant hi ha unes estufes de xemeneia, damunt de les quals uns altres obreres es couen el dinar. Hi ha una atmosfera blavenca que sembla boira. Hi ha una olor desesperada d'àcid fènic, d'oli cremat, de tabac negre i d'alens forts. No se sent parlar més que un castellà ràpid, serrat i aspre. A la darrera nau, que és la més gran de totes, hi ha una taula estreta i llarga, on uns homes es mengen unes grans paelles de suc vermell esquitxat de patates i algun tros de tall. En un racó hi ha un xicot jove que llegeix a la sol i un comentari sobre els fets de Sallent, amb un accent andalús d'aquells tant relliscadissos i musicals ...”

Mentre passen i veuen tot el que descriu la Irene Polo, en Manyosa explica les seves experiències de vigilant dels habitants de les quadres mentre veiem imatges del seu dia a dia.

“Tot sovint es barallen i és natural. Estan aquí tots apilotonats de qualsevol manera.”

A la imatge es veu un grupet d'habitants de la quadra que riuen de dos altres nois com ells que estan dormint sospitosament a prop per la manca d'espai.

“Els que vénen de treballar el torn de nit arriben rient i cantant i desperten els que han d’anar-i dematí. És quan hi ha més crits, insults i baralles.”

A la imatge, uns quants obrers criden mentre uns altres canten:

“Tiene la tarara un vestido blanco

con lunares rojos para el jueves santo

La tarara si la tarara no

La tarara madre que la bailo yo”

“Els que són aquí escriuen a la família que es pensen que han descobert El Dorado i es posen de camí cap aquí: papas, primos, compadres...”

A la imatge, es veu com uns quants arriben i els atura algú just davant la quadra. —¿Tienen volante de Trabajo? / —No—responen. Mentre, algú de dintre la quadra crida: —Primo!

“També hi ha els que havien deportat a l’Àfrica i han retornat. Són els més propensos a bullit. De tant en tan aconsegueixen dinamita de les mines...”

A la imatge es veu una persona a contrallum que amaga quelcom sota el seu jaç.

Tots surten de la quadra.

—Quina pudor! — diu en Conesa.

—Per això de tant en tant me’n vaig al riu a prendre la fresca —diu en Manyosa — Fins i tot dins les mines s’hi deu respirar millor!

—Senyor Bartomeu, porti’ns ara a la seva cor de porcs —diu la Irene Polo.

—Valga’m déu—diu el Conesa.

El grup arriba a la finca de Can Bartomeu guiats pel seu amo mentre la claror del sol agafa un color ataronjat propi de la tarda. Es tracta d’un mas amb un corral força gran. Mentre donen la volta a la finca, se senten els sorolls dels porcs. La resta, però, en silenci.

—Encara en té de porcs?—pregunta la Irene.

—Sí—contesta el senyor Bartomeu—Alguns es van salvar de l’epidèmia.

—I com és que això aquí hi reina el silenci?—pregunta en Conesa.

—Tenen por. Pels escorcolls, sap?—contesta en Bartomeu—Són molt previnguts i fan tornos de vigilància. Segur que ja ens han vist arribar.

—iAbrid, compañeros! Vengo con unos reporteros de Barcelona...

De la porta del corral comença a sentir-se el soroll de com es manipula el forrellat. Quan s’obre en surt un home vestit en parracs.

—Buenas tardes, señores.

—Hola, Julio. ¿Como va todo?

—Señor Bartomeu, le juro que sus cerdos cada día nos miran peor. Uno no me quita el ojo de encima y se pone a gritar cada vez que me dispongo a dormir.

—Haya paz, Julio, haya paz.

—Ayer le dí un trozo de mi ración de pan para apaciguarlo. Y nada.

—¿Podemos entrar?

—Adelante.

L'interior del corral ofereix una nova categoria a la deixadesa. Són uns quaranta, però la vida sembla més tranquil·la que a les quadres. L'ambient sembla més familiar. Una dona cus amb una màquina. Una altra li dona el pit a un nadó. Un noi desfila amb una navalla un tronquet que comença a prendre forma de forquilla. Un 30% del corral està destinat als porcs. Les dues zones estan delimitades per unes quantes cordes que van d'una paret a l'altre prenent la form d'una precària tanca separadora.

La Irene Polo es dirigeix al noi que està fent una forquilla.

—¿Está aquí solo?

—De ninguna manera. Vivo aquí con un cuñado y una hermana. Ah y un sobrino, pere este ya es catalán.

Senyala la dona que esta donant el pit a un nadó. Ella somriu i saluda amb un moviment del cap.

—¿Y no pueden pagarse un piso? Esto da un poco de miedo...

—Y de asco, dígalo sin remilgos. No crea que nosotros estuviéramos acostumbrados a esta miseria allí en Almería. Pero ¿qué le vamos a hacer? Sin trabajo, ni vivienda, ni nada...

—¿Y no trabajan en las minas?

—Aquí en las minas solo trabajan un par. Y ahora con lo de la huelga... està mal la cosa...

—¿Dónde están?—pregutna la Irene.

—En las minas. Son de los que han decidido encerrarse ahí abajo para aconseguir una redicción de jornada y que les suban el sueldo.

—Deben estar pasándolo mal.

—Hombre, supongo que sí. Aunque acosutmbrados a vivir aquí...

—Muchas gracias... y suerte.

—Y a usted.

La Irene surt del corral i es fixa en un camió aparcat just al costat de la finca que no havia vist abans. Es dirigeix al senyor Bartomeu.

—Ep, Bartomeu! M'agradaria anar a les mines

—Què diu? Però si no hi trobarà res allà. Només Civils que custodien les mines.

—No és possible entra-hi?

—No ho sé pas. Haurà d'enraonar amb els Civils... jo crec que és una causa perduda.

—Au vinga!

En Bartomeu i la Irene Polo són al camió que avança pacientment per un caminet de sorra. La Irene mira a la seva dreta on una dona està estenent roba just a la sortida d'una cova.

En Bartomeu que s'hi fixa diu...

—Sí, fins i tot aquí viuen.

Al cap de poc arriben a l'entrada de la mina. Per fora no es distingeix gaire d'una cova. Just al costat de l'entrada hi ha una taula amb dues cadires i un fanal però no s'hi veu ningú.

—On són els civils?—pregunta la Irene.

—No ho sé pas. Solen vigilar dia i nit. Deuen haver baixat al poble...

La Irene treu el cap pel forat que dóna a les mines.

—Ja s'ho ha pensat bé això? Es ben bé com anar a la panxa del bou!

—Només cal caminar amb peus de plom i resar perquè res s'esfondri.

Agafa el fanal d'acetilè de la taula i uns llumins per encendre'l. S'endinsa cap a la mina.

Al principi a d'anar a les palpentes, tocant les parets perquè no veu res. Quan els seus ulls s'acostumen a la foscor, ja comença a veure-hi millor.

Se sent un soroll. "criic ,criic". La Irene acosta el fanal al terra...

Una rata!

Continua sense fer-li cas.

Mentre baixa al centre de la terra mateix, comença sentir algunes veus i càntics. Continua avançant en la direcció del soroll i allarga la mà per il·luminar el seu davant. De cop...uns ulls vermells que la miren! La cara de la Irene és gairebé d'infart.

—¿Qué hace usted aquí?—fa la boca que acompanya els ulls vermells.

—Sóc... sóc...ehem...periodista—aconsegueix dir la Irene.

—Pues yo soy minero. Buen día tenga.

—¿Dónde está el resto de los mineros en huelga?—pregunta la Irene.

—Justo ahí. Sígame.

—¿Como se llama?

—Francisco Martínez.

La Irene i el miner dels ulls vermells arriben a una galeria on hi reposen tots els miners. Aquí hi arriba electricitat i fins i tot hi ha un sortidor d'aigua. Han improvisat unes taules amb caixes de fusta però la majoria jauen al terra en jaços similars als de la resta d'habitants de Sallent.

—¿Cuánto tiempo lleva aquí enterrado?—pregunta la Irene Polo al Francisco.

—Algo más de dos días.

—Pero la huelga ya dura más que eso...

—Es que antes había relevos. Hacíamos turnos durante la huelga. Ya ve...combatimos a los jefes con su propia medicina.

—Y ya no hay?

—Desde que los Civiles vigilan la entrada ya no hay ni relevos ni comida.

—Tiene que ser terrible estar ahí abajo sin ver el sol, ni su mujer, ni sus hijos...

—Esto también vale para cualquier día que paso trabajando aquí. Es lo que intentamos cambiar, no pasar tanto tiempo aquí. Y no se crea, cuando teníamos comida no estaba tan mal. Pero ahora acecha el hambre...

—Pero resisten, ¿eh?

—¡Una huelga es sagrada! Dios sabe cuánto va a durar esto...

—¿Y qué hacen para pasar el tiempo?

—Desde luego trabajar la potasa, no. Cantamos, discutimos de política, contamos chistes...

—¿Y no tienen miedo?

—Los Civiles tratan de asustarnos. Nos dicen que nos quitarán por la fuerza pero de momento aquí no ha bajado nadie más que usted. ¿Cómo la han dejado pasar?

—No había nadie. Los guardias habrán ido al pueblo o algo.

—Es raro porque jamás abandonan su puesto...

Un altre miner s'aixeca del seu jaç i s'apunta a la conversa.

—No están por que les habrán llamado al pueblo. Dos días atrás, cuando los civiles aún no bloqueaban la entrada bajó el señor Marín para preguntarnos si nos uníamos a la revuelta. Le dije que no, que nosotros teníamos nuestra propia forma de protestar i que no queremos que pase como el año anterior, que la mitad de nosotros fue enviado a África. —dijé el que s'ha aixecat.

—¿Qué revuelta? —pregunta la Irene Polo.

—La de los anarquistas. Quieren levantar a todo el pueblo como hace un año. Pero con nosotros que no cuenten. De nuestra guarida no nos sacaran.

—Entonces...¡ha empezado ya! —dijé la Irene Polo—Tengo que ir a ver qué pasa. ¡Suerte!

La Irene Polo fa el camí invers i surt de les mines. Es troba amb el Senyor Bartomeu que l'està esperant. Està mirant a l'horitzó, cap al poble d'on hi surt una columna de fum.

—Valga'm déu! Ha començat no fa ni cinc minuts. S'han sentit alguns trets també! —dijé en Bartomeu.

—Corre, anem-hi!

La Irene Polo i en Bartomeu fan la via contrària per tornar a la vil·la de Sallent. Arribats a un punt es troben a dos homes sense uniforme i amb un fusell a la mà que guarden l'entrada al poble. És una mena de control improvisat.

—No pari! Segueixi conduint, si no, no passarem—diu la Irene al Bartomeu que així fa.

Els homes armats els miren però no fan cap gest de voler disparar.

El camió d'en Bartomeu aparca a un dels carrerons que va a parar a la plaça de la vila, on han estat abans. L'escenari que tenen davant seu, en baixar del camió, és grotesc. El què crema és la caserna de la guàrdia civil. Al centre de la plaça hi ha diversos civils malgirbats, amb els uniformes tacats i fins i tot per algunes ferides regalima la sang. Reben tota la fúria dels anarquistes i alguns vilatans que els llencen verdures, pedres i tota mena d'objectes. A primera línia, uns quants anarquistes apunten als civils perquè no es moguin d'on són.

La Irene es fixa en un cercle de persones que discuteixen entre elles. Entre elles hi ha en Víctor i en Garcia Oliver amb un fusell que li penja del braç.

—Ocaña, agafa uns quants camarades i aneu a l'Ajuntament. Agafeu-ne el control i espereu les ordres del comitè —diu en Garcia Oliver.

—D'acord—diu l'Ocaña.

—Què cal fer ara? —pregunta en Víctor

—Ara toca esperar—diu en Garcia Oliver

En un dels carrers que dona la plaça hi ha en Conesa que va fent fotografies amb la càmera. La Irene Polo s'hi dirigeix.

—Conesa! Què ha passat?

—Irene! Quin sarau! Pràcticament s'han fet amb el control del poble. No queden gaire més civils.

—Ara volen prendre l'Ajuntament! —diu la Irene.

—Sí. Esperen que els treballadors de les fàbriques del tèxtil i els de les mines s'uneixin a la revolta. Sinó... hauran d'abandonar-la.

—I no ho faran! Acabo de parlar amb els miners i no volen unir-se als anarquistes.

—Doncs malaguanyada la revolta. Tant soroll per no res, eh?

—Vaig a dir-los-hi.

La Irene es dirigeix al cercle de dirigents de la CNT on hi ha el Garcia Oliver i en Víctor.

—Víctor, sé que espereu a que els treballadors de les mines s'uneixin a la revolta. No ho faran.

—Com ho saps?

—Acabo de parlar amb ells. Estan escarmentats de l'any passat. No volen que torni la tropa per posar-los a la presó o enviar-los a l'Àfrica.

—I què fan, doncs? Tancar-se a la mina, tancar els ulls i somiar amb un altre món? —diu en Garcia Oliver—Qui ets tu?

—És periodista de la Rambla—diu en Víctor.

—Sí? Ara entenc perquè vols els miners tancats i calladets. Treballes per un diari contrarevolucionari.

—Quan tu obris els ulls ja veuràs com els miners et diuen que no volen unir-se a la teva festeta—diu la Irene.

La Irene agafa el Víctor i l'aparta del grup per parlar a soles amb ell.

—M'has portat fins aquí per veure això? —pregunta la Irene Polo.

—No et queixaràs. —respon el Víctor—És un seient a primera fila d'un espectacle fantàstic.

Veiem una panoràmica de la Plaça en vista d'àguila. El fum de la caserna mentre crema. Els civils humiliats en plena plaça del poble. Les armes en un inquietant mode d'execució.

Des d'un dels carrerons una noi d'uns vint anys corre en direcció a la plaça.

—Senyor Garcia Oliver! —crida.

—De senyor res marrec. —respon l'al·ludit— què vols?

—Tinc un missatge per vos. Tant els obrers del tèxtil com els miners li volen comunicar que no pensen unir-se a la seva revolta, senyor. Ai carai!... perdoni. També transmetre-li que prefereixen seguir lluitant pel seu compte sense necessitat que els de la capital s'hi fiquin. Així doncs, insten a vostè i els seus camarades que abandonin el poble i portin la seva lluita a altres indrets on tinguin més possibilitats.

En Garcia Oliver es queda sec uns segons. A continuació, llança el seu fusell al terra.

Som al tren mentre la Irene, en Conesa i el Víctor tornen cap a Barcelona. Per les finestres només s'hi veu fosc, és de nit. La Irene Polo seu al costat del Víctor i aquest agafa la ploma que la periodista té a les seves mans.

—Aquesta ploma...sempre la portes amb tu?— diu el Víctor.

—Té valor sentimental—diu la Irene.

—Ah sí? —pregunta en Víctor. —Qui te la va donar?

—El meu pare.

—On és ara?

—És mort.

—Vaja ho sento. A què es dedicava el teu pare?

—Era guàrdia civil.

En Víctor posa cara de sorpresa. No s'atreveix a preguntar res més i continuen el viatge en silenci.

Capítol 5 – Escac i mat a la CNT (1933)

La Irene es troba en Josep Maria Segarra a la redacció de L'Opinió, on ha entrat a treballar després d'escriure el reportatge de les mines de Sallent per La Rambla. Segarra diu que ve d'una tertúlia a l'Hotel Colón on s'hi ha discutit una vaga del sector de la construcció que s'està coent. L'està tirant endavant la CNT. Segarra explica que hi ha hagut força consens: la vaga és importuna. Els patrons han fet concessions que s'haurien d'acceptar. La Irene hi està

d'acord; segons ella la FAI actua irracionalment, està fora de sí i és perillosa perquè utilitza mètodes violents i no accepta crítiques.

—Ho sé Irene, et penses que no et lleigeixo? —diu en Segarra.

La Irene pregunta si pot assistir a la pròxima tertúlia del Hotel Colón.

—Si depengués de mi cap problema, Irene. Però ja saps com va la cosa... els companys de dretes escamparien la boira només veure't entrar i la tertúlia deixaria de tenir sentit. I els pocs que quedessin marxarien en sentir-te opinar...

—Ara que podrem votar, Segarra, ara hauran de tenir-nos en compte! —diu ella.

Més tard la Irene Polo es troba a la casa del burgès pel qual treballa el Víctor. El mira des de la distància mentre passa un drap pel cotxe. Se li acosta.

—Ep, què és això que sento d'una vaga de la construcció? No en vau tenir prou a Sallent? Sou uns brètols! — li engalta la Irene.

El Víctor, preocupat perquè algú senti les acusacions la fa callar i la condueix al pati del darrere de la casa.

— Què t'empatolles? Vols que m'acomiadin? — diu el Víctor gairebé xiuxieujant.

La Irene és a punt de dir algun cosa, però en adonar-se que és a punt de cridar.

— Si em fan fora ja només em quedarà la CNT. A més, a tu què et va i què et va bé la vaga? Què potser ets manobra a les estones lliures? — diu el Víctor-

— No té cap sentit fer una vaga. Les vostres demandes son irrealitzables. I us han fet concessions molt raonables!.

— Tssst — fa el Víctor — Ho ha decidit la CNT en Assemblea. Jo no hi estava d'acord...

— La CNT o la FAI? — diu la Irene — Només és una excusa perquè els teus amiguets treguin les pistoletes i es sentin importants matant algun Civil...

— Bé, així als TEUS amiguets els hi sortirà un article ben interessant — la talla el Víctor.

La Irene, farta, es gira i travessa el jardí per anar-se'n.

— Vine demà a la tarda al local. Demanaré que et puguis dirigir a l'Assemblea. I millora les formes, si no en sortiràs escuada!

El teatre Novedades, un cartell de Raquel Meller. En Josep Maria de Segarra assegut a la seva butaca. Nega dos seients buits a una parella. Just quan comença l'espectacle, arriben en Tísner i la Irene Polo.

—Crec que aquest teatre no té gaire bona sonoritat—diu el Segarra al Tísner.

—No és culpa del teatre!— respon.

Una imatge de la Raquel Meller amb cara de que no arriba a la nota.

La Irene Polo i el Tísner esclaten a riure. Alguns espectadors es giren.

Un cop acabada la cançó la gent aplaudeix efusivament. La Irene i el Tísner, però, continuen rient. La cantant els llança una mirada reflexiona uns segons i comença una altra cançó.

—Què li darem en el Noi de la Mare...

Encara està més desafinada. La Irene i el Tísner esclaten a riure un altre cop.

La cantant titubeja i acaba cedint. Així no hi ha qui canti.

Immediatament se'ls apropa un senyor que interpel·la el Tísner

—Senyors, vostès i la senyoreta han d'abandonar el teatre o faré venir la Guàrdia Civil.

—Si ho diu tan amablement... —diu el Tísner.

Surten del teatre encara rient, menys el Segarra que tot sembla relliscar-li.

La Irene para de riure de cop. Ha vist un cartell que anuncia una obra amb Margarida Xirgu a Barcelona, *Medea*.

—Ara! La Xirgu mai decepciona!—diu la Irene

—Amb aquesta sortiríem plorant—diu el Segarra.

La Irene, a Plaça Catalunya. Espera a algú, i va mirant a banda i banda per si el troba. Finalment, apareix la Laura. La Irene es posa molt contenta de veure-la. Ella, en canvi, manté un posat seriós.

—Laura! Quina alegria! Pensava que ja no em diries res... Bé, també t'he de demanar disculpes. Aquestes últimes setmanes he estat molt enfeïnada amb un reportatge... Que per cert, t'ho he d'explicar perquè...

—Irene, no tinc temps per quedar-me. Em sap greu.

La Laura es treu un sobre de la bossa i li dóna a la Irene, que es queda molt sorpresa.

—Però, no m'havies dit tu de quedar a aquesta hora? Podem veure'ns més tard, si vols.

—Si us plau, he de marxar. En aquest sobre hi ha una carta. Llegeix-la avui a la nit, abans d'anar a dormir.

—Però...

—Irene, fes-me aquest favor—la Laura dubta un moment, i somriu—Ja t'ho explicaré un dia amb més calma, d'acord?

En veure-la somriure, la Irene es queda més tranquil·la.

—Entesos, però no veig a què ve tant misteri...

La Laura s'aproxima a la Irene i li fa un petó a la galta.

—Ara he de marxar. Adéu, Irene.

La Laura se'n va i la Irene es queda al mig de la plaça, palplantada.

La Irene i el Víctor es troben a la Plaça de les Glòries. És un descampat on algunes persones, al terra mateix, hi organitzen partides de quinto.

—Carai, si m'ha costat arribar aquí. Per què m'hi fas venir? — diu la Irene.

—És un lloc que els meus patrons no trepitjaran mai. Aquí podem parlar amb tranquil·litat— el Víctor es para un moment a mirar la Irene i s'adona que li passa alguna cosa—Irene, et veig capficada... et trobes bé?

—Com? Sí, sí, és clar—fa un parell d'inspiracions i, acte seguit, arranca a parlar una altra vegada—Són coses meves, no t'amoïnis. Per cert—en dir això, deixa entreveure un somriure murri—Ja ho saben els teus caps que conspires per prendre'ls-hi tot el que tenen?

—No n'han de fer res ells—el Víctor es posa a la defensiva.

—I els teus companys del sindicat? Saben que ets partícip del mateix sistema que volen enderrocar? —pregunta la Irene.

—Són temps complicats. I comporten situacions complicades —respon el Víctor.

—Hem estat molt pitjor.

—Sí, però se suposava que amb la República tot aniria bé. Tots vam veure els esclats de joia al carrer. Finalment tot s'arreglaria. Només calia enviar el Rei a l'estranger i en poc temps la classe obrera no tindria raons per queixar-se. Però jo ja no veig que ningú canti l'himne de Riego pels carrers. Només el canten des dels palaus i les seus de govern! I mentrestant per les classes populars tot continua igual.

—La República és el primer pas! Ara l'economia està en crisi, però si li donem temps...

—República, Estatut... D'idees n'hi ha moltes i de canvis encara més! La República ha acabat sent burgesa. I qui són els perdedors? Els mateixos de sempre. I així serà fins que no es suprimeixin els privilegis de la burgesia. Fins que no es col·lectivitzi la terra i les prengui el control de les fàbriques continuarem sent els perdedors —diu el Víctor.

—Jo també provinc de la classe obrera. Quan va morir el pare vaig haver de posar-me a treballar per mantenir la mare i les meves dues germanes, que són el què més estimo en aquest món. Ara sóc periodista de L'Opinió.

—L'Opinió? De l'esquerra republicana? També són còmplices de tot això.

Veiem el paisatge que els envolta. Un munt de obrers esparracats estan apostant diners al quinto. Tots estan molt concentrats en el joc i alguns, fins i tot, s'esbatussen pels resultats.

El Víctor fa acostar a la Irene a un dels jocs del quinto.

—Fixa't-hi bé, Irene. Obrers parats que mai tindran l'oportunitat de sostenir les seves famílies com ho vas poder fer tu. I què fan? Lluiten per millorar la seva situació? No. Venen aquí cada tarda a jugar-se els quatre miserables duros que els queda. Saben que són l'últim esglaó de la societat, que tota la seva vida faran el paper de la trista figura. I se'ls posen aquests jocs perniciosos perquè estiguin distrets i es barallin entre ells. Ho veus? Tenim el nostre propi Montecarlo per a miserables!

— Que lluitin es clar! Però sense violència. De què serveix repetir els successos de Casas Viejas? De res. Només per treure els Civils del cau i que tot acabi en tirotejos.

Segueixen caminant.

La Irene i el Víctor s'acosten a una porta de ferro. L'anarquista treu una clau de la butxaca i l'obre.

Es troben en un local petit i mal il·luminat. Hi ha massa gent per tant poc espai i la majoria son homes. Joan Garcia Oliver hi és present. No hi ha cadires, tothom és dret, només un petit escenari improvisat amb caixes per dirigir-se al públic. A les parets s'hi distingeixen pintades de la bandera anarquista, roja i negra.

Joan Garcia Oliver diu que ell es partidari de fer alguna "acció" durant la vaga de la construcció. Alguns moderats criden "No a la violència!". Altres, en canvi, la recolzen.

La Irene es dirigeix a l'Assemblea i mira de calmar els ànims. (Discurs basat en crònica "La caiguda dels ullals de la fai")

Un lloc de construcció desèrtic. D'una bastida hi penja una bandera de la CNT. És el dia de la vaga de la construcció.

La Irene Polo és en una cafeteria escrivint. A la seva llibreta de notes hi ha escrit "Què ha de fer l'obrer... parat? Montecarlo, a la Plaça de les Glòries Catalanes."

Davant seu s'hi assenta en Tísner.

—Irene! La teva creuada contra la FAI comença a donar els seus fruits —diu rient amb un diari a la mà— Escolta!

En Tísner llegeix fragments de l'article publicat per Solidaridad Obrera el 22 d'Abril de 1933.

"Irenita es fresca como su apellido. Ayer tuvo el atrevimiento de presentarse en el Sindicato del Ramo de Construcción para hacer una información (¡Bueno, esto de la información es un decir!) sobre el conflicto que estos camarades tienen planteado.>>

<<Irene es capaz de esto y de mucho más. Es capaz hasta de casarse por la Iglesia con un "escamot">>

—Això no m'ho empasso. Es nota que no et coneixen — diu el Tísner rient.

<<Doña Irene, la fiera corrupta de las Ramblas, que por su hermosura ostenta el título de "Miss Opinión", ha visto los "colmillos" de la FAI>>

—Tenen un cert encant barroer... —diu la Irene

— Trobo que encara han estat força amables. Has llegit què escriuen del Planes? Bé et deixo treballar — diu el Tísner mentre s'aixeca.

Deixa de llegir aquesta porqueria! —diu la Irene.

Torna a centrar-se en l'article que escriu.

Davant seu s'hi assenta altre cop algú

—Què vols ara Avel·lí?...

La Irene es queda sorpresa en veure qui és.

—A vegades penso que les idees no surten de tu i que venen d'aquesta estilogràfica tan elegant —diu el Víctor.

—Només és un estri. Igual que vosaltres del Garcia-Oliver. D'on venen les vostres idees sinó? — respon la Irene.

—Els teus companys periodistes m'han dit que et trobaria aquí.

—No tothom combrega amb la vostra vaga — diu la Irene assenyalant el què es veu a través de la finestra de la cafeteria. Un parell de manobres fan feina en una construcció.

—Escolta'm. He vingut a avisar-te d'una cosa. Ara per ara tot està en calma però hi haurà violència. A una milícia faista l'hi han encomanat prendre una fàbrica i fer's-hi forts dintre amb barricades. Poden haver-hi morts...

—Anem-hi!

La Irene Polo i el Víctor pugen al tramvia.

—Has fet ben fet en avisar-me, Víctor.

—Els obrers de la fàbrica no tenen cap culpa de que la vaga no vagi bé... — diu ell.

—Els convencerem.

Arriben a la fàbrica i troben un parell de persones ajudant-se mútuament a escalar el mur per entrar-hi clandestinament. La Irene i el Víctor fan el mateix.

Travessen el jardí cap a la porta principal. La Irene Polo mira al seu voltant just per veure com es tanca la porta d'un garatge molt gran preparat per cotxes de cavalls.

La Irene i el Víctor entren per la porta principal que és oberta perquè han rebotat el cademat. Es troben a una mena de rebedor amb una porta principal al mig que duu a la sala principal, on hi ha les màquines. En canvi, ells es dirigeixen per unes escales que duen al pis de dalt després que la Irene digui.

—Aquí passa alguna cosa estranya. Anem per dalt.

Al pis superior van a parar a una construcció de fusta que utilitzen els capatassos per vigilar els obrers i que, per tant, té vistes a tota la sala de màquines.

—És buida... la fàbrica és buida... —diu la Irene

El Víctor, en canvi, es fixa en el passadís del pis de dalt que ressegueix les parets mestres de la fàbrica i també té vistes a la sala principal. Té un ensurt quan hi veu...

—CIVILS! —cria el Víctor.

Afortunadament, els guàrdies civils no el senten. Sí que s'han fixat, però, en els milicians anarquistes que, pistola en mà, passegen per la fàbrica buida, encara preguntant-se què passa. Els cossos de policia baixen per unes escales de cargol que els porten al pis principal i rodegen els anarquistes que s'han quedat amb la boca oberta en veure els civils caiguts com una bomba.

La Irene i el Víctor reaccionen i saben que han de fotre el camp abans que els civils surtin.

Al cap d'un estona, la Irene i el Víctor, des de fora, es miren com els civils s'emporten els anarquistes detinguts. Del garatge on la Irene Polo hi havia sentit moviment en surten en línia els obrers guiats per un majordom que els porta dins la fàbrica per a tornar a treballar.

Davant la evidència que tot això estava preparat, el Víctor diu:

—Algú ha cantat. Tenim un espia a la CNT.

A la seva habitació, la Irene està assentada al llit amb el sobre a les mans. Finalment es decideix a llegir-lo.

“Irene,

Un amic de la família ha demanat la meva mà al meu pare, i ell li ha concedit. Em caso la setmana vinent. Avui al vespre he agafat el tren, o sigui que quan llegeixis això ja hauré marxat. M’ha agradat molt coneixe’t.

Laura”

Deixa caure la carta al terra, s’estira al llit i plora.

Capítol 6 - Vol d’alba (1933 - 1934)

Som a l’Aeròdrom Canudas ben dematí. La Irene Polo i l’Avel·lí Artís Gener “Tísner” es posen cadascú dues gorres d’aviador. Tot seguit pugen a un avió on un pilot els espera. Ells s’asseuen darrer del pilot. La màquina engega motors i fa camí per enlairar-se.

—M’han dit, Irene, que estàs festejant amb els de la CNT i la FAI...

—Jo no en diria festejant—respon la Irene—No són el dimoni, Avel·lí. Molts d’ells tenen els mateixos dubtes, les mateixes aspiracions que nosaltres. He conegut un noi, en Víctor, que... bé, crec que s’hi pot raonar.

—Ves en compte amb el què escrius sobre la FAI. Creu-me, no vols tenir els mateixos problemes que en Planes. Pràcticament no pot caminar tranquil pel carrer. Si te la jura la FAI... —diu en Tísner.

—Ja em van dedicar un panegíric a la “Soli”, el vas llegir, no? El que passa és que jo tinc més encant que en Planes. Em van dir “maca dona” i tot!—respon la Irene.

—Un punt de cautela no t’aniria malament—diu en Tísner.

En aquest moment l’avió s’enlaira. Veiem el paisatge del litoral català des de l’aire.

—Magnífic—diu la Irene.

Més tard en Tísner i la Irene Polo són en un cotxe. Ell condueix.

—Com més s’apropen les eleccions, més negre veig el panorama. Azaña ha volgut canviar Espanya massa ràpid i tot aquell que intenta canviar aquest condemnat país acaba malament—diu la Irene Polo.

—La dreta s’organitza i està llesta per plantar cara—diu en Tísner—Volen aturar-ho tot. La reforma de l’exèrcit, l’agrària, l’educativa, l’estatut... Més li valia anar pas a pas, a l’Azaña! —diu el conductor.

—El problema és que no sabem quina dreta tenim. Republicana? Monàrquica? Feixista? No ho sabrem fins que governin. I qui sap què faran aleshores... —diu la Irene.

—No et preocupis. La setmana que ve potser sortim de dubtes—diu en Tísner.

—El què hauríem de fer és entrevistar als líders d'aquests partits de dretes. Només necessito una hora amb ells tancats al seu despatx i et diré de quin peu calcen.

Arriben en cotxe a una platja del Baix Llobregat. Altres coneguts els estan esperant.

En Tísner conversa animadament amb un altre periodista. De cop veu que el seu contertulià posa uns ulls com unes taronges. Mira enrere. Veu la Irene Polo que acaba de sortir de banyar-se al mar completament despullada. En Tísner també fa cara de no creure's-ho. Tot el grup, la majoria homes, es miren sorpresos. Alguns riuen. Altres estan incòmodes.

La Irene Polo és al carrer esperant davant la sortida del local de la CNT que ja ha visitat anteriorment. Finalment l'objecte de les seves preocupacions surt del local. És en Víctor rodejat d'altres companys anarquistes. S'aturen a la conversa mentre xerren de les seves trifulgues polítiques. Quan en Víctor veu la Irene, es dirigeix cap a ella.

—Irene! Ja pensava que t'havia perdut la pista...—diu en Víctor.

—Sou vosaltres que ja no feu merder i no us deixeu veure. Com va per la Confederación? —pregunta la Irene.

—Sense sortir del cau, tu ho has dit. Des que la dreta va treure tan bon resultat a les eleccions que cal cautela. Si Lerroux els permet entrar al govern ens forçaran a tornar a la clandestinitat.

—El comunisme llibertari no es proclamarà sol, Víctor—diu la Irene rient.

—El vam proclamar masses vegades i ja no ens queda ningú prou valent. O bé són a la presó o han escarmentat—diu el Víctor.

—Vau arribar mai a descobrir qui va ser el delator de la fàbrica? —pregunta la Irene.

—No. Nosaltres tenim en nostre propi home que espia les milícies dretanes de Barcelona... ja saps... el España Club i tots aquests locals culturals o penyes esportives que amaguen activitats monàrquiques i feixistes. Però no va aconseguir treure'n l'entrellat.

—Puc parlar amb ell? —pregunta la Irene.

—Bé... uhm... d'acord—diu el Víctor titubejant una mica—És allà mateix. Eh, i Ocaña!

D'entre el grupet que ha sortit del local amb el Víctor s'acosta un home cap a ells. És molt alt i a diferència d'altres anarquistes va ben afaitat i repentinat.

—Què passa? —pregunta l'Ocaña

—La Irene és periodista. Et vol fer unes preguntes—diu en Víctor.

L'Ocaña es sorprèn. Mira de reüll al Víctor. El gest diu "Segur?"

—No et preocupis—diu en Víctor—me'n refio d'ella. El comentari li val un somriure sincer de la periodista.

—Què s'hi cou pels ambients de l'España Club?

L'Ocaña es mostra encara més sorprès i incòmode de què en Víctor li hagi explicat això. En Víctor aixeca les dues mans per tranquil·litzar-lo. "No passa res"

—S’hi reuneix una fauna espectacular. Alfonsins, Requetès tradicionalistes, falangistes... el bo i millor de cada casa. Ara per ara els entreté més qui lidera tot això que no pas dur a terme cap acció important. Algunes esbatussades amb els escamots d’Estat Català o amb els anarquistes de tant en tant i es senten com homenots —diu l’Ocaña

—Quina mena de temes discuteixen? — pregunta la Irene Polo.

—Que si la República és culpa de la maçoneria... que els maçons fan conxorxa amb els jueus... que s’ha de salvar España... Es passen hores i hores entretinguts dient el mateix una vegada i un altra.

—Estan organitzats? —pregunta la periodista.

—Ara per ara em fa l’efecte que no gaire. Però no tinc accés a informació privilegiada. És molt difícil guanyar-se la seva confiança. No puc passar de ser un simple simpatitzant —diu l’Ocaña—L’últim que vaig sentir era que les Joventuts d’Acció Popular volien organitzar un autobús cap a Madrid per assistir a un acte d’en Gil Robles. Això no fa mal a ningú, no?

— Pot anar-hi qualsevol? —pregunta la Irene Polo.

—Qualsevol simpatitzant—diu l’Ocaña

—I com saben que ets un simpatitzant? —pregunta la Irene Polo.

—Per què ningú està tant tocat de l’ala per anar a Madrid a veure un acte d’en Gil Robles si no és simpatitzant—diu l’Ocaña.

—Irene, sé exactament en què estàs pensant—diu en Víctor.

—Tant parlar de feixisme aquí i allà i tots esverats per si volen destruir la República. El millor que podem fer és anar a veure’ls i preguntar-ho—ara la Irene es dirigeix a l’Ocaña—em pots dir l’hora i el dia d’on surt aquest autocar?

Capítol 7 - L’amença feixista (1934)

La Irene Polo i en Conesa, els dos carregats amb maletes, esperen davant del monument a Colón.

—Setanta pessetes i té la barra de fer tard—diu la Irene.

—Setanta pessetes entregades a un feixista i té la barra de fer tard—diu en Conesa.

A uns metres de distància s’atura un cotxe groc. Fa sonar el clàxon.

—Quin èxit, eh? —diu la Irene Polo.

—No havia de venir un autocar?—pregunta en Conesa.

—Es veu que al final no hi havia prou gent. Els barcelonins fem el salt a en Gil Robles i la seva colla—diu la Irene Polo.

S’acosten al cotxe.

De dins en surt un noi que no arriba als trenta anys.

—Només sou vosaltres? —pregunta el conductor.

—Això sembla—respon la Irene Polo—No s’hi apunta ningú mes?

—Havia de venir un noi però al final m'ha fet saber que s'ho ha repensat. Es veu que es sol marejar a la carretera—diu el conductor.

—Vaja, sí que ho sento—diu la Irene.

—Jo no. M'he quedat els quartos—diu l'home—Parlant de quartos...

—Aquí té—fan la Irene i en Conesa.

El cotxe ja ha sortit de la ciutat i va fent via per la carretera. A dins, la Irene i en Conesa són darrere. El conductor xerra pels descosits.

—Quin covard! Es mareja a la carretera, diu. I no us penseu que era un esquifit qualsevol eh. Era ben alt i gros! Amb aquesta joventut salvarem España? I ca! Ens mereixem el desordre que vivim i més! Que es mareja, quina excusa! El que té por és que els socialistes en facin alguna i haguem de defensar-nos en plena manifestació. Quin covard, tu!

—Per què hi va a Madrid? —pregunta la Irene Polo.

—Jo per patriotisme. Per salvar el país. Perquè torni a haver-hi ordre.

Arriben a Madrid el vespre. L'ambient ja es veu caldejat. Molta gent pels carrers es passeja amb pancartes o bé cridant lemes polítics. El cotxe groc i els seus ocupants arriben a un hotel. Allà els rep un periodista conegut per la Irene, el Francesc Madrid que els posa al corrent de la situació.

—Això és una olla a punt d'explotar. En aquesta ciutat, que tothom és profeta de pacotilla, només es parla dels enfrontaments de l'endemà. Tots ho donen tant per fet que, per descomptat, acabarà passant. És l'únic del què es parla: de la *algarabía*, del *cisco* que hi haurà demà quan els socialistes xoquin amb els d'en Gil Robles. I, per acabar-ho d'adobar s'ha convocat vaga de taxistes. Ja en son cautes. Preveuen que és millor quedar-se a casa o anar al bar a escoltar la ràdio.

El conductor entra en aquest moment i entrega dues targes d'Acció Popular a la Irene i a en Conesa perquè puguin assistir a la manifestació amb el seu grup.

—Demà s'haurà d'anar en cotxe a l'Escorial. Corre els rumor que els socialistes apedregaran els tramvies—diu el que els ha fet de conductor.

—I no té por que li apedreguin el cotxe?—pregunta en Conesa

—No s'atreviran!—contesta.

A partir d'aquí els esdeveniments succeeixen com es recull a la crònica *Com ha donat el primer pas el feixisme d'Espanya* a l'antologia *La fascinació del periodisme* (pàgines 208-221). N'oferim un resum.

A l'acte l'ambient és més festiu del previst. La multitud s'agrupa en rètols que revelen la procedència de cada grup. La Irene i en Conesa troben un rètol que diu "Cataluña" amb quatre persones. Dos resideixen a Madrid i son estudiants. La resta han vingut expressament per l'acte.

Tothom comenta les possibles represàlies dels socialistes. Que si posaran una bomba. Que si se'ls hauria de penjar... Però no arriben a materialitzar-se mai. La periodista també conversa amb dos pagesos de la Lliga. La Irene els diu que Cambó recolza la República i que la Lliga ni tant sols és monàrquica ara. Ells diuen que potser està disfressada.

Sentim tota mena de comentaris sobre Gil Robles: "Dios lo ha enviado a España" "Es un sabio y muy valiente"

Surt Gil Robles a fer el discurs. Diu que quan tots els partits republicans, que estan en estat e descomposició, estiguin totalment desfets, haurà arribat la seva hora de governar. Llavors diu que s'empararà del poder, al qual té perfecte dret, doncs ha guanyat dues eleccions i té 150 diputats al Parlament.

Llavors tothom desfila. En Conesa no para de fer fotografies. La Irene veu com el conductor, que els ha acompanyat fins a Madrid ja s'està encarant amb algú i quasi bé arriben a les mans.

Un cop acabat l'acte, com que no hi ha taxis, tothom ha de tornar als hotels a peu.

Fins aquí el resum.

A l'hotel el Francisc Madrid diu que ha estat convidat a una recepció a l'ambaixada Italiana. Convida la Irene a venir.

Som a l'ambaixada Italiana on s'hi celebra una recepció. Dins, la Irene i el Francisc Madrid poden veure com el bo i millor de la dreta espanyola gaudeix d'una bona sintonia amb la Itàlia de Mussolini. Ells conversen un amb l'altre copa de xampany en mà, una mica apartats de la resta.

—De petit anava a pescar amb el pare—comença el Francisc Madrid—quan atrapàvem un peix li trèiem l'ham, li espetegàvem el cap contra el terra i el llançàvem en un cubell. Ara mateix em sento com un d'aquells peixos.

La Ireneriu i diu...

—Estem fora del nostre element, sí

El Francisc senyala els grupets de la sala.

—Fixa't, no poden ni veure's entre ells. Cadascú al seu racó amb els seus quatre aduladors.

D'un dels grups fugen uns quants que duen llibretes a les mans.

—Mira, en Primo de Rivera ha quedat lliure de periodistes. Ataquem-lo!

La Irene i en Francisc s'acosten a un home alt i amb el cabell greixos i pentinat enrere. És José Antonio Primo de Rivera.

—Don José Antonio, ¿nos permite una entrevista? —pregunta la Irene.

—¿De qué periódico vienen? —pregunta Primo de Rivera.

—De l'Opinió—diu la Irene.

—Bueno a ver— diu Primo de Rivera—però procuren no decir memeces.

—¿Qué opináis del acto del Escorial?

—No estaba mal organizado... pero en cuanto al espíritu no puedo sino mostrarme contrario. No es por ese camino por dónde conducir al pueblo a una nueva forma de hacer política.

—¿Por qué está en contra?

—La gente está desorientada y algunos se aprovechan del desconcierto para llevar a la gente hacia sus ideas con quimeras y falsedades. En este sentido, el acto del Escorial me parece inmoral.

—¿Qué piensa de Gil Robles?

—Prefiero no decirlo ya que se encuentra aquí al lado. Yo, a diferencia de él, guardo las normas del decoro—dijo Primo de Rivera.

—¿Cree que se implantará el fascismo en España?

—El fascismo es un movimiento universal que en cada país tiene sus características propias. En España coge la apariencia de una síntesis entre lo nacional o lo social. Es lo único que puede dar solución a los problemas del país. Si es una solución solo social, será marxista. Si solo es nacional, no perdurará.

—Sin embargo no parece que ahora mismo en España los vientos sean favorables al fascismo...

—Tampoco son contrarios. Lo que hay sobre todo es confusión. La gente cree que el fascismo es distinto de lo que en realidad es. Yo estoy aquí para aclararlo.

—¿Y bien? ¿Cómo debe ser el fascismo español?

—No debe ser de derechas

La Irene i el Francesc es miren un a l'altre.

—Yo no soy de la derecha como la gente suele creer. Yo soy revolucionario antes que reaccionario. En la España actual, por ejemplo, me parece encomiable la actitud de los sindicalistas. Por lo menos en sus carnes fluye vitalidad... Prefiero este espíritu espumoso que el de otros que parecen muertos. Dirigeix la seva mirada a Gil Robles que es troba a l'altra costat de la sala.

—Al final me veré forzada a estar de acuerdo con usted—dijo la Irene.

—No me interesan las derechas como no me interesan las izquierdas. Tienen un solo punto de vista. Los españoles necesitan que alguien les mire de frente y no de perfil. Necesitan una unión espiritual.

—¿Espiritual?

—De espíritu nacional! La formación de tal espíritu es una tarea intelectual. Hay que educar a la gente en la racionalidad. Sin más engaños. Hay que tomarse las masas en serio, no para incitarlas a manifestaciones aquí y allá y actos en el Escorial...

—La cuestión de Cataluña...¿cómo la trataría usted?

—Dentro de una nación, ninguna tierra puede estar en pugna continua con otra porque esto significa que no hay nación. España, como nacional es una unidad de destino y punto. Sus distintos caracteres, costumbres, lenguas... todo esto está de más y nada tiene que ver con lo otro.

—No hi ha per on agafar-ho això...—dijo en veu baixa el Francesc Madrid a la Irene.

—¿Cómo dice? —pregunta en Primo de Rivera que ho ha sentit

—Nada, nada—diu la Irene—muchas gracias Don José Antonio.

—A disponer...—diu amb un últim i sec somriure.

Els dos periodistes tornen al seu racó preferit.

— És clavat a en Rodolfo Valentino! T'hi has fixat? —diu la Irene Polo.

—Ara en Gil Robles no està ocupat. Què et sembla si entrevistem algú que sí té possibilitats de ser cap del Govern? —diu en Francesc Madrid.

Ara es dirigeixen al lateral oposat d'on es situa Primo de Rivera. Gil Robles sembla l'antítesi del fill del dictador. Està flàccid, és pàl·lid i calb. Tot i així és l'home del moment, doncs no ha estat un segon sol que ja se li ha reunit un seguit de persones que l'adulen i li fan de satèl·lits.

—Don José María Gil-Robles, ¿nos permite una entrevista?

—Adelante.

—¿Que opináis del acto del Escorial?

—Ha ido todo según lo planeado. Demostró que nuestra fuerza va en aumento. Acción Popular es hoy en día el partido más numeroso y major organizado de cuántos hay en España.

—¿Ve futuro para el fascismo en España?

—Ninguno. No le veo futuro alguno. Sí que veo futuro a mi formación, la derecha que siempre ha estado ahí. No es momento de llevar a cabo experimentos extraños en España.

—¿Qué opina de los partidos fascistas Españoles como Falange o Renovación Española?

—Tienen buenas intenciones, pero muy poca fuerza. Y cada vez menos.

—Cuando usted llegue al poder, porque es casi seguro que llegará este momento...(en Gil-Robles assenteix, sembla satisfet amb l'afirmació), ¿cómo tratará la cuestión de Cataluña?

—Muy sencillo. Hay una legalidad que nosotros respetamos mientras el pueblo catalán esté conforme. Si no surge un movimiento que reivindique otra cosa, nosotros respetaremos la ley.

—Aun así mantiene diferencias ideológicas con el Gobierno de la Generalitat

—Y las respetamos igualmente. Respetaremos todo lo que ahora le ha estado reconocido a Cataluña por el Estado.

Un home es dirigeix cap a Gil-Robles i reclama la seva atenció.

—Disculpen.

La Irene i en Francesc tornen al seu racó

—Ara tot son bones paraules, però quan entri al govern... —diu en Francesc

—Francesc no em trobo massa bé. Estic cansada i crec que el xampany m'ha regirat l'estómac... vaig a seure un moment. —diu la Irene.

—T'espero aquí.

La Irene Polo marxa cap a un passadís que és a les fosques fent tentines. Passa unes quantes habitacions a les fosques. Finalment roba una lloc que sembla perfecte per reposar. Un saló elegant amb un sofà i una llar de foc que és apagada. No obra cap llum i s'estira al sofà.

De sobte sent unes veus darrere seu. Algú ha entrat a la sala i és just darrer del seu sofà. La Irene en reconeix a un per la veu. És en José Antonio Primo de Rivera. L'altre és un desconegut que parla un castellà amb accent italià (Els veiem perquè s'ofereix un pla on es veu la Irene al sofà i els dos conversant darrere.)

—He recibido noticias de Italia esta mañana. Han aprobado la subvención. Falange recibirá 50.000 liras mensuales—diu la veu amb accent italià.

—Sé que ahora parece inverosímil. Pero si los acontecimientos se precipitan, la Falange podría tal vez intentar pronto la conquista del poder—respon Primo de Rivera.

—Sé que eres hombre de palabra, Jose Antonio. España estará orgullosa de tener en frente un líder como tu, que valore lo sustantivo y que respeta los valores fundamentales del movimiento. Sin duda, eres *il Duce* que España necesita.

—Si cuando los anarquistas pusieron el país patas arriba hubiese tenido dinero... si ya tuviese mis fieles escuadrones... las revoluciones anarquistas las habría arrancado de raíz apenas horas después de su inicio.

—Calma, José Antonio, calma. Ahora mismo necesitas organización. No debe quedar hombre ni mujer en España que no oiga el nombre de Falange Española. Especialmente dentro de las casernas...

—Muchos militares sienten simpatía por nuestra causa y muchos más nos conocerán mañana. Como dice Spengler, A última hora, siempre ha sido un pelotón de soldados el que ha salvado la civilización. Y yo no puedo permanecer impasible ante la disolución de la Patria. En España hay que poner fin a la estéril dialéctica parlamentaria. Hay que volver a la dialéctica de los puños y las pistolas. Si hay que hacerse con las armas, así se hará!

Els dos personatges surten de l'habitació. La Irene ho ha escoltat tot. Espera un temps prudencial i torna al saló principal. Ja no es troba malament però està molt pàl·lida.

—Irene, em sembla que el xampany no t'ha fet bé a l'estómac.

—No és el xampany. És un discurs que no m'ha fet bé a l'estómac!

La Irene Polo i en Francesc Madrid son al saló-fumador de l'hotel. Ella just acaba d'explicar-li la conversa amb Primo de Rivera.

—Carai! I semblava tan bon noi...—diu en Francesc Madr.

—Ja pressentia que darrere de tanta bellesa s'hi amagava alguna cosa podrida—diu la Irene Polo—Francesc, si no cuidem aquesta República ens la prendran de les mans. Només cal que tota aquella gent que ha anat a veure en Gil-Robles i uns quants més facin una marxa com a Itàlia i el més llest s'hi posi al capdavant.

—I en Primo de Rivera sí que és llest, sí... de moment ja li està prenent quartos al govern Italià—diu en Francesc.

—No és per fer-ne broma—diu la Irene—tal com van les coses... d'aquí poc ja tindrem en Gil-Robles al govern. Per això vam proclamar la República?

—En aquests moments és quan em ve a la memòria la frase aquella de *il Gattopardo*...com era? Sí... allò de canviar perquè tot segueixi igual. És això el què està passant?

—Què està passant? Ja no en tinc ni la més remota idea!—diu la Irene mentre s'aixeca para dirigir-se a la seva habitació.

Capítol 8 - Els fets d'octubre (1934)

En una cafeteria del centre de la ciutat. La Irene està asseguda a la terrassa amb un home jove, d'una trentena d'anys. És el pintor Miquel Villà i Bassols, amic de la Irene. Prenen un cafè i conversen distesament.

—Doncs si, noia. Últimament t'has fet cara de veure—comenta l'home.

—És el que té ser periodista, vaja. L'actualitat no descansa—respon ella, amb entusiasme.

—Això rai, fa pocs anys no en teníeu tanta, de feina! Al menys pel que fa la política. Ara, en canvi, aneu de bolit. És ben bé que alguna cosa dolenta havia de tenir la República...

—I que duri, Miquel! No saps el goig que em suposa el estar vivint de primera mà aquest històric moment. I a més a Barcelona, on tot plegat és encara més interessant. Treballar no em suposa cap mal de cap, al contrari!

—En fi, si tu ho dius...

—Per a què te'n facis una idea, és com si tu haguessis nascut a París a finals del segle passat. Oi que haguessis estat pintant tot el dia? Doncs el mateix! — els dos es fiquen a riure.

—Cada boig amb el seu tema... Ja me'n faig càrrec, doncs. I a quin diari estàs, ara?

—A L'Opinió.

—Encara? Jo em pensava que ja hauries canviat de feina com a mínim mitja dotzena de vegades. A vosaltres us va això de la promiscuïtat...

—Bé que ens hem de guanyar les garrofes! Mentre vosaltres seguiu acaparant l'atenció dels mecenes, no ens queda una altra que sobre-explotar-nos—els dos riuen una altra vegada. La Irene pregunta — I tu què? L'última vegada que vaig veure anunciada una exposició teva era la de Primavera, a la Sala Parés.

—Cap novetat, ves. Com ja vaig fer l'any passat, i com espero fer el vinent si res no m'ho impedeix. Mentre, segueixo pintant fruita.

—Brindem doncs, per la monotonia de la teva rutina.

—I per la imprevisibilitat de la teva.

Els dos alcen les tasses de cafè i brinden.

Breu el·lipsi. La conversa segueix. Ja fa estona que hi són i han canviat de temes diverses vegades.

—I d'amors com vas, Irene?

Ella no li fa massa cas, i amb cara d'indiferència pren el cafè i fa un glop breu abans de respondre.

—No estic per entretenir-m'hi. Em passo el dia a la redacció. En fi, el deure em reclama!—en aquest moment passa una noia de l'edat de la Irene i força bonica per davant de la terrassa. Ella se la mira de fit a fit i acte seguit li pica l'ullet al Miquel—Tot i que no em nego una excedència de tant en tant.

Una vegada més, els dos riuen. Aquesta vegada, però, els interromp el so de la ràdio de la cafeteria. Algú ha apujat el volum en sentir una notícia important. La gent comença a situar-se al voltant de l'aparell, expectant. A la Irene li falta temps per fer un salt de la cadira i fer-se un lloc entre la desena d'homes que s'hi han acostat i situar-se a primera fila. Escolta.

“El cap de govern, Ricardo Samper, es dirigeix en aquests moments al Congrés per presentar la seva dimissió al capdavant de l'executiu. L'escoltem: 'No quiero ser más extenso. Estoy satisfecho de la obra de los ministros, pero no de la mía, porque cuando termino una obra siempre pienso que si la volviera a emprender lo haría mejor. De todas suertes, antes de terminar he de hacer constar mi gratitud a la minoría radical y a su jefe, que es el mío, y a los demás grupos que otorgaron su voto de confianza, que fue más obra de su generosidad que de mis modestos merecimientos'” Se senten molts aplaudiments.

La Irene torna a seure's amb el Miquel. S'acaba el cafè amb calma mentre ell l'interroga amb la mirada. Deixa la tassa al platet, i somriu.

—Em sembla que se'm gira feina.

A la redacció de l'Opinió. Hi ha molt moviment. Mitja dotzena de periodistes escolten la ràdio mentre no paren de fumar. Mentre, totes les taules estan ocupades per companys que teclegen a tot drap. La Irene, en una cadira, llegeix La Vanguardia.

“Información nacional: Madrid. La crisis, solucionada. El señor Lerroux forma gobierno. El nuevo Gabinete está integrado por 8 ministros radicales, 3 de la CEDA, 2 agrarios, un liberal demócrata y un independiente”

La Irene torna a fixar-se en el que ha llegit: 3 de la CEDA. Aixeca el cap i murmura que “això no acabarà bé”.

Es dirigeix cap al grup que escolta la ràdio.

—Hi ha res nou?

—Com esperàvem, l'Aliança Obrera ja ha cridat a la vaga general.

—Jo he sentit que els escamots d'Estat Català ja han sortit al carrer a lluir l'uniforme. N'hi ha milers!

Arriba en Josep Maria de Sagarra a la redacció. Tots van a trobar-lo. Deixa la jaqueta i el barret al penjador i s'asseu.

—He parlat amb en Tarradellas... em sembla que en Companys ha perdut un bull.

Els periodistes comencen a murmurar (“ja ho deia jo!”, “el que faltava”), però no l'interrompen.

—M'ha confirmat que ha encarregat a en Dencàs formar un comitè revolucionari. De fet, ja fa temps que ho va fer. Tot va començar amb la negativa de Madrid a la llei de conreus que

havia aprovat el Parlament. Però sembla que ara ha decidit moure fitxa. Hi haurà una insurrecció armada, i en Companys n'és el principal instigador.

Tornen a murmurar, però tots segueixen expectants.

—Es veu que demà té pensat dirigir-se al país des del balcó. És ben bé que no estan contents si de tant en tant no proclamen alguna cosa...

Sense que ningú se n'adoni, la Irene s'ha apartat del grup, ha agafat la jaqueta i ha sortit de la redacció. A dins, comencen les corredisses i l'activitat és encara més frenètica.

La Irene camina pels carrers de Barcelona. Homes uniformats comencen a ocupar els carrers i a patrullar-los. Són els escamots d'Estat Català. La Irene se'ls mira amb recel. Finalment, arriba a on es dirigeix. L'edifici on sap que es reuneixen els membres de la CNT. Des de fora, sent crits. De sobte, la porta s'obre i l'Ocaña surt corrent. No veu la Irene i xoca amb ella, caient els dos a terra. Ell la mira durant un instant, i somriu. S'aixeca, afaga un paper que li havia caigut, i arrenca a córrer una altra vegada. Acte seguit, se sent un tret que algú ha disparat des de l'edifici, però la bala es perd i l'Ocaña segueix corrent. El Víctor apareix per la porta, perseguint-lo, però després d'empaitar-lo uns metres se n'adona que es en va. La Irene ho ha observat tot, encara des del terra. En Víctor, maleeix en veu baixa i a continuació es posa a cridar.

—Desgraciat! Corre, però tard o d'hora t'enxamparem! Ja pots afanyar-te a amagar-te perquè has begut oli! M'has sentit? Ets pell!—mentre insulta l'Ocaña, que ja és a més de 100 metres, fa el símbol de "botifarra" amb els braços. Finalment, es gira i veu la Irene—Irene... I tu, què nassos fas aquí?

—He sortit a passejar per la ciutat, per veure homes en uniforme, i clar, passava per aquí...—comença a dir ella, mig en broma, com si no li donés massa importància, mentre s'aixeca.

—Sí, sí, el que tu diguis.

—Sembla que teniu problemes—la Irene s'acosta al Víctor i li posa la ma a l'espatlla — Víctor, què ha passat?

—Aquest desgraciat de l'Ocaña...—crida una altra vegada—M'has sentit? Desgraciat, t'he dit!—es calma una altra vegada—Ens ha traït.

—Com? Però, no es dedicava a espionar els grups feixistes?

—Se suposava que sí, però ja veus que poc li ha costat canviar de bàndol. No m'estranyaria que tot aquest temps els hi hagués estat passant informació nostra.

—Aleshores, era ell... Víctor, he vist que portava un paper. Semblava important, perquè s'ha pres la molèstia d'agafar-lo després que li caigués. Què era?

—Una llista, de noms. Una llista que si cau en les mans equivocades haurem begut oli—respon el Víctor, amb un to críptic.

Ha passat una estona. El Víctor i la Irene estan assentats en un banc. Fa molt que conversen, i ell està més calmat. Els dos fumen.

—Així que des de la CNT no recolzeu la convocatòria de vaga...

—No. Els deliris catalanistes del Companys no van amb nosaltres. Nosaltres estem per la revolució. I punt.

—No sortireu, doncs?

—Ja et dic que això no va amb nosaltres.

—Quina llàstima, doncs. Els brètols que busquin brega segur que trobaran a faltar uns quants cenetistes disposats a estomacar-se amb qui calgui—la Irene es mira de reull el Víctor, però aquest segueix fumant, impassible. Ella posa la mà a l'espatlla del Víctor, i li dóna uns quants copets, com si el consolés—Hi ha qui diu que els sindicalistes només treballem quan fan vaga. Però ja veig que vosaltres ni això, tu!—intenta sonar divertida, però s'adona que el Víctor no està d'humor i desisteix. Els dos segueixen fumant.

—Suposo que demà estaràs entretinguda—diu ell, finalment.

—Bé, no crec que m'avorreixi.

—Treballaràs des de la redacció o sortiràs al carrer?

Ella se'l mira i somriu de manera còmplice. Ell no necessita res més per entendre-la.

—És veritat, quina pregunta més estúpida...—el Víctor fa una calada i es queda mirant el cel. Al final, gira el cap cap a ella amb cada de preocupació—Irene, ves amb compte.

Aquesta part del capítol ha de ser, sobretot, visualment espectacular. No hi ha pràcticament diàleg, només acció. Es veu una massa de gent combregada davant del Palau de la Generalitat, rodejat per Mossos d'Esquadra. Hi ha qui porta estelades o senyeres. La Irene està enmig de la gentada, amb posat seriós i amb la llibreta i la ploma a punt. Finalment, surt Lluís Companys al balcó. Espera a què la gent deixi d'aclamar-lo i comença a parlar.

—En aquesta hora solemne, en nom del poble i del Parlament, el Govern que presideixo assumeix totes les facultats del Poder a Catalunya, proclama l'Estat Català de la República Federal Espanyola i en restablir i fortificar la relació amb els dirigents de la protesta general contra el feixisme, els invita a establir a Catalunya el Govern Provisional de la República, que trobarà en el nostre poble català el més generós impuls de fraternitat en el comú a nhel d'edificar una República Federal lliure i magnífica.

La plaça queda inundada per crits de "Visca Catalunya" i "Visca la República".

A partir d'aquí, se succeeixen imatges dels fets que van tenir lloc aquella nit, intercalades amb altres de la Irene recorrent la ciutat.

Alejandro Lerroix declara l'estat de guerra, i l'exèrcit es comença a encaminar cap a la Plaça de Sant Jaume, on només hi queden els Mossos que fan guàrdia.

L'edifici del CADCI, a la rambla Santa Mònica, és escena d'una lluita important. Allà s'hi han atrinxerat una trentena d'homes armats. L'exèrcit es presenta allà per enunciar que es declara l'estat de guerra, i una descàrrega fereix tres militars. A partir d'aquí, comença l'intercanvi de trets. Les casernes de Drassanes disparen els seus canons contra l'edifici. Finalment, després de moltes baixes els resistents es rendeixen.

A la Sala Mozart també s'hi ha atrinxerat un grup d'homes. És al carrer Canuda, on han arrencat les llambordes del carrer per fer-ne barricades.

A la Plaça d'Espanya, les vies dels tramvies queden inutilitzades per taulons. A Passeig de colom, apedreguen vehicles. A Universitat i Pelai trenquen a pedrades els vidres de tramvies

i busos. A Plaça Catalunya llancen una ampolla de líquid inflamable dins un tramvia. El foc és espectacular, i es forma una cadena de persones per intentar apagar-lo amb galledes d'aigua.

L'exèrcit arriba davant de la Generalitat, amb el General Batet al capdavant. Els canons disparen contra l'edifici. Els Mossos, dirigits per Frederic Escofet no es rendeixen i defensen la Generalitat fins al final. Al final, després de moltes baixes, l'exèrcit aconsegueix prendre el palau.

La Irene arriba a la redacció de l'Opinió. És de matinada. S'assenta a escriure, però se n'adona que a l'ambient es respira quelcom sospitós. Li ho pregunta al periodista del seu costat. Ell la mira estranyada.

—Com? No te n'has assabentat?

Ella se'l mira amb temor, i traga saliva.

—L'exèrcit a pres el Palau de la Generalitat i ha detingut el president i el govern. També han anunciat que l'estatut de Catalunya queda suspès. Indefinidament.

Capítol 9 – El lament de Margarida (1935)

La Irene Polo i en Carles Sentís son a la redacció del diari.

—Irene felicitats pel teu article, el de Hores de cuarto fosc! Subscriu tot el que dius. Realment és com si Barcelona estigués tancada en un cuarto fosc del que no sap on sortir. Des d'allò del 6 d'Octubre...

— Gràcies Sentís. Me'n alegro almenys que l'hagis pogut entendre... perquè la meitat de l'article era un pegat de tinta negra

—I això és bon símptoma Irene. En temps com aquests, un periodista que no és censurat és un mal periodista.

—Mai pensava que tot això pogués tornar a passar. És quan perdem les coses que ens adonem del seu valor. Almenys durant una temporada vam ser completament lliures.

—I tornarem a ser-ho! Tot es resolrà a les pròximes eleccions, creu-me. La dreta s'enfonsarà i la República tornarà a ser autèntica!

La Irene Polo es davant d'una casa vora del mar. Truca el timbre i el servei la fa passar. Allà mateix, a el Hall s'hi troba a Margarida Xirgu que està assajant al hall mateix davant d'un mirall. Recita uns versos de l'Obra "Doña Rosita la soltera", que haurà d'interpretar més tard:

"Es querer y no encontrar el cuerpo; es llorar y no saber por quién se llora, es suspirar por alguien que uno sabe que no se merece los suspiros. Es una herida que mana, sin parar, un hilito de sangre y no hay nadie, nadie del mundo, que traiga los algodones, las vendas o el precioso terrón de nieve."

Irene Polo està visiblement fascinada per veure aquesta actuació improvisada. La Xirgu, però veu que està sent observada a través del reflex del mirall i s'atura.

—Hola. Vens per parlar d'en Valle-Inclán, oi? —pregunta la Margarida

—Sí. Sé que vostè li tenia molt d'afecte. L'acompanyo en el sentiment.

— Gràcies. De sentiment a mi mai me'n ha faltat. I ja em veus! Mor d'un amic excels com Don Ramón i jo, aquí, amb el cap a un altre món. Però el sentiment me l'he de guardar pel teatre. L'espectacle mai s'atura.

—Doncs ara tindrà ocasió de parlar una mica de Don Ramón. I no escatimi en sentiments...

—Gràcies bonica. Anem al saló?

A partir d'aquí l'entrevista transcorre tal i com passa a *La Xirgu parla de Valle-Inclán a «Última Hora»*.

Quan s'acaba l'entrevista, la Irene Polo i la Margarida Xirgu surten rient del saló.

—Gràcies bonica! No saps el bé que m'ha fet aquesta estona—diu la Xirgu.

—Sóc jo la que ha d'estar agràida. Vostè és sense cap mena de dubte l'actriu més immensa que he tingut el gust d'entrevistar.

—Oh, que sóc la primera?—diu Xirgu rient.

—I rai! Pensi que vaig entrevistar a Buster Keaton.

—Calla, calla Irene. O aquesta nit sortiré a l'escenari tota vermella!

—Adéu Margarida!

—Adéu Irene. Si mai vas a veure'm al teatre vine a visitar-me al camerino

—Per descomptat que ho faré

La Irene Polo i el fotògraf Manyosa són al port de Barcelona. Es dirigeixen a un vaixell que està amarrat i molt vigilat per la Guàrdia d'Assalt. Ara toca esperar.

—Com has sabut que avui traslladaven els consellers? —pregunta en Manyosa.

—En Martí Barrera, que és a l'hospital, ha rebut avui la una visita dels civils per saber si podia viatjar cap a Madrid— diu la Irene Polo—Així que deu ser aquesta nit.

Efectivament presencien el trasllat de Lluís Companys i de la resta del govern català des del vaixell Uruguay cap a uns camions que els duren a Madrid. Hi ha una quantitat immensa de Guàrdies Civils i Guàrdies d'Assalts comparat amb el reduït nombre de presoners.

—Civils fent operacions amb nocturnitat i traïdoria! Realment hem fet un pas enrere... —conclou la Irene Polo.

La Irene Polo és a Madrid en un jutjat. Quan surten els acusats veiem clarament on som: són Lluís Companys i els consellers de la Generalitat i els estan jutjant pels Fets d'Octubre del 34. La Irene s'ho mira juntament amb Josep Maria Massip, l'altre enviat especial.

Es veuen algunes de les intervencions dels detinguts.

Josep Maria Lluhí, Conseller de Justícia: Argumenta que una autonomia com la catalana té sentit dintre d'una República democràtica i liberal i això estava en perill des que la CEDA va entrar al Govern.

Es veu com l'acusació fa tota mena de preguntes agressives sobre la vaga general, la intervenció de la FAI el 6 d'Octubre i el sentit de la proclamació de l'Estat Català i la República Federal Espanyola.

Mentre es veu una imatge de Lluís Companys decaïgut bé per agustina o per avorriment. El seu cap gairebé travessa els seus genolls.

A continuació van passant diversos consellers que són sotmesos al mateix procés. Veiem només imatges de la seva actitud davant les preguntes. Comorrea, conseller d'Agricultura està serè. En canvi, Martí Esteve, conseller de finances, es manté nerviós i sua.

A la sortida dels jutjats, Irene Polo parla amb Àngel Ossorio, l'advocat encarregat de defensar el govern català. Aquest li explica que la defensa es basa en demostrar que el govern català va actuar com va poder en circumstàncies extremes i que la declaració de l'Estat Català, si al final no té efectes polítics no és matèria judicial. Però quan la Irene Polo li diu pregunta que quin creu que serà el resultat del procés judicial, Ossorio respon que s'hauria de ser tonto per no veure'l.

És el dia següent i assistim a una repassada de la figura de Companys per part de l'advocat Àngel Ossorio tal i com es decriu a *Queda vista per sentència la causa dels ex-consellers de la Generalitat a La fascinació del Periodisme*.

El mateix dia que la Irene arriba de Madrid se'n va a la redacció del diari. Explica a la resta de periodistes com ha anat el judici. Escolten mentre la Irene Polo es desfà d'elogis de l'advocat defensor de Companys i es lamenta que tot "sigui en va"

Se li acosta un periodista i li atansa un sobre. "Aquest matí han portat això per tu, Irene." La Irene Polo l'obre i hi troba una nota anònima que la cita aquesta nit a la Plaça Reial. Mira el rellotge i veu que s'ha d'afanyar.

Es tracta de l'Ocaña. La Irene se sorprèn de veure'l.

L'Ocaña li vol entregar la llista de noms.

—Però de què serveix? Qui són aquestes persones?—pregunta la Irene Polo.

—No ho sé pas... només sé que aquests noms són la clau per accedir a l'arsenal d'armes de la CNT. Es parla de milers i milers de fusells, dinamita etc. Aquesta llista atorga el poder a qui la tingui de posar en marxa una revolució.

—I l'has entregat als feixistes de l'Espanya Club!

—Sí, i ara els hi he pres per entregar-te-la a tu.

—Perquè l'he de tenir jo? —pregunta la Irene Polo.

—La veritat és que ja m'és igual qui la tingui—respon l'Ocaña —Els de dretes han resultat ser tan desagrats com els d'esquerres. S'omplen la boca d'honor i de patriotisme però són igual dem mesquins que la resta.

—Què busques tu? Honor? Glòria? Poder?—pregunta la Irene.

—El que busco ningú està en condicions de donar-m'ho. Per això ja tot m'és igual. Queda't la llista. Crema-la si això et fa sentir millor.

L'Ocaña es gira i la seva silueta negra s'esvaeix entre les voltes de la Plaça Reial.

La mateixa nit la Irene Polo camina pensativa pels carrers de Barcelona. Tot caminant ha arribat al Paral·lel. S'atura just davant d'un teatre. Veu un cartell immens que anuncia una obra interpretada per Margarida Xirgu. És "Doña Rosita, la soltera" de Federico Garcia Lorca. L'obra ja ha començat però presa d'un impuls la Irene Polo convenç la taquillera que la deixi entrar.

Irene Polo al teatre veient l'obra. Està completament absorta amb allò que té davant seu. La Xirgu recita un paratge que li és familiar.

Es querer y no encontrar el cuerpo; es llorar y no saber por quién se llora, es suspirar por alguien que uno sabe que no se merece los suspiros. Es una herida que mana, sin parar, un hilito de sangre y no hay nadie, nadie del mundo, que traiga los algodones, las vendas o el precioso terrón de nieve."

Tornem a la Irene Polo. D'un ull li cau un refiló de llàgrima.

Quan l'obra acaba es dirigeix al camerino. Dubta de si trucar a la porta. Al final, noc, noc.

Surt la Margarida encara amb el vestit que duia a l'escenari. Sembla encantada de veure-la. Li diu a la Irene Polo que fa mala cara.

—Deu ser de l'emoció, Margarida!

Passen una bona estona al camerino xerrant. Assistim a fragments de la conversa. La Xirgu dient "En Federico Garcia Lorca ja gairebé el tinc convençut perquè m'acompanyi a Amèrica. Serà una gira fantàstica" La Irene Polo dient: "I mentre jo era sota les mines enraonant amb els miners, uns brètols van cremar la caserna de la guàrdia civil" La Xirgu dient "Vaig haver de treballar de valent en una fàbrica per poder tirar endavant. Però el meu cor sempre mirava cap el teatre" Irene Polo dient "Jo també vaig haver de treballar en una fàbrica!"

Finalment assistim a l'evidència que la Irene ha estat explicant a la Margarida Xirgu el què li ha succeït aquesta nit mateixa "I ara tinc aquest condemnat paper i no sé què se suposa que n'he de fer."

—Irene, t'hi capfiques massa. Si jo visqués amb aquest ai al cor ja hagués patit un cobriment —diu la Xirgu.

—No pateixis Margarida. Si jo sortís a l'escenari també en patiria un!

—Escolta, Irene. Uns quants membres de la companyia hem decidit fer un parèntesi entre tanta gira i tant viatge entre Madrid i Barcelona. Volem anar a un lloc que sigui a prop, però a la vegada lluny de tot. Crec que et faria molt de bé esvair-te una mica i venir amb nosaltres.

—No sé Margarida... al diari no sé què em diran...

—Els dius que escriuràs els reportatges més bells que hauran llegit mai. T'estic parlant d'Eivissa!

Capítol 10 - Eivissa (1935)

Aquest capítol ha de ser més contemplatiu i ha d'aprofundir en la relació entre la Irene Polo i la Margarida Xirgu.

No tothom sembla content amb la presència de la Irene. Ella i la Xirgu exhibeixen una bona sintonia. Però Miguel Ortín, un dels actors que sol compartir escenari amb la diva es mostra fred i distant amb la Irene Polo.

En una ocasió, de nit, la Irene veu a la Margarida Xirgu i el Miguel Ortín fer-se un petó amagats fora de la casa.

La Irene quan no està amb la Xirgu es dedica a escriure les seves *Postals d'Eivissa* recollides a l'antologia *La fascinació del Periodisme*. Quan la tarda cau i ja ningú és a la platja ella s'hi dirigeix i s'hi banya nua, tal com feia a Barcelona. Tot i trobar-se entre actors no tothom ho veu amb bons ulls. La Xirgu, en canvi, no la jutja. Més aviat li provoca riure.

La Margarida i la Irene solen parlar de la República, de política i de les peripècies de cada una. La Irene Polo torna a parlar de la Llista amb els noms que condueixen a les armes. Li diu a la Xirgu que l'hauria de llençar al mar ara mateix. Ella diu que no s'hi capfiqui. Que no veu com un paper amb tot de noms escrits pot fer cap mal. La Irene li explica que potser són els noms de propietaris de pisos francs que tinguin armes. Però estranyament, no aconsegueix trobar qui són aquests propietaris. És com si no existissin.

En una ocasió, ja cap al final del viatge la Margarida Xirgu li diu a la Irene que Garcia-Lorca li ha fet saber que no anirà de gira amb ella. Diu la Xirgu que necessita que algú s'ocupi de la premsa. Li proposa a la Irene que sigui ella i que, per tant, l'acompanyi de gira a Amèrica d'aquí a uns mesos. Ella està força sorpresa per la proposta. S'ho pensarà.

Capítol 11 - La decisió (1936)

La Irene és a la redacció parlant amb un company. Parla de la Xirgu i de com anirà amb ella de gira per les Amèriques. La resta de companys de la redacció comenten "altre cop amb això..."

Algú avisa a la Irene de que li han deixat un missatge. Diu de quedar a una hora concreta a la Plaça Reial. La Irene ja s'imagina qui és.

Més tard surt al carrer. A fora de la redacció una munió de gent mira els titulars. Els periodistes els escriuen en pissarres que penjen de la paret de l'edifici de la redacció. El titular diu que "Els republicans d'esquerres i els socialistes junts en coalició per les pròximes eleccions" i un altre que diu "Companys encapçala la llista del Front Popular a Catalunya" La munió de gent comença a cridar "Llibertat pels presos!" i "Companys, fora de la presó!"

Es dirigeix a la Plaça Reial per trobar el misteriós personatge que l'ha citat. Allà hi troba en Víctor, també esperant. Els dos queden sorpresos de veure's.

—Què hi fas aquí? —diu la Irene—Ets tu qui m'ha citat?

—No. Ets tu qui m'ha citat—diu el Víctor mentre es treu de la butxaca un missatge com el que ha rebut la Irene.

—He estat jo—senten ells dos. Es giren i hi troben l'Ocaña.

—Tu! Traïdor! Què n'has fet de la nostra llista? Ja l'has venut al millor postor? —diu el Víctor.

—No. De fet la llista ja no la tinc jo. Ni els feixistes del Club España... —diu l'Ocaña

—I on para, doncs? —pregunta en Víctor.

—La tinc jo —diu la Irene.

—I no me n’has dit res? Una altra traïdora! La llista és propietat del sindicat—diu el Víctor

—Segur? I les totes les armes? Per què es tracta d’això, no? La llista condueix a un arsenal d’armes. Que ves a saber d’on les heu robat!

—I perquè les vols, tu? No és la teva lluita Irene—diu el Víctor—Les armes sabem on estan. La llista l’únic que permet és accedir-hi ràpidament.

—Víctor d’aquí poc hi haurà eleccions. Hem passat un any dur des que la CEDA va entrar al govern. Però ara tot pot canviar. Hem de confiar que a partir d’ara aquest pot ser definitivament un país pacífic. No podem estar condemnats sempre a la violència.

—Jo no hi comptaria—diu l’Ocaña.

—Com? —diu la Irene Polo.

—Per això mateix us he citat. Veureu, de tant en tant encara vaig al local del Club España. No saben que vaig ser jo qui els va robar la llista. I creieu-me, ho consideren una gran pèrdua. Ara els feixistes del Club España estan canviant d’estratègia. Tenen un perfil baix i no fan grans cridòries ni bretolades. Esperen a veure què passa en les pròximes eleccions. Si guanya la dreta no passarà res. Però si guanya l’esquerra...es parla de l’estocada definitiva a la República... es parla de cop d’Estat—explica l’Ocaña.

La Irene i el Víctor es queden com estaquirots.

—Quina mena de credibilitat se li pot donar a això? Només son rumors... —diu la Irene.

—I tu Ocaña? Per què ens expliques tot això? Exactament què busques? —pregunta el Víctor.

—Només ajudar uns vells amics...

—De tu no me’n refio un pèl!—diu el Víctor. A continuació es dirigeix a la Irene.

—Irene escolta’m. Si això és veritat necessitem les armes més que mai. Si realment els feixistes pensen en prendre el poder, nosaltres i tota la força de la CNT som els més capacitats per aixafar-los!

—I després què? Després sereu vosaltres qui us llançareu al carrer a fer la revolució—diu la Irene.

—I què faràs tu amb aquestes armes? Que potser us hi anireu vosaltres, els periodistes, a combatre? A la mínima que hi hagi problemes fugireu cames ajudeu-me a creuar els Pirineus!

—Estem perdent el cap per una tonteria. Tot això són rumors. Ara confies en aquest? (senyala l’Ocaña).

—Irene, confia una mica amb nosaltres. No som besties salvatges. Busquem el millor per la nostra classe. Però si realment els feixistes pensen en desestabilitzar la república amb violència hem de respondre. Per la teva classe i per la meva classe. Aquí els diaris ja no ens poden ajudar.

Escolta, jo l’endemà me’n vaig de viatge. Quan embarqui portaré la llista amb mi. Si la vols, d’acord, és teva. Però vull que si demà vens al port de Barcelona a buscar-la sigui una decisió ferma. Vull que hi reflexionis abans — diu la Irene.

Com que ho creu tot dit, marxa de la Plaça.

Caminant pels carrers de Barcelona de nit es troba un cartell d'una obra de la Xirgu de fa temps, vell i estripat. Se'l queda mirant una estona. L'estrip parteix la cara de la Xirgu en dos, una imatge un tant grotesca. Agafa el cartell i ajunta les dues parts per refer la cara i n'aparta la pols. Torna a lluir, gairebé, com si fos nou.

Capítol 12 – Adéu (1936)

En Víctor camina pels carrers del barri Gòtic de Barcelona. És ben aviat pel matí i gairebé no hi ha ningú pels carrers.

En una cantonada, una persona l'atura i li demana un llumí per una cigarreta. De cop, dels carrers adjacents surten dos personatges que comencen a estomacar-lo. S'acarnissen amb ell mentre li pregunten "On és la llista!?"

D'un dels carrers en surt una persona, una mica espantada però que es decideix a cridar "Policia!" Els atacants han de marxar.

Som a la redacció on treballa la Irene Polo, al que té pissarres amb titulars. Un jove surt de la redacció. Un home l'intercepta i el jove té un ensurt. És el Víctor amb un ull de vellut.

—Treballes al diari? —li pregunta el Víctor.

—Sí—respon el jove.

—Coneixes a la Irene Polo?

—Sí. Però no la trobarà pas. És de viatge. Va marxar ahir.

—Amb quin vaixell va marxar. Cap on?

—Amb l'Orinoco. Cap a fer les Amèriques. La trobarem a faltar. Em solia corregir els textos i no es pensi, vaig aprendre molt, tot i que era una mica perepunyetes i...

—Saps si va deixar alguna cosa? Algun paper? —pregunta en Víctor.

—No. Bé, encara ens ha d'enviar una entrevista demà. Entrevistarà a Casares-Quiroga, sap? L'ex-ministre.

— En Casares-Quiroga també és al vaixell cap a Amèrica?

—No, clar que no. Fan escala a La Corunya abans de creuar l'Atlàntic.

El jove encara no ha acabat la frase que en Víctor ja se'n va corrents. Ha sentit tot el que volia.

Ens trobem a la casa del burgès on el Víctor treballava quan va conèixer la Irene. Ell mateix intenta petar el forrellat del reixat amb un roc. Té èxit i sense fer soroll travessa el jardí i es dirigeix a una caseta petita adjacent a la casa. Retira una mampara que cobreix l'entrada de la caseta i hi troba el cotxe Hispano-Suiza. Tot seguit s'hi fica dins, l'engega i travessa el jardí i el reixat a tot drap mentre de la casa surt el servei per veure què està passant. Mentre condueix es mira l'ull de vellut a un dels miralls laterals. Surt de la ciutat i agafa una carretera a tot velocitat.

Mentrestant tornem a l'Orinoco. La història ens ha dut al mateix moment del primer capítol: La Irene Polo i la Margarida Xirgu a punt de marxar d'Espanya cap Amèrica. Revivim alguns moments de l'inici del relat. El rúfol port de la Corunya. En Casares-Quiroga embarcant. La conversa al saló fumador.

Revistem algunes de les paraules del polític que ara cobren més sentit:

"La gente está excitadísima. Si se dan cuenta que les pueden quitar la libertad a los presos, saltará. Todo el país, toda la masa del país está adolorida e indignada y a punto de saltar. Hasta los gallegos, que somos gente fría, están al borde de una algarabía. Falta solamente una chispa.

—¿Cuál cree que puede ser el detonante? —pregunta la Irene Polo.

—Cualquier cosa. Una revuelta de los anarquistas...una trifulca entre comunistas i fascistas... una atropello en un tranvía... ¡cualquier cosa!

—Tengamos fe en que las elecciones de la próxima semana calmen un poco los ánimos—diu la Xirgu.

— Lo peor que nos puede pasar es que de estas elecciones salgan unas Cortes fragmentadas e ingobernables ¡Serían unas cortes inválidas! Esto llevaría a una salida desesperada... ¿Una dictadura? Quizá nos llevaría a algo parecido a lo de Primo de Rivera... O sino será cualquier otra cosa... y será el pueblo, cansado de ser sometido régimen tras régimen, quien lleve la iniciativa —diu Casares Quiroga."

I també: "Ahora mismo este país es una peonza que gira y gira y no sabe dónde caer"

Tornem al Víctor. Condueix tant ràpid pel port de la Coruña que els treballadors se'l miren estranyat. Finalment arriba on l'Orinoco és amarrat. Esquiva el cotxe de Casares-Quiroga que va en direcció contrària i frena en sec. Només baixar crida "IRENE!!"

Ella ja l'ha vist i desembarca de l'Orinoco com si tingués foc entre les cames.

—Víctor! Què carai hi fas aquí?

—Irene...ho sento Irene..

—Què t'ha passat a l'ull?

—Això? Ah, deixa-ho córrer. Vull disculpar-me perquè...perquè...

—Perquè has vingut a buscar la llista.

—Per haver confiat amb mi. Mentre conduïa he fet balanç i malgrat totes les discussions, les cridòries i la merda de política que per tot s'hi fica pel mig...quan te'n hagis anat només tindrè els amics de la CNT que sempre em donen la raó. Serà força més avorrit—diu el Víctor.

—Qui sap, quan torni potser m'he fet feixista i així discutirem encara més—diu la Irene.

—Au va—diu el Víctor rient.

PIIIIP! L'últim toc de l'Orinoco. És a punt de salpar.

La Irene grata la butxaca per trobar-hi quelcom. En treu la ploma que ha estat fent servir durant tota la història. L'entrega al Víctor.

—Té, vull que la tinguis tu—diu la Irene Polo mentre li entrega la ploma.

—No.. no podria...És del teu pare...té valor sentimental...

—Vull que la tinguis tu. A més és un préstec, res més. Penso tornar a buscar-la.

S'abracen mentre canviem breument el punt de vista. Anem a dalt del vaixell a l'Orinoco on hi ha la Xirgu i la criada. Revivim un altre moment del primer capítol.

“—Deu ser algun pretendent de la Irene—diu la criada.

—No és dona de pretendents la Irene—diu la Xirgu amb un somriure murri.”

La Irene i el Víctor es separen i la noia comença a fer via cap al vaixell.

—Desmunta la ploma i hi trobaràs una sorpresa —diu la Irene—però amb compte la vull trobar sencera quan torni!

En Víctor segueix les seves ordres. Desmunta la ploma i dintre hi troba la llista de noms. Torna a mirar endavant. La Irene ja ha pujat al vaixell i només hi veu una dona se'l mira des de la coberta. Guarda el paper amb la llista a la butxaca, puja el cotxe i torna del mateix lloc on ha vingut.

Capítol 13 - Alçament (1936)

Som de nit en un cementiri. Un grup d'uns trenta homes amb pales a les mans avancen entre les làpides. Un altre home sosté un fanal prop de la seva cara perquè intenta llegir un paper. Porten braçals amb la bandera roja i negra anarquista.

—Has dit Josep Maria López Castany? —diu un dels homes que va llegint els noms de les làpides.

—Sí, aquest sí—diu l'home del fanal.

Tot seguit, l'altre es posa a excavar.

—I Pancraci Serrellach?

—No, aquest no el veig—diu l'home llegint del paper. És la llista de noms que ha portat tant de corcoll a tants.

—Ja tenim la primera tanda! —crida un dels homes que està excavant.

Tots s'acosten a la tomba que han acabat d'excavar. Entre quatre treuen el taüt del fons i el deixen sobre terra. Amb una palanca obren el taüt. No hi ha pas cap cos. Està ple d'armes.

Tots deixen anar un “Oh”, com si fossin els regals de reis.

—Va no ens entretinguem. Ens en falten moltes encara—diu el del fanal.

—Roger Pladevall i Pich? —pregunta un home.

—Sí, aquest també—respon el de fanal.

Mentrestant alguns altres anarquistes agafen els fusells i els posen en uns camions.

Al cap d'unes hores, quan ja clareja, els camions se'n van.

Veiem, però, tot el que han deixat al cementiri: un munt de taüts desenterrats i buits.

Els camions són ens uns descampats de les afores de Barcelona. Per provar les armes, uns quants anarquistes han col·locat el fanal sobre una pedra. El primer d'ells agafa l'arma carregada i dispara. Fa un "puff".

El segon agafa una altra arma, apunta i dispara. Fa un "puff".

Comencen a mirar-se estranyats.

El tercer agafa una altra arma, dispara i fa un "puff"

Al cap d'unes hores, ja han classificat les armes bones de les dolentes. Dos amuntegaments d'armes. El de l'esquerra, immens i inacabable, son les dolentes. El de la dreta, les bones, unes quinze.

Ho sabem perquè l'anarquista encarregat d l'operació es mira la quinzena d'armes amb preocupació finalment ordena "Carregeu-les als camions" La resta es queden al descampat a podrir-se més.

Mossos d'Esquadra i Guàrdies d'Assalt fan una batuda en un local de CNT. El Víctor té la mala sort de ser-hi en aquell precís moment. Se l'enduen a la Comissaria General perquè el local hi ha trobat alguns fusells i pistoles.

A la Comissaria General se li acosta un policia. A jutjar per l'uniforme sembla important.

—Sóc Federic Escofet, el Comissari General d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya.

—Ara sí que em sento important—diu el Víctor.

—Mira, ara mateix els anarquistes sou el què menys em porta de corcoll. Tinc altres preocupacions. Així que t'ho posaré fàcil. Si em dius quantes armes té la CNT i pots indicar-me la seva localització seràs lliure tan bon punt la teva informació s'hagi evidenciat correcte. En cas contrari, per sortir hauràs d'esperar a que jo estigui de bon humor – i últimament amb l'enrenou que tenim no hi estic mai— o que algún tingui tan poc a fer que vulgui apadrinar el teu cas. Què me'n dius?

—Quines armes? —contesta en Víctor.

—Senyor Comissari—diu un Mosso—hi ha dos senyors... que s'han presentat a Comissaria...d'això...són en Durruti i en Garcia Oliver.

—Carai. Devem tenir un pres molt distingit perquè vinguin tant il·lustres visitants.

—No han dit res del pres, Comissari. El demanen a vostè.

—Que?! —diu sorprès Escofet —Fes-los passar.

En Garcia Oliver i en Durruti entren a la sala. Saluden en Víctor i li donen ànims.

—Senyors, a què dec el plaer? —pregunta Escofet.

—Comissari Escofet, venim amb una petició—diu en Garcia Oliver—Creiem que ha arribat un moment d'emergència. Busquem l'interès comú amb vostè, els vostres cossos de seguretat i fins i tot, del poble.

—La CNT té els mateixos interessos que jo? —diu Escofet—Jo diria que no.

—El feixisme és el nostre comú enemic. I vostè que el tinc per una persona intel·ligent segur que se n'ha adonat que alguna cosa s'està coent. Mai la gent havia anar pels carrers tan intranquil·la i mai s'ha respirat a Barcelona aire més dens que el d'aquests dies. I multitud de rumors que salten de boca en boca.

—No m'has de dir res. En això porto treballant els últims dies.

—I tot s'ha enrarit més des de l'assassinat de Calvo Sotelo. Aquella mateixa matinada ja va haver-hi disturbis. El feixisme ja no amaga el cap sota l'àl·la. Arribarà el moment que caldrà combatre'l els seus i els meus colze a colze.

—Jo no us necessito pas. Cal confiar en les forces de l'ordre i en res més. És el què cal en aquests casos.

—I si no n'hi ha prou? Nosaltres estem disposats a ajudar. Però necessitem armes. Tantes com sigui possible. Si un sol home amb voluntat es queda sense fusell podem perdre-ho tot.

—De cap manera! Així que penseu que us donaré armes amb aquesta excusa? I que les tornareu així com així? M'heu pres per ximple? Si us dono armes potser aixafem el feixisme per feina tindrè l'endemà d'aturar la vostra revolució.

—No és bon moment per aquesta desconfiança.

—No us en donaré pas d'armes. No tinc res més dir-vos. Bé, sí. Quan tot això succeeixi no us hi fiqueu pel mig. No us necessito pas. Com menys empreneu millor.

—Aleshores no tenim res més a dir-nos. Passiu bé.

A partir d'aquí assistim als esdeveniments històrics de l'alçament del 19 de Juliol de 1936 a Barcelona. A partir del fet que el Víctor és a comissaria podem donar el punt de vista d'Escofet que era l'encarregat de la defensa de les forces d'ordre. A la vegada, a través de Garcia Oliver i els anarquistes podem donar el punt de vista del carrer.

Alguns dels esdeveniments que han de sortir són:

-L'inici de la rebel·lió a les 4:15 de la matinada amb els militars sortint de les casernes. Hi ha gent que està vigilant-les i informa a Escofet dels moviments que desplega els Mossos i la Guàrdia d'Assalt.

-El primer xoc entre els dos bàndols a la cruïlla entre Diagonal i Passeig de Gràcia. Els anarquistes i altres grups (comunistes, escamots o civils) amb les poques armes que tenen s'uneixen a la lluita.

-Anarquistes i forces de l'ordre lluitant cos a cos. Quan maten un Guàrdia d'Assalt un anarquista agafa el seu fusell i comença a disparar.

-Escofet des de comissaria trucant a sense parar. També Companys es trasllada des de la Generalitat a Comissaria. Escofet convenç alguns generals perquè no s'uneixin a la revolta. La incògnita està ara en què farà la Guàrdia Civil.

-Finalment es posa de part de les forces de l'ordre. Assistim a com la Guardia Civil desfila fins la comissaria per posar-se a les ordres de Companys. El coronel Aranguren dient "A sus ordenes, presidente"

-La lluita ha baixat fins a Plaça Catalunya. Hi ha zones i edificis controlats per l'exèrcit revoltat. Els reforços de les forces de l'ordre surten de les boques dels metros i sorprenen l'exèrcit que ja està desmoralitzat

-Un cop la rebel·lió ja gairebé ha estat aixafada, un grup d'anarquistes es dirigeix cap a Sant Andreu per assaltar una caserna. Hi ha un fotimer d'armes. Les reparteixen a tothom qui en vulgui, la majoria anarquistes disposats a fer la revolució.

-L'endemà, des de comissaria se'n fa la valoració. Victòria pírrica. S'ha aixafat la rebel·lió feixista però és impossible acabar amb la revolució anarquista que s'acaba d'engegar perquè les seves forces no són suficients. A més, les notícies que arriben de la resta d'Espanya són confuses. A alguns llocs la rebel·lió milia sí que ha triomfat. Espanya ha quedat partida en dos.

Capítol 14 – Fent les amèriques (1936-1937)

La Irene Polo és a l'Havana amb tota la companyia de teatre de Margarida Xirgu a punt per embarcar en un vaixell.

Miguel Ortín, l'actor de la companyia que a Eivissa s'havia fet un petó amb la Xirgu, li diu a la Irene que ha de tornar enrere a buscar una maleta que la Xirgu s'ha deixat a l'habitatge de l'Havana. Ella li diu que no hi ha temps, que el vaixell és a punt de sortir. "Fes-t'ho com vulguis Irene, però necessitem aquesta maleta"

Així que la Irene Polo agafa el tren de tornada cap a la ciutat. Aconsegueix la maleta per descobrir que el vaixell ja ha marxat. Ha d'espavilar-se i tornar a trobar la companyia de teatre.

La companyia ha embarcat cap a l'Argentina. Malauradament ella només troba passatge en un vaixell que va cap a Caracas. Des d'allà espera troba passatge fins a Buenos Aires.

Tres setmanes més tard la Irene Polo es reuneix amb la companyia a Buenos Aires. Tothom està mol atrafegat perquè estan preparant una obra. La Irene s'enfada amb Miguel Ortín per haver-li fet anar a buscar una maleta insignificant.

La Irene va a veure la Xirgu. Li explica el què ha passat i li diu que creu que Miguel Ortín té alguna cosa en contra seva...

—En Miguel es comporta de forma vergonyosa—diu la Xirgu—Sempre m'ha estimat i no se'n amaga. Des que va morir el meu primer marit que em va al darrere. És tan carallot que ni es digna a respectar un any de viudetat. Però no és mala persona, el pobre.

La Irene Polo diu que de totes maneres creu que ell mai l'ha volgut a la companyia.

—Perdona Irene però he estat molt distreta. Aquest últim any ha estat molt dur. Ja se'm feia difícil quan va morir en Josep i després en Garcia-Lorca... Tant lluny...i tant desemparat... com es pot justificar aquesta barbàrie? A qui feia mal en Federico?

—És injustificable—diu la Irene.

—Ai Irene. El nostre país s'esvaeix i cada cop més torna a ser una idea. Ja no tindrem país on tornar—diu la Xirgu. Li ensenya un diari que diu que el nord d'Espanya ha caigut en mans dels nacionals i unes fotografies del poble de Guernica.

A partir d'aquí veiem una sèrie de diaris i titulars sobre el desenvolupament de la Guerra Civil a Espanya. "El gobierno republicano se traslada a Barcelona" "Aguantar a las orillas del Ebro: La última oportunidad de la República" i "Cae Barcelona"

S'intercalen amb imatges de les actuacions de la Margarida Xirgu on al finalitzar crida "i Viva la República!"

Som el 1939 a Santiago de Xile en un casament, el de la Margarida Xirgu amb Miquel Ortín. La Irene Polo ha de mostrar el seu desencantament amb aquesta unió. A banda, s'anuncia que el govern franquista confiscarà tots els béns de la Margarida Xirgu a Espanya i que, per tant, no podrà tornar al país. Pràcticament tota la companyia està condemnada a l'exili. La boda de Xirgu amb Miguel Ortín marca un punt de no retorn en la relació entre la Irene Polo i la Xirgu. La Irene se'n va a viure a Buenos Aires.

Capítol 15 - Crònica d'una depressió (1941-9142)

És l'any 1941. Primera imatge del capítol, la Irene al balcó del seu pis a Buenos Aires observant un bonic paisatge urbà. Viu amb la seva família a la capital Argentina.

Veiem imatges que s'intercalen amb textos que són les cartes que la Irene Polo escriu al pintor Miquel Villà:

Segueix mirant les notícies a Europa i les perspectives semblen encara pitjor. D'un diari retalla un mapa que mostra l'expansió dels nazis per Europa. Tota l'Europa central ja ha estat envaïda pel Tercer Reich. També Noruega, Itàlia, França i el nord d'Àfrica estan sota control o influència nazi. I, és clar, allà al mig l'Espanya franquista.

"Estimat Miquel, estic molt desanimada; a mi potser no em passarà res perquè tinc una sort borratxa; però ¿què m'importa si he de veure què els hi passa a la gent que estimo? La gent liberal d'aquest país serà internada, els espanyols reclamats pel govern franquista seran transmesos a Madrid; els que no ho siguin, de reclamats, els empenyan per un quítame allà esas pajas i estarem en un perill terrible. En fi, tot déu hi estarà en perill. És el pas d'una era del món a una altra era; d'una edat a una altra edat; és allò que la Bíblia en deia «diluvi»

La Irene Polo treballant a una perfumeria.

"El Senyor Xavier Serra, el meu nou amo, l'estimo moltíssim i que és tan genial com la Margarida Xirgu i molt més tractable i bona persona"

La Irene Polo, de nit, fent traduccions al francès

"Jo, entretant, he tingut una feinada borratxa. No tens idea de com treballo. Tinc molta feina, però més que feina és la passió, l'entusiasme amb què la faig i l'absorció que això representa, el que em treu del món."

De moment tornem a Barcelona. En Víctor és al centre davant la Universitat de Barcelona. Davant hi ha un mural amb l'escut franquista i dos eslògans. "Háblese la lengua del Imperio" i "España. Una, grande y libre."

Vaga pels carrers sense solta ni volta mentre veiem un gran canvi a la Barcelona de postguerra. Poca gent pels carrers. Molt de silenci. Esquadrons de falangistes i guàrdies civils es passegen com si fossin els amos.

En Víctor passeja pel Paral·lel. Va de bar i en bar i s'emborratxa. Tant embriagat va que ja no pot mantenir-se dret. S'asseu a una cantonada i es queda adormit amb una ampolla de vi a la mà. Quan obre els ulls veu, de lluny uns guàrdies civils que es dirigeixen cap a ell amb intencions poc amables. S'aixeca i corre cap un carreró sense sortida. Es creu vençut. Poc

després arriba un sol Guàrdia Civil. El Víctor queda molt sorprès en veure qui és. Es tracta de l'Ocaña. Es reconeixen mútuament i es queden mirant-se l'un a l'altre. La resta de guàrdies civils pregunten a l'Ocaña "¿Has cogido a este perro vagabundo?" metre que ell, encara mirant al Víctor fixament, respon "No. Ha escapado". Tot seguit l'Ocaña torna amb la resta de guàrdies i deixa al Víctor sol. Tot això li ha portat records. D'una butxaca treu la ploma de la Irene, se la mira uns instants i reacciona només per tirar l'ampolla de vi contra la paret.

Ara tornem a la Irene. Escriu la carta assentada en un banc de Buenos Aires.

"Estic passant uns dies molt dolents. Tinc un decaïment nerviós terrible, i una angúnia que no sé pas si podré resistir en cas que hagi de durar gaire més encara"

La Irene Polo seu al llit mirant per la finestra absorta. La seva germana l'abraça.

"Estic molt ensopida i desanimada. I amb un estat de pertorbació nerviosa que si durava gaire em faria malbé, a pesar de la meva bona costum d'aguantar adversitats de tota mena de tota la vida i la meva propensió indomable a l'alegria i a la serenitat. Un amic al costat m'aniria molt bé"

Llegeix al diari que Stefan Zweig s'ha suïcidat. Al diari hi surten escrites les seves últimes paraules en la carta que deixa: "Creo que es mejor finalizar en un buen momento y de pie una vida en la cual la labor intelectual significó el gozo más puro y la libertad personal el bien máspreciado sobre la Tierra."

Ja has vist el pobre Zweig s'ha matat amb la dona al Brasil, també tip d'Amèrica, segurament. Però a ell, infeliç, no li quedava el recurs d'Ortega d'anar-se'n a Europa, perquè era jueu. Guilla, creu-me. Jo guillaria també de bona gana, si fos sola"

Mentre passeja pels carrers de Buenos Aires veu diversos grups de manifestants que s'esbatussen. Fins i tot se senten alguns trets.

"Tal com va la guerra, la nazificació d'Amèrica fins al canal de Panamà o immediacions, és un joc de poques taules. De fet, l'Argentina, que serà el focus principal, el quartel general de les operacions a Sudamèrica, ja ho està de nazificada, només que encara mig dissimula. Però vull dir que la guerra no trigarà ni un any a traslladar-se a aquest continent, i aleshores aquesta part d'Amèrica, fins al canal, engegarà els seus barcos i avions contra l'altra meitat d'Amèrica que anirà del canal fins a Alaska"

La Irene Polo torna a tenir un diari a la mà. Retalla un altre mapa d'Europa. El retalla del diari i l'enganxa a la paret just a sobre del que havia retallat anteriorment. Pràcticament tot el continent està sota el domini nazi o feixista. El Tercer Reich ja ha començat a envair Rússia. És el punt àlgid de l'Imperi de Hitler.

No estic bona encara i crec que trigaré molt a estar-ho. Prenc potingues a tot drap i per fora em fan algun efecte; però aquest petit efecte no és pas suficient"

Mentrestant recuperem la imatge inicial del capítol: La Irene al balcó del seu pis a Buenos Aires observant un bonic paisatge urbà.

Tornem breument al Víctor. Camina pels carrers com una ànima en pena. S'atura en un edifici abandonat. En rebenta la porta i es cola dins. És la redacció del diari on treballava la Irene. Tot està regirat. La màquina d'escriure jau al terra partida en dues. Les taules tombades i només una cadira de fusta es manté en peu. El Víctor es dirigeix cap al balcó. Des d'allà té una vista privilegiada de Les Rambles de Barcelona, pràcticament desertes de nit. A la mà encara aguanta la ploma de la Irene. Se la mira una última vegada i la llança amb forà pel balcó.

Tornem a la imatge de la Irene Polo al balcó de Buenos Aires. Però aquest cop és a l'altre banda de la reixa del balcó. I es deixa caure.

Tornem a Barcelona. La ploma que ha llençat el Víctor espetega contra el terra. Un bassal de tinta.

FI

5.4. Guió tècnic del primer capítol de l'obra – L'Orinoco

	Descripció del pla	Diàlegs
1	Pla general del port de La Corunya. És un dia boirós i apagat, amb força núvols. Només hi ha un vaixell.	Rètol: La Corunya, 1936.
2	Pla general, ara des de darrera d'un grup de persones que esperen que el vaixell, al fons de la imatge, estigui a punt.	
3	Pla mig del grup. Un home de cinquanta anys, prim i calb, acompanyat de quatre noies joves. Dues a cada banda, i una l'agafa de braç. És Casares-Quiroga.	
4	Pla general dels treballadors del port muntant el passatge que ha de permetre accedir al vaixell.	
5	Pla detall de com la passarel·la queda col·locada.	
6	Pla general dels treballadors donant pas al grup per tal que pugin al vaixell.	
7	Pla detall de Casares-Quiroga mirant el seu rellotge.	
8	Pla mig lateral de Casares-Quiroga i les noies embarcant. Veiem el nom del vaixell: Orinoco.	—Ya era hora...—diu Casares-Quiroga.
9	Pla general de la coberta del vaixell. Una dona d'uns cinquanta anys vestida de negre es dirigeix al grup de persones que acaben de pujar al vaixell. És Margarida Xirgu. L'acompanya una noia jove.	
10	Pla mig de la dona i Casares-Quiroga saludant-se efusivament.	—Amigo Casares-Quiroga—diu Xirgu. —Margarida Xirgu. Qué placer volver a verla. Aunque sea fuera de los escenarios—diu Casares-Quiroga.
11	Pla general de Xirgu i Casares-Quiroga abraçant-se. El punt de vista se situa en un personatge que observa l'escena a través d'una	

	porta entreoberta.	
12	El mateix pla. Xirgu i Casares-Quiroga s'encaminen precisament cap a l'habitació on se situa el punt de vista. Mentre, es veu com conversen de manera amigable.	
13	Pla mig de Xirgu i Casares-Quiroga. Conversen.	—Vamos al salón-fumador, deprisa. Usted estará acostumbrado a los vientos de su Coruña natal pero para mi salud son nefastos—diu Xirgu. —Es verdad. Galicia no es tierra para gente delicada como usted—diu Casares-Quiroga.
14	Pla general de la coberta. Xirgu i Casares-Quiroga entren a la sala i les acompanyants d'ambdós es queden esperant a fora.	
15	Pla general del saló per a fumadors. Casares-Quiroga i Xirgu hi entren. Una noia d'uns trenta anys els espera al mig de la sala. És Irene Polo.	
16	Pla mig de Xirgu, Casares-Quiroga i Polo. Xirgu els presenta. Polo està d'esquenes.	—Amic Casares-Quiroga... la Irene Polo—diu la Xirgu.
17	Primeríssim primer pla de la cara de la Irene. Somriu.	
18	Pla general del saló per a fumadors. Casares-Quiroga convida Xirgu i Polo a posar-se còmodes.	—Para qué periódico trabaja?—pregunta Casares-Quiroga. —Última Hora—diu al Irene. —No conozco todos los periódicos de Barcelona. ¿Es nuevo?—diu Casares-Quiroga. —De hace unos meses—respon ella. —En Barcelona, a la que cierra un periódico, abren dos—diu en Casares-Quiroga—Sentémonos.
19	Pla mig-llarg de Casares-Quiroga, Polo i Xirgu assentats. Sobre la taula hi ha tasses de cafè, un cendrer amb cigars i begudes. Al mateix pla s'hi ha de veure que més persones se'ls hi han afegit. Tots conversen i riuen. Sobre la taula hi ha un munt de dolços que	

	la gent ha anat picant i un gerro amb un ram de flors vermelles rodejades d'una fina tira amb els colors de la bandera de la República Espanyola. Mentre parlen, la Irene Polo escriu amb una ploma en un bloc de notes.	
20	Pla mig de Casares-Quiroga, que parla.	—La gente está excitadísima. Si se dan cuenta que les pueden quitar la libertad a los presos, saltará. Todo el país, toda la masa del país está adolorida e indignada y a punto de saltar—diu Casares-Quiroga.
21	Pla mig de Casares-Quiroga, que segueix parlant. També es veu la Xirgu, que se'l mira i assenteix.	—Hasta los gallegos, que somos gente fría, están al borde de una algarabía. Falta solamente una chispa—diu Casares-Quiroga.
22	Pla mig de Casares-Quiroga, que apareix en primer terme d'esquenes. Irene Polo, en segon terme i de cara, es dirigeix a ell fent-li una pregunta i donant-se copets a la barbata amb la ploma.	—¿Cuál cree que puede ser el detonante?—pregunta la Irene. —Cualquier cosa. Una revuelta de los anarquistas... una trifulca entre comunistas y fascistas... una atropello en un tranvía... ¡cualquier cosa!—diu Casares-Quiroga.
23	Primer pla de Xirgu, que intervé en la conversa.	—Tengamos fe en que las elecciones de la próxima semana calmen un poco los ánimos—diu Xirgu.
24	Primer pla de Casares-Quiroga.	—Lo peor que nos puede pasar es que de estas elecciones salgan unas Cortes fragmentadas e ingobernables. ¡Serían unas cortes inválidas!
25	Pla general del grup. Tots miren a Casares-Quiroga amb interès, que segueix parlant.	—Esto llevaría a una salida desesperada... ¿Una dictadura? Quizá nos llevaría a algo parecido a lo de Primo de Rivera... O sinó será cualquier otra cosa... y será el pueblo, cansado de ser sometido régimen tras régimen, quien lleve la iniciativa —diu Casares Quiroga.
26	Pla general de la sala. Se sent un xiulet que indica que el vaixell ha de salpar.	
27	Pla americà de Casares-Quiroga, que s'aixeca i es dirigeix a Xirgu i Polo.	—Han escogido un momento curioso para marcharse, señoritas. El país ahora mismo es una peonza

		que no sabe dónde caer. Cuando vuelvan, podría ser algo muy distinto—diu Casares-Quiroga.
28	Pla mig de Xirgu i Polo. Xirgu es mira Polo.	—Como las magnificas gaviotas de este puerto, Irene y yo necesitamos migrar de vez en cuando. Pero las gaviotas regresan a casa—diu Xirgu.
29	El mateix pla. Ara, Xirgu mira Casares-Quiroga, que està fora del pla.	—Y regresaremos, amigo Casares, cuando el Frente Popular haya ganado las elecciones y usted sea ministro de una España en paz—diu Xirgu.
30	Primer pla de Casares-Quiroga.	—Será difícil, pero nuestras dudas serán despejadas la semana que viene—diu Casares-Quiroga.
31	Pla americà de Casares-Quiroga, que posa la mà a l'espatlla de Xirgu, que just s'ha aixecat. Els dos se somriuen.	—Y usted señora Xirgu, seguro que deslumbra los teatros de América como lo ha hecho aquí en España.
32	Pla general de la coberta del vaixell. Xirgu i Polo s'acomiaten de Casares-Quiroga.	
33	Pla general del vaixell. Casares-Quiroga i les seves acompanyants baixen per la passarel·la.	
34	Pla mig de Polo i Xirgu, recolzades a la barana, saludant amb la mà.	
35	El mateix pla. Polo, de cop, fa cara com d'haver vist una cosa que no esperava.	
36	Pla general del port. Un cotxe arriba a molta velocitat. Frena.	
37	Pla general del cotxe. Un noi d'uns trenta anys amb un ull de vellut baixa. És en Víctor.	
38	Primeríssim primer pla de Polo. Fa cara d'estar emocionada.	
39	Pla general del port. El Víctor comença a córrer en direcció al vaixell mentre crida.	—Irene! Irene!—crida en Víctor.
40	Pla general de la coberta. La Irene arranca a córrer en direcció a la passarel·la, que ja estan desmuntant.	—Espereu!—crida la Irene.

41	Pla general del port. El Víctor i la Irene es troben. Des de la coberta, Xirgu i una altra noia s'ho miren.	
42	Pla mig de Xirgu i la noia, que li aguanta el paraigües.	—Deu ser algun pretendent de la Irene—diu la criada.
43	Primer pla de Xirgu.	
44	Pla mig de Xirgu i la noia.	—No és dona de pretendents, la Irene—diu Xirgu.
45	Pla general de l'escena entre la Irene i el Víctor des del punt de vista de Xirgu.	
46	Pla general de la Irene i el Víctor. Ella li entrega alguna cosa sense que s'apreciï què és.	
47	Pla general de la coberta. Se sent l'últim xiulet del vaixell.	
48	Pla americà de la Irene i el Víctor. El mateix punt de vista de la Xirgu però de més a prop. S'abracen.	
49	Pla general del port. La Irene es dirigeix cap al vaixell. El Víctor es queda palplantat.	
50	Pla general de la coberta. Xirgu en primer pla. Al fons, es veu com Polo puja per la passarel·la.	
51	Pla mig de Xirgu i Polo	—Li has donat... la llista?— pregunta Xirgu.
52	Primer pla de Polo, que assenteix.	
53	Primer pla de Xirgu, amb cara de preocupada.	
54	Pla americà de Polo, que es dirigeix cap al saló fumador.	
55	Pla mig de Xirgu, davant la barana. Tremola pel fred.	
56	El mateix pla. Xirgu fa com que també va a entrar cap a dintre.	
57	El mateix pla. Xirgu es para, i es gira a observar el paisatge que deixa enrere.	
58	El mateix pla. Xirgu fa cara d'estar francament preocupada.	
59	Pla general del port.	—Ai mare—diu Xirgu.

6. Producció

Els aspectes de producció han estat una de les darreres tasques d'aquest treball. L'objectiu d'aquest apartat ha estat el de definir el còmic en el seu suport físic per obtenir-ne un pressupost. Dintre de les rutines de producció del còmic aquest és el pas final que l'autor o autors han de consensuar amb l'editor per començar a produir el format físic.

Com ja hem dit al llarg dels apartats, les decisions que hem pres són temporals, en bona part hipotètiques i estan subjectes als possibles canvis que requerís l'editorial interessada en l'obra.

Per començar, vam enregistrar l'obra al registre de la Propietat Intel·lectual. Podeu veure'n el certificat a l'annex.

En una entrevista amb l'editor de *Diabolo comics*, Riccardo Zanini, aquest ens va oferir quatre pinzellades del que, segons ell, havia de ser el còmic en el que hem treballat una vegada editat en un format físic. En funció de les revés recomanacions hem pres les decisions pertinents. A continuació, seguint les indicacions del mateix Zanini, vam contactar amb Gráficas Díaz Tuduri, que van elaborar el pressupost. El cost final és de 3.006€ sense comptar la distribució, que aniria a càrrec de l'editorial. Zanini, en un primer moment, ens va plantejar 6 variables sobre les que havíem de decidir.

La primera, el nombre de pàgines. Tot i haver treballat en el guió literari i haver desglossat el guió tècnic del primer capítol, fer una aproximació acurada de les pàgines que el còmic finalment tindria segueix sent complicat. És per això que hem treballat amb una hipòtesi: cada capítol ocuparà de mitjana 16 pàgines; hi ha que més i hi ha que menys. Tenint en compte que la primera versió del guió ha quedat en 15 capítols, estimem que el total de pàgines seria de 240, en les quals incloem els títols de presentació de l'obra. Preveient que el nombre de capítols podria ser inferior, vam demanar el pressupost per si aquests fossin 14, 13 i 12. Segons s'indica al document facilitat per la impremta, la variació de 16 pàgines suposaria afegir o restar 98€ al pressupost.

En segon lloc, els exemplars. L'editorial Diabolo comics sol treballar amb tiratges de 1.000 exemplars quan els autors no són coneguts, com és el nostre cas. L'augment d'aquesta xifra en 1.000 unitats suposaria una variació de 1.546€ en el pressupost per a un còmic de 240 pàgines.

En tercer lloc, totes les opcions de format: mida, enquadernació, tintes i paper. A continuació expliquem els motius que ens van dur a resoldre les dues primeres variables i les dues darreres.

Pel que fa les dimensions, Zanini ens va plantejar dues possibilitats: 17x24 o 22x32 (en centímetres). L'enquadernació, al seu torn, podia ser rústica (tapa tova) o cartoné (tapa dura). Ell mateix ens va recomanar prendre com a model un còmic que, creguéssim, pogués assemblar-se en forma a la versió final de la nostra obra. Vam escollir *Berlin*, de Jason Lutes,

una novel·la gràfica de temàtica històrica. Finalment, vam optar per una mida 17x24, ja que l'altra opció ens semblava excessiva, i una enquadernació cartoné.

A l'hora de decidir el paper i les tintes —o sigui, els colors— havíem de tenir en compte que les dues variables anaven lligades. Si escollíem fer una obra en blanc i negre, el paper òptim era l'offset. En canvi, si optàvem pel color, se'ns recomanava triar l'estucat. Això es deu a la capacitat d'absorció de la tinta de cadascun dels respectius papers. Una vegada més, seguint les recomanacions de Zanini vam optar pel blanc i negre i el paper offset ja que, segons ell, aquesta era l'elecció més comuna per a obres de temàtica històrica com la nostra.

Havent resolt aquestes variables, Gráficas Díaz Tuduri ens en va plantejar de noves. A continuació copiem el missatge:

"- interior: qué tipo de papel y gramaje?

- ¿lomo recto o redondo?

- ponemos un grosor estándar para el cartón, estilo 2,5 mm?

- llevaría cabezadas y/o algún otro ornamento?

- las guardas irían impresas o sin imprimir? Esas 8 pags si no me dices otra cosa (4 de ellas están pegadas a los cartones delantero y trasero, respectivamente) serían aparte de las 192/208/224/240 que apuntas para el interior. En qué papel?

- plastificado brillo o mate para la cubierta?

- dónde se entregarían los comics?"

Algunes de les preguntes són tan concretes que nosaltres, que no som experts ni estem prou familiaritzats amb el format, no ens vàiem amb cor de respondre-les segons el que d'entrada crèiem millor. Així que vam contactar una vegada més amb la impremta, explicant la nostra situació, i ells mateixos ens van aconsellar. A l'hora de prendre la decisió definitiva, vam tenir en compte dues coses: el preu i l'opció més comuna en obres similars. El format, finalment, va ser el següent:

Mida 17x24. Enquadernació cartoné, d'una grossor estàndard i llom recte. Sense encapçalats ni ornaments, amb guardes (pàgines fixades a la portada i contraportada) sense imprimir i un plastificat mat. El paper, de 110 grams per metre quadrat. L'entrega es realitzaria a Barcelona.

7. Bibliografia

CÒMICS CITATS AL TREBALL

- OESTERHELD, Héctor Germán i PRATT, Hugo (1957): *Ernie Pike*. Hora Cero, Argentina.
- MARTIN, Jacques (1957): *La Grande Menace (Lefranc)*. Lombard, França.
- SOMMER, Manfred (1981): *Frank Cappa*. Norma Editorial, Espanya.
- REMI, Georges "Hergé" (1930): *Tintin au pays des Soviets*. Éditions du Petit Vingtième, Bèlgica.
- LEE, Stan i DITKO, Steve (1962): *Amazing fantasy n.15 (Spiderman)*. Marvel Comics, Estats Units.
- BACHS, Ramon, LEIBER, Steve, JENKINS, Paul i KOBAYASHI, Kei (2006): *Civil War: Frontline*. Marvel Comics, Estats Units.
- BUSIEK, Kurt, MCLAURIN, Marcus i ROSS, Alex (1994): *Marvels*. Marvel Comics, Estats Units.
- CIFRÉ, Guillermo (1947): *El repórter Tribulete que en todas partes se mete*. Pulgarcito, Espanya.
- ACEDO, Ricardo, LÁZARO, Flores i BARBARÀ, Carme (1962): *Mary Noticias*. Ibero Mundial de Ediciones, Espanya.
- BAUTISTA PUERTO, Juan i VAÑÓ PASTOR, Eduardo (1940): *Roberto Alcázar, el intrépido aventurero español*. Editorial Valenciana, Espanya.
- EASTMAN, Kevin i LAIRD, Peter (1984): *Teenage mutant ninja turtles*. Mirage Studios, Estats Units.
- ELLIS, Warren i ROBERTSON, Darick (1997): *Transmetropolitan*. DC Comics, Estats Units.
- LUTES, Jason (1996): *Berlin: city of stones*. Black Eye Productions, Canadà.
- SATRAPI, Marjane (2000): *Persepolis*. L'Association, França.
- DELISLE, Guy (2004): *Pyongyang*. Drawn and Quarterly, Canadà.
- SACCO, Joe (2009): *Footnotes in Gaza*. Metropolitan books, Estats Units.
- SACCO, Joe (2003): *The fixer: a story from Sarajevo*. Drawn and Quarterly, Canadà.
- SACCO, Joe (2012): *Journalism*. Metropolitan books, Estats Units.
- SACCO, Joe (2000): *Safe area gorazde: the war in eastern Bosnia 1992-1995*. Fantagraphics Books, Estats Units.
- SACCO, Joe (2001): *Palestine*. Fantagraphics Books, Estats Units.

SPIEGELMAN, Art (1991): *Maus*. Pantheon Books, Estats units.

SHUSTER, Joseph i SIEGEL, Jerry (1938): *Action Comics n.1 (Superman)*. DC Comics, Estats Units.

PERIODISME I CÒMIC

ADAMS, Jeff (2008): *Documentary Graphic Novels and Social Realism*, Oxford, Peter Lang.

BENJAMIN, Walter (1935): *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*. Madrid, Taurus.

BRUZZI, Stella (2000): *New Documentary: a critical introduction*. London: Routledge.

CANGA LAREGUI, Jesús (2000): *Periodismo e Internet: nuevo medio, vieja profesión*. Universidad Complutense de Madrid.
http://pendientedemigracion.ucm.es/info/emp/Numer_07/7-3-Pone/7-3-02.htm (consultat 7/5/2014)

CATALÀ, Josep Maria (2012): *A drawing of the world*. Journal of media arts and culture, Macquarie university.
http://scan.net.au/scan/journal/display.php?journal_id=167 (consultat 7/5/2014)

COCK, Alejandro (2012): *Retóricas del cine de no ficción en la era de la post verdad*. Universitat Autònoma de Barcelona.
<http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/96533/acp1de1.pdf?sequence=1>
 (consultat: 7/5/2014)

DASTON, Lorraine i GALISON, Peter (2007). *Objectivity*. Nova York, Zone Books.

HEDGES, Chris (1997): "A Cartoonist Sketches the Outline of Bosnia's Pain", June 1, 1997, a *The New York Times*.
<http://www.nytimes.com/1997/06/01/world/a-cartoonist-sketches-the-outline-of-bosnia-s-pain.html> (consultat: 7/5/2014)

MATOS AGUDO, Diego (2011): *En busca de la verdad: cuando el periodismo se hace cómic*, ponència a "I Congreso sobre Cómic y Novela Gráfica". Universidad de Alcalá de Henares.

MOIX, Terenci (2007): *Historia social del cómic*. Editorial Bruguera.

NICHOLS, Bill (2001): *Introduction to Documentary*. Bloomington-Indianapolis: Indiana University Press.

RENOV, Michael (2004): *The Subject of Documentary*, Minneapolis; London: University of Minnesota Press.

HISTÒRIA

ALBA, Victor (1974): *El marxisme a Catalunya 1919-1939. Vol III: Andreu Nin*. Pòrtic, Barcelona.

BUESO, Adolfo (1976): *Recuerdos de un cenetista*. Ariel, Barcelona.

CADENA, Josep Maria (1984): *Les associacions de periodistes a Barcelona*. Annals del periodisme català, número 0, abril-juny, Col·legi de Periodistes de Catalunya.

CALVET, Agustí "Gaziel" (1977): *Historia de La Vanguardia (1884-1936)*. Edicions catalanes de París, París.

CASASÚS, Josep Maria (1987): *El pensament periodístic a Catalunya*. Curial, Barcelona.

DUARTE, Angel i DE RIQUER, Borja (2006): *Historia de la Catalunya contemporània: de la guerra del francès al nou estatut*. MINA, Barcelona.

ESPINET, Francesc (1996): *La premsa en les autobiografies catalanes del primer terç del Segle XX*, fragment de l'obra *La premsa de los siglos XIX y XX metodología, ideología e información. Aspectos tecnológicos: I Encuentro de Historia de la Prensa*. Universidad del País Vasco, Bilbao.

ESPINET, Francesc, GÓMEZ MOMPART, Josep Lluís, MARÍN, Enric i TRESSERRAS, Joan Manuel (1989): *Premsa, comunicació i cultura a Catalunya durant el primer terç del segle XX*. Universitat Autònoma de Barcelona, Fac. de CC. de la Informació, Bellaterra.

FRANCÈS, Josep Maria (1962): *Memorias de un cero a la izquierda*. Editorial Olimpo, México.

FUSTER, Joan (1972): *Literatura catalana contemporània*. Curial, Barcelona.

GARCÍA, Margarita, GATELL, Cristina, PALAFOX, Jorge i RISQUES, Manel (2009): *Història*. Vicens Vives.

GÓMEZ MOMPART, Josep Lluís i MARÍN I OTTO, Enric (1990): *Les transformacions de la premsa catalana de la República a la guerra*. Universidad del País Vasco, Bilbao.

HURTADO, Amadeu (1967): *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*. Ariel, Barcelona.

LAMUELA, Xavier i MURGADES, Josep (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Quaderns crema, Barcelona.

MARÍA DE URGOITI, Nicolás (1915): *La prensa diaria española en su aspecto económico*. Ateneo de Madrid.

MARÍN, Enric (1989): *La premsa diària de Barcelona durant la segona república (1931-1936): aproximació històrica i anàlisi formal*. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.

MIRACLE, Josep (1985): *Mestres i amics*. Selecta, Barcelona.

MORENO, Julià i VILANOVA, Mercedes (1992): *Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981*. Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid.

ROIG I LLOP, Tomàs (1975): *Del meu viatge per la vida*. Pòrtic, Barcelona.

TRESSERRAS, Joan Manuel i ESPINET, Francesc (1999): *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1999*. Universitat Autònoma de Barcelona.

UCELAY DA CAL, Enric (1982): *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana. 1931-1939* Ed. de la Magrana, Barcelona.

BIOGRAFIA IRENE POLO I GUIÓ LITERARI

ALBA, Víctor (1990): *Sísif i el seu temps*. Laertes. Barcelona.

CASADEMONT, Emili: *Irene Polo i Margarida Xirgu, recordades*. Diari de Girona.
<http://www.diaridegirona.cat/opinio/2009/08/16/irene-polo-margarida-xirgu-recordades/350841.html> (consultat el 17-02-2014)

CASASÚS, Josep Maria (1996): *Periodisme català que ha fet història*. Proa, Barcelona.

DORIA, Sergi (2008): *Mitjans de comunicació i memòria històrica. Imatges, el quilòmetre zero d'Irene Polo. Treballs de comunicació [Societat Catalana de la Comunicació]*. 24, 55-70.

ESCOFET, Frederic (1973): *Al servei de Catalunya i de la República*. Edicions Catalanes de París. París .

FOGUET, Francesc (2002): *Margarida Xirgu: Una vocació indomable*. Pòrtic, Barcelona.

FOGUET, Francesc (2010): *Margarida Xirgu, cartografia d'un mite. De Badalona a Punta Ballena*. Museu de Badalona, Badalona.

GARCIA OLIVER, Juan (1978): *El eco de los pasos*. Ruedo Ibérico. París.

GONZALEZ, Eduardo (2011): *Contrarrevolucionarios: radicalización violenta de las derechas durante la Segunda República (1931-1936)*. Alianza, Madrid.

GUILLAMON, Júlia (2003, 14 de maig): *Irene Polo, moderno destello*. La Vanguardia.

IDENTITATS (1984, 31 d'Octubre): *Avel·lí Artís-Gener*. Televisió de Catalunya:
<http://www.tv3.cat/videos/2577459> (consultat el 13-04-2014)

IBARZ, Mercè (2003, 14 de maig): *La sombra nazi en América la hundió*. La Vanguardia.

LACALLE, Charo (2013): *Jóvenes y ficción televisiva: Construcción de identidad y transmedialidad*. Editorial UOC, Barcelona.

MCKEE, Robert (2013): *El Guion. 8ª Ed.* Alba Editorial, Barcelona.

MOTA, José Fernando (2012): «Precursores de la unificación»: *El España Club y el voluntariado Español, una experiencia unitaria de la extrema derecha Barcelonesa (1935-1936)*. *Historia y Política*. 28, 273-303.

- PAYNE, Stanley G. (2005): *El colapso de la República: los orígenes de la Guerra Civil. (1933-1936)*. La esfera de los libros, Madrid.
- PEREZ, David (2011): *Irene Polo sobre Pastora Imperio*. Papeles Flamencos. <http://www.papelesflamencos.com/2011/12/irene-polo-sobre-pastora-imperio.html> (consultat el 17-02-2014)
- POLO, Irene (1934, 26 d'abril): *La trinitat feixística espanyola fa declaracions a L'Opinió*. L'Opinió.
- REAL, Neus (2006): *Dona i literatura a la catalunya de preguerra*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- SANTA-MARIA, Glòria i TUR, Pilar (2003): *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*. Quaderns Crema, Barcelona.
- ANDREU-AVEL·LÍ, Artís "Sempronio" (1990, 9 de gener): *Las rentas del trabajo*. La Vanguardia.
- TARÍN, José (1990, 11 de juny): *Irene Polo, pionera*. La Vanguardia.
- ARTÍS-GENER, Avel·lí "Tísner" (1989-1996): *Viure i veure*. Pòrtic, Barcelona.

8. Annex

8.1. Pressupost

Gráficas Díaz Tuduri

04/06/2014

PRESUPUESTO - GRAFICAS DIAZ

4 de junio de 2014

Estimado Alan

Muchas gracias por su solicitud. Adjunto les enviamos el presupuesto referido al siguiente trabajo:

REFERENCIA:	ALAN RUIZ TEROL
TITULO:	<u>Comic Irene Polo</u>
FORMATO:	17 x 24
TINTAS:	
Interior	1+1
Cubierta	4+0
Guardas	0+0
TIPO PAPEL:	
Interior	Offset blanco 110 grs
Cubierta	Estucado mate 150 grs.
Plastificado	Mate 1 cara
Guardas	Offset blanco 110 grs
DOCUMENTO DE ORIGEN:	PDF(***)
Maquetación	No incluida.
ENCUADERNACION:	Tapa dura cartón de 2,5mm al cromo con lomo recto. Sin cabezadas.
PRESENTACION:	1) Pruebas de preimpresión 2) Cajas sobre pallets
TRANSPORTE A:	1 punto en Barcelona
PLAZO ENTREGA:	14 días hábiles tras VB pruebas.
PLAZO DE PAGO:	30% a entrega de ficheros, resto 60 días

Nº EJEMPLARES	1.000	+/- 1.000 Ejemplares
Nº PGS.	PRECIO	PRECIO
192 (guardas incluidas)	2.695 €	1.382 €
208 (guardas incluidas)	2.798 €	1.437 €
224 (guardas incluidas)	2.900 €	1.492 €
240 (guardas incluidas)	3.006 €	1.546 €
+/- 16 pags.	98 €	50 €

SE ACEPTA COMPRAR SOBREPUNTOS BUENOS, SI LOS HUBIERE, AL PRECIO MARGINAL PROPORCIONAL MARCADO EN LA COLUMNA DE SUCESIVOS, HASTA UN MÁXIMO DE UN 10% DE LA TIRADA

Los precios no incluyen IVA

Válida de la oferta: Año 2014

(***) El paso o arreglo de los ficheros recibidos a archivos preparados para filmar a planchas se cobrará por separado. Pueden solicitarnos guías para la correcta generación de PDFs.

(****) Infórmenos en el momento de llegada de archivos a nuestra ffp (Plazo de revisión: 24/48 horas).

Esperamos que encuentren interesante nuestra oferta y quedamos a la espera de sus órdenes.

Atentamente,

Aceptación de pedido:

Alejandro Sánchez
Departamento Comercial
Tel.: 0034 94 676 5468
Fax: 0034 94 676 3125

Por favor, firmar/sellar y devolver vía fax: 946763125

8.2. Registre de la propietat intel·lectual

solicitud Page 1 of 1

Registre de la Propietat Intel·lectual	
Oficina de Barcelona	

Número de sol·licitud	B-1959-14
Data de presentació	12/06/2014
Hora de la presentació	13:06

Títol de l'obra: **IRENE POLO**

SOL·LICITANT Nom Adreça Localitat Província Telèfon	RUIZ TEROL, Alan Massamsó 4, 1-1 08180 Moià Barcelona 647576222
---	--

 Generalitat de Catalunya
 Departament de Cultura
 Registre de la Propietat Intel·lectual
 C/ Muntaner, 221
 Tel.: 93 363 28 75 Fax: 93 363 28 79
 08036 Barcelona

TAXES

Fet imposable	Unitats	Import	Total
Per la tramitació dels expedients d'inscripció	1	12	12

Total € 12

Barcelona, dotze de juny de 2014

https://baroja.mecd.es/ventanilla/plantillas/Solicitud_prev.aspx
12/06/2014

8.3. Entrevista a Josep Maria Casasús

Oferim fragments de l'entrevista amb el catedràtic de Periodisme a la Universitat Pompeu Fabra i autor de l'antologia *Periodisme Català que ha fet història* que complementen la informació periodística i de la Irene Polo oferta al cos del treball.

La generació prèvia

La generació de la Irene Polo modernitza el periodisme català en base a la generació anterior representada per Josep Pla, Eugeni Xammar i Agustí Calvet "Gaziel". Aquests tres havien tingut una experiència important a l'estranger com a corresponents. Gaziel havia estat a París i Pla i Xammar a Berlín. En Segarra i en Joan Creixells també van ser a Berlín. En Pla es va professionalitzar molt i en Gaziel també. Tenen una influència enorme en la següent generació.

Els renoven l'exercici de la professió perquè el periodisme per antonomàsia fins els anys 20 era l'articulisme de gabinet. Com el d'Eugeni d'Ors, un dels pocs periodistes catalans citats en obres universals. Per l'opinió pública, era el periodista per excel·lència. Els altres eren *gacetillers*. La Primera Guerra Mundial fa que molts d'aquests tinguin experiència a l'estranger. Per exemple a Gaziel la Primera Guerra Mundial l'agafa a París estudiant filosofia. Pren notes en un diari íntim. Quan torna ho veu el director de La Vanguardia i li publica. Els diaris comencen a veure la necessitat de gent que vagi pel món i expliqui els esdeveniments. Comencen a enviar corresponents i molts van a Berlín que era la ciutat de moda els anys 20 i 30. En matèria artística també era molt important. A més era la Berlín de la devaluació del marc i els periodistes amb pocs diners eren pràcticament rics. Alguns d'ells tornen, com el Pla que va de corresponent a Madrid i descriu l'adveniment de la República. En Gaziel es dedica a la gestió de diaris. En Xammar és més de notícies, però no massa d'escriure. La prova és que les seves memòries estan dictades. Amb el pseudònim de Douglas Flint havia fet crònica d'hipòdroms i periodisme mundà, descrivint les reunions de la alta societat barcelonina a Can Tunis. Era poliglota i amb facilitat pels idiomes i li va permetre tenir experiències com a alt funcionari internacional a la Societat de Nacions. En Xammar, però, tenia molt bon nas periodístic. L'ascens del nazisme el descriu molt bé, cosa que a Pla li rellisca una mica.

No només el canvi es produeix pel fet d'anar a l'estranger sinó perquè la periodística catalana agafa una certa professionalitat industrial. Hi ha una sèrie de factors per la modernització del periodisme català, però jo crec que la principal és la immersió de cultures periodístiques estrangeres i això passa perquè molts periodistes catalans van a l'estranger.

La generació de la Polo, abans de la guerra encara són molt joves. Encara no tenen temps de fer l'experiència a l'estranger però han après de la generació estrangers. A l'Ateneu Barcelonès hi ha molt intercanvi cultural i tots hi estan inscrits.

La generació de la Irene Polo

Era normal treballar a varis diaris. Sobretot als anys 30, aquest grup jove eren molt actius i passaven d'un lloc a l'altre. Es volien professionalitzar i cobraven poc.

La major part dels periodistes d'aquella època eren llicenciats en dret. Josep Maria de Segarra, Carles Sentís, per exemple. Alguns feien Filosofia i Lletres.

El dret anava bé perquè el mètode de treball semblant. Han de reconstruir fets que ja han succeït i treballar amb idees. La metodologia és semblant. Les 6 Ws son una translació dels 5 elements de la narració que els juristes estudien des de fa segles.

A Madrid hi havia un cas semblant a la Irene Polo, la Josefina Carabias. També feia un estil de reportatge viu i àgil. És de les que va cobrir el judici de Companys arran del 6 d'Octubre. És molt interessant la crònica judicial de Carabias d'aquest judici. Intercala frases del públic, tècnica que li donava molta vivesa. Aquest estil també el tenia el Sempronio. Anava a alguna presentació de llibre, a un vernissatge d'una galeria d'art i posaven les frases de la persona que tenien al costat. És una forma fluïda si no tens experiència en guionatge.

Hi havia periodistes especialitzats en espectacles. Per exemple Sebastia Gasch i Joan Tomàs. Gasch era especialista en circ. Has de tenir molta memòria! Recordar els espectacles de l'any passat per comparar-los. Gasch també era especialista en Flamenc i Tango, de Varietés. Aquests dos periodistes ho elevaven a gènere. jo tinc la teoria que no hi ha gèneres menors o majors, tots poden ser majors si es fan bé.

Això d'anar al lloc on succeeix la notícia ho continua la nova generació. Només cal veure el reportatge "Transmiserià" de Sentís, que agafa i fa el viatge que fan els *murcianos* que venen a Catalunya d'incògnit. En Sentís demostra una gran capacitat d'imaginació semblant a la Polo. Una visió d'allò que era una periodista modern. És un periodisme d'investigació, d'infiltració i denuncia. Sentís denuncia les condicions en què viatgen aquests immigrants. Hi ha referents anteriors com Émile Zola amb el *Germinal*. Fa veure que es un minaire i se'n va a viure amb els miners a la Conca del Rhur. És un llibre molt important, *Germinal*.

Émile Zola és un referent anterior a ells com en això del New Journalism del Tom Wolfe, que també té referents com anterior A Sang Freda, i l'Homenatge a Catalunya de George Orwell. Wolfe els cita al seu New Journalism.

Després de la guerra molts periodistes com Avel·lí Artís escriuen novel·la reportatge, com el 556 Brigada mixta o Unitats de Xoc de Pere Calders. Era perquè s'escriu a l'exili, com que no tenien mitjans propis havien de fer novel·les. També K. L. Reich de Joaquim Amat-Piniella."

Irene Polo

És una capdavantera de les dones periodistes. N'hi havia molt poques. Rosa Maria Arquimbau i Maria Luz Moralez en són alguns exemples. Durant la guerra civil, algunes dones més van fer de periodistes. Irene Polo és la que es professionalitza més com a generalista.

La Irene Polo no havia estudiat. Aquella època gent molta gent es formava de forma autodidacta. Ella devia ser d'extracció menestral, típica classe social de Catalunya: empresaris, botiguers, obrers qualificats i molts en les seves hores d'oci s'anaven formant una cultura pròpia. Anaven als ateneus, a les biblioteques, llegien diaris, al teatre...

La Irene Polo també estudiava francès. Pel seu origen social hagués estat lògic que fos mecanògrafa o secretària i potser aquella època estudiaven en una acadèmia on s'hi feia francès. I a l'Argentina es guanya la vida fent traduccions del francès.

La Irene també tracta temes com el social. Fa allò de les mines de Síria. Una mica com el Sentís amb el reportatge del "Transmiserià". Això era una novetat, fins i tot per la generació anterior.

Imatges

Imatges era una revista molt moderna per aquella època que copiava Vu, la revista francesa.

L'entrevista amb Cambó

La Irene i un fotògraf segueixen a Francesc Cambó que se'n va a prendre el sol a Esplugues. És una tasca molt cinematogràfica. Es veu la influència del cinema i de la ràdio. És molt d'aquesta època i de la Irene especialment.

La influència del cinema i la ràdio

Irene Polo rep influència del cinema però sobretot de la ràdio. Els anys 20 es crea la primera emissora a Catalunya que és Ràdio Barcelona i després Radio Associació de Catalunya. Primer només fan concerts i lectura d'articles periodístics. Encara no s'utilitza al carrer. Els anys 30 ja es veu que es pot sortir al carrer però amb equips molt pesats.

L'última entrevista que fa a Casares-Quiroga és molt radiofònica. Gairebé com un guió de cinema. És l'entrevistat que saluda. Ara ningú fa aquests reportatges tan vius.

Hi havia poca gent que fes aquest estil radiofònic. Cares Sentís també ho intenta fer a L'Instant, diari catalanista conservador.

8.4. Entrevista a Joe Sacco realitzada el dijous 30 d'octubre

Gràcies al conveni de pràctiques de la UAB i aprofitant la avinentesa que es celebrava el Saló del Còmic a Barcelona hem pogut entrevistar a Jose Sacco. Sacco és un periodista estatunidenc que utilitza el format del còmic per publicar els seus reportatges. El seu èxit editorial ha contribuït a popularitzar aquest format entre públic general i ha rebut també reconeixement especialitzat en forma de premis.

La Gran Guerra és força diferent de tots els teus treballs anteriors. Com la definiries?

És pur dibuix. Per a mi va ser un repte creatiu, perquè suposava fer quelcom completament diferent del que havia fet. Però crec que ho necessitava, fer alguna cosa diferent. Em vaig sentir bé provant una cosa com aquesta.

És un treball de denúncia?

Qui es preocupa avui dia en el món de denunciar la guerra? És una cosa que passarà igualment. Podria dir que ha estat una manera de pensar en les mateixes coses, però d'una manera completament diferent. La majoria del meu treball és més personal, i aquest és més... aliè a mi. Adopto un punt de vista més distant sobre la humanitat. El lector no coneixerà gent que jo em vaig trobar, perquè jo no he conegut cap d'aquestes persones.

Com el definiries? Art? Periodisme?

Estaria més a la banda artística, però tinc una sensibilitat periodística tan important que aquesta es fa notar igualment. Només intento ser acurat amb els fets. Intento no fer les coses massa abstractes. Les coses han de tenir l'aspecte exacte que tenien, així que vaig fer molta recerca, recerca visual. Així que podríem dir que és un treball artístic fet per un periodista.

Com ha estat el procés?

Dibuixar el còmic em va dur 8 mesos. Vaig escollir aquest format perquè m'ho va suggerir un amic que es va fer editor. Ell havia vist un llibre similar, que mostrava l'skyline de Manhattan. I li va agradar aquesta mirada, i fa molt temps em va dir "hauries de dibuixar una panoràmica del front occidental". Jo me'n vaig oblidar, però un dia em va trucar i em va dir "si vols fer aquest llibre, som-hi".

Et consideres part d'un grup de dibuixants –com Marjane Satrapi o Art Spiegelman– que tenen una nova visió més personal?

Sí. Per a mi som com un front popular on hi ha molts dibuixants diferents. I tots estem interessats en el treball dels altres. Tots fem coses diferents i cadascú té la seva pròpia visió del món. El treball d'Art Spiegelman, o el de Marjane Satrapi, també m'ajuda a mi. Perquè et

mostra que no es tracta només de sort. Et mostra que tot el mitjà ha progressat. No només un artista.

I hi ha un públic per a aquesta mena de treball.

Sí, crec que sí. Vull dir, pel que sé, als Estats Units el còmic o novel·la gràfica són el únic mitjà imprès que creix. La quantitat de pàgines produïdes i impreses és més gran cada any. I no pots dir el mateix de diaris o revistes, perquè estan perdent pistonada. Així que aquesta és una senyal de què, com a llibre, el còmic o la novel·la gràfica estan sobrevivint força bé.

Creus que el periodisme dibuixat és més popular que fa 5 anys?

Sembla que sí. A França, per exemple, hi ha una revista que surt de tant en tant i està formada només per còmics. I és periodisme en format còmic. I això és genial. Així que sí, ara se'l prenen més seriosament. Els editors se'l prenen més seriosament.

Et consideres una mena de pare?

Crec que hauries de fer un test d'ADN. No ho sé. Sempre hi ha precedents, hi ha antecedents al meu treball. A principis del 1800, els il·lustradors anaven amb els exèrcits a dibuixar escenes de les seves expedicions. O sigui que no es tracta de què la idea d'enviar un artista al camp de batalla sigui nova. No sé qui és el pare de què. És difícil dir "sí, jo vaig fer això o jo vaig inventar allò".

Sí, però per a tu va ser més difícil trobar un editor al principi.

Jo mateix no estava segur de la meva idea. No estava segur com m'havia d'anomenar. I sí, em va portar molt temps fins que els editors em van prendre seriosament, però al final ho van fer, així que... Hauria pogut passar de l'altra manera. No estaríem parlant avui. Però tot va anar bé.

Què creus que aquesta manera d'explicar històries aporta al periodisme?

Hi ha alguna cosa que es pot afegir amb els dibuixos. De la mateixa manera que passa amb la televisió que, crec, té els seus punts forts, com la fotografia... Cada mitjà té les seves fortaleses. Però crec que el que el còmic aporta, el que els còmics aporten, és varies imatges. Moltes, moltes imatges. I aquesta pot ser una manera més efectiva de presentar l'atmosfera d'un lloc. El fotoperiodisme està interessat en aconseguir una imatge que resumeix una situació. Pot un fotoperiodista fer una foto de Madrid o Barcelona i resumir tota la ciutat? Probablement no. I potser mil dibuixos tampoc ho aconseguirien. Però s'acosta. I els còmics estan formats per milers de dibuixos, milers d'imatges. Pots dibuixar molta imatge al fons sense ni tan sols donar-li importància, però li estàs donant al lector la sensació que et transmet un lloc o el seu aspecte.